

PROGNOZA ZAPOTRZEBOWANIA GOSPODARKI REGIONU NA SIŁĘ ROBOCZĄ
W UKŁADZIE SEKTOROWO-BRANŻOWYM I KWALIFIKACYJNO-ZAWODOWYM
W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM

ETAP I

STRUKTURA ZAWODOWA MIESZKAŃCÓW DOLNEGO ŚLĄSKA A KIERUNKI
ROZWOJU DOLNOŚLĄSKIEGO RYNKU PRACY

RAPORT:

**OKREŚLENIE STRUKTURY ZAWODOWEJ MIESZKAŃCÓW
DOLNEGO ŚLĄSKA ORAZ ZDEFINIOWANIE I OPISANIE
KIERUNKÓW ROZWOJU DOLNOŚLĄSKIEGO RYNKU PRACY**

Badanie współfinansowane przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach programu Kapitał Ludzki Poddziałanie 8.1.4.: Przewidywanie Zmiany Gospodarczej.

Lider Projektu:

AGERON POLSKA

ul. Wiśniowa 40B
02-520 Warszawa
Tel.: (022) 646 42 21
Fax: (022) 646 42 23

Partnerzy:

AGERON INTERNACIONAL, S.L.

Avda. de las Dos Castillas, 33
Ática. Edificio 7
28224 Pozuelo de Alarcón, Madrid, Hiszpania
tel.: +34 91 714 13 93
fax.: +34 91 714 14 84

PEOPLE MATTERS, S.L.

c/ Serrano, 21
28001 Madrid, Hiszpania
tel./fax: +34 91781 06 80

Streszczenie

Raport ten jest podsumowaniem pierwszego zadania jakie było realizowane w ramach badania: „Struktura zawodowa mieszkańców Dolnego Śląska a kierunki rozwoju dolnośląskiego rynku pracy”, będącego częścią większego projektu pod nazwą „Prognoza zapotrzebowania gospodarki regionu na siłę roboczą w układzie sektorowo-branżowym i kwalifikacyjno-zawodowym w województwie dolnośląskim”. W badaniu, opartym na analizie danych wtórnych, dokonano opisu struktury zawodowej mieszkańców Dolnego Śląska oraz zdefiniowano i opisano kierunki rozwoju dolnośląskiego rynku pracy. Badanie pozwoliło na wskazanie branż strategicznych dla rozwoju Dolnego Śląska, rozumianych jako branże, które będą się najbardziej dynamicznie rozwijać, a co za tym idzie generować najwięcej miejsc pracy. Zidentyfikowano również branże kluczowe w aktualnej sytuacji dolnośląskiego rynku pracy, branże schyłkowe oraz branże niszowe.

W ramach analizy struktury zawodowej mieszkańców Dolnego Śląska zdiagnozowano najbardziej istotne zjawiska zachodzące w otoczeniu demograficznym i społecznym dolnośląskiego rynku pracy. Jedną z najbardziej istotnych tendencji demograficznych w województwie jest stały spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym, który zgodnie z prognozą GUS doprowadzi do zmniejszenia się liczby ludności w wieku produkcyjnym o 238 tys. osób do roku 2020 i o kolejne 148 tys. osób w perspektywie roku 2035. Jednocześnie wpływa to na starzenie się społeczeństwa i wzrost współczynnika obciążenia demograficznego województwa. Te niekorzystne tendencje będą miały w przyszłości niezwykle istotny wpływ na wielkość podaży na dolnośląskim rynku pracy i mogą wywołać istotną lukę podażową w regionie. Innym zidentyfikowanym niekorzystnym zjawiskiem w regionie jest generalnie niska aktywność zawodowa ludności, która w przypadku utrzymywania się na podobnym poziomie może dodatkowo pogłębiać deficyt siły roboczej.

W obszarze aktywności zawodowej ludności zauważa się również wzrost udziału przemysłu w strukturze pracujących, kosztem sektora rolniczego i usługowego. Zjawisko to było związane z silnym napływem inwestycji w przemyśle przetwórczym w ostatnich latach. Choć niewątpliwie przyczyniło się to do szybkiego spadku poziomu bezrobocia w regionie, perspektywicznie nie jest to korzystna tendencja, ze względu na utrwalanie w regionie modelu tradycyjnej gospodarki przemysłowej. W obliczu strategicznych założeń budowania w

regionie nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy, należałoby kłaść większy nacisk na rozwój sektora usługowego w gospodarce Dolnego Śląska.

Poza niewątpliwie korzystną tendencją spadkową bezrobocia w ostatnich latach w regionie utrzymuje się nadal duże zróżnicowanie w poziomie bezrobocia pomiędzy poszczególnymi powiatami, z kilkoma powiatami w których utrzymuje się stopa bezrobocia powyżej poziomu 20%. Bezrobocie to ma charakter bezrobocia strukturalnego. Niekorzystna jest jednocześnie tendencja do utrzymywania się wysokiego poziomu bezrobocia wśród grupy osób w wieku 15-24, co jest efektem niedopasowania profili kształcenia w systemie edukacji do zapotrzebowania jakie występuje na rynku pracy.

Analiza oferty edukacyjnej i wybieranych przez absolwentów gimnazjów profili dalszego kształcenia potwierdza hipotezę o braku dostatecznej informacji odnośnie poszukiwanych na rynku zawodów. System szkolnictwa zawodowego generuje silne nadwyżki w takich zawodach jak technik ekonomista czy technik mechanik. Również popularność kierunków kształcenia na studiach wyższych odstaje od rzeczywistego zapotrzebowania na poszczególne zawody, czego efektem jest duża liczba bezrobotnych w takich zawodach jak na przykład ekonomista. Wyrażamy nadzieję, że przygotowywana w ramach tego badania prognoza pozwoli w jakiejś części na poprawę sytuacji w tym zakresie.

Po analizie strony podaźowej na rynku pracy dokonano oceny strony popytowej w ramach opisywania kierunków rozwoju dolnośląskiego rynku pracy. Pierwsze wnioski w tej kwestii wyciągnięto z analizy dokumentów regionalnych o charakterze strategicznym, które wskazały na kierunki rozwoju, w których samorząd regionalny upatruje szanse dla województwa. Analiza dokumentów pozwoliła na przyjęcie założenia, że branże, które będą miały szansę liczyć na wsparcie ze strony samorządu pod kątem wspierania ich potencjału rozwojowego to: branże przemysłowe, związane z wysokimi technologiami i innowacją, oraz zorientowane na eksport, energetyka odnawialna, branże usługowe o wysokim poziomie innowacji oraz turystyka i działalność uzdrowiskowa.

Założyliśmy, że dodatkowe wsparcie instytucjonalne dla rozwoju powyższych sektorów, które będzie realizowane w formie zaplanowanych w dokumentach strategicznych działań samorządu regionalnego, przyczyni się do wzrostu tempa ich rozwoju i przełoży się na szybszy wzrost tych branż w najbliższych latach. Założenie to wzięliśmy pod uwagę przy ocenie, które branże mają największy potencjał wzrostu w najbliższych latach.

Na potrzeby oceny ogólnej tendencji, jaka będzie występować na rynku pracy w najbliższych latach od strony popytowej, dokonana została ogólna ocena sytuacji gospodarczej regionu, która wskazała na stosunkowo dobrą kondycję gospodarczą regionu na tle sytuacji w innych krajach europejskich. Nie ulega jednak wątpliwości, że gospodarka regionu znalazła się w fazie spowolnienia, co będzie okresowo negatywnie wpływać na rynek pracy, zmniejszając popyt przede wszystkim ze strony przedsiębiorstw zorientowanych na eksport, które na terenie Dolnego Śląska odgrywają istotną rolę z punktu widzenia tworzenia popytu na rynku pracy.

Przeprowadzona w ramach badania analiza eksportu pozwoliła zauważyć, że województwo dolnośląskie w ostatnich latach skutecznie zwiększyło eksport, poprawiając zarazem jego strukturę, biorąc pod uwagę fakt, że w ostatnich latach udział produktów wysokoprzetworzonych w eksporcie województwa stale wzrastał, przede wszystkim dzięki inwestycjom zagranicznym w sektorze motoryzacyjnym, AGD i RTV. Zauważono również, że rośnie udział usług w eksporcie regionu, w szczególności dzięki inwestycjom w centra usług (BPO), które mogą stać się interesującym sposobem na zrównoważenie dominacji przemysłu w eksporcie województwa.

Raport identyfikuje branże kluczowe, które posiadają obecnie największe udziały w liczbie pracujących. Zgodnie z klasyfikacją PKD 2004 należy do tej grupy zaliczyć następujące działy:

- działalność gospodarcza pozostała (74)
- handel detaliczny, z wyłączeniem sprzedaży pojazdów samochodowych, motocykli; naprawa artykułów użytku osobistego i domowego (52)
- handel hurtowy i komisowy, z wyłączeniem handlu pojazdami samochodowymi, motocyklami (51)
- budownictwo (45)
- produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej nie sklasyfikowana (29)
- produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep (34)
- górnictwo rud metali (13)
- produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń (28)
- produkcja mebli (36)
- transport lądowy; transport rurociągowy (60)

Zwraca uwagę duży udział branż usługowych wśród branż kluczowych z punktu widzenia aktualnego zapotrzebowania na pracę.

Na ostatnim etapie zidentyfikowano na potrzeby dalszych etapów badania branże strategiczne, rozumiane jako te o największym potencjale wzrostu w najbliższych latach na terenie województwa dolnośląskiego, a w konsekwencji te, które będą wykazywać najszybciej rosnący popyt. Identyfikacji branż strategicznych dokonano na podstawie przeprowadzonych analiz statystycznych, analizy potencjału poszczególnych branż w kontekście ich zaawansowania technologicznego i wynikającej z niego konkurencyjności danej branży oraz analizy założeń strategicznych polityki regionalnej na najbliższe lata.

Ostateczna lista branż strategicznych, jakie proponujemy poddać głębszej analizie na dalszym etapie przeprowadzanego badania „Prognoza zapotrzebowania gospodarki regionu na siłę roboczą w układzie sektorowo-branżowym i kwalifikacyjno-zawodowym w województwie dolnośląskim” prezentuje się następująco:

- produkcja wyrobów chemicznych (PKD 24)
- produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych (PKD 32)
- hotele i restauracje (PKD 55) wraz z działalnością uzdrowiskową
- informatyka (PKD 72)
- działalność gospodarcza pozostała (PKD 74)

W ramach analizy poszczególnych branż zidentyfikowaliśmy również potencjalne branże niszowe, które mogą w przyszłości odegrać istotną rolę w rozwoju województwa. Do branż tych należy zaliczyć: energetykę odnawialną i działalność badawczo-rozwojową. Należy zauważyć, że obie te branże jak na razie są na etapie wczesnego rozwoju, posiadają wysoki potencjał, ale też nie będą generować w najbliższym czasie dużych ilościowo strumieni popytu na pracę. Mimo to w dłuższej perspektywie niewątpliwie mają szansę być coraz bardziej istotnymi z punktu widzenia rynku pracy sektorami.

Należy w tym miejscu podkreślić, że wybór branż strategicznych i niszowych uwzględnia poza innymi czynnikami również umieszczenie wyżej wymienionych sektorów w planach strategicznych województwa dotyczących wsparcia rozwojowego. Wierzymy, że realizacja tych planów ma szansę w istotny sposób przyczynić się do wzrostu tempa rozwoju w poszczególnych wybranych branżach.

Trzecia grupa branż, które zidentyfikowaliśmy w ramach przedstawionej analizy to branże schyłkowe, a zatem te, które nie rokują dalszego rozwoju na terenie województwa i w najbliższym czasie ich znaczenie będzie coraz bardziej spadać. Przyczynkiem do tej analizy była analiza branż o najniższej dynamice liczby pracujących w ostatnich latach. Po głębszej analizie poszczególnych działów, zdecydowaliśmy się na umieszczenie na liście branż schyłkowych dwóch działów wg PKD związanych z przemysłem lekkim - produkcja odzieży i wyrobów futrzarskich (18) oraz włókiennictwo (17). W tych dwóch działach perspektywy poprawy sytuacji i konkurencyjności na rynku globalnym są najniższe, a co za tym idzie możemy przewidywać, że sektory te w najbliższych latach będą odnotowywały dalsze spadki liczby pracujących.

Spis treści

Streszczenie	4
1. Wprowadzenie	10
2. Metodologia badania i źródła informacji	13
3. Struktura zawodowa mieszkańców Dolnego Śląska.....	18
3.1. Uwarunkowania demograficzne	18
3.2. Aktywność ekonomiczna ludności województwa dolnośląskiego	27
3.3. Bezrobocie w województwie dolnośląskim.....	38
3.4. Edukacja w województwie dolnośląskim	46
3.5. Profil zawodowo-kwalifikacyjny mieszkańców regionu.....	62
3.6. Wnioski	74
4. Kierunki rozwoju gospodarki Dolnego Śląska i identyfikacja branż strategicznych	76
4.1. Rozwój dolnośląskiej gospodarki w świetle dokumentów strategicznych	76
4.2. Sytuacja gospodarcza Dolnego Śląska na tle Polski i Europy	80
4.3. Analiza eksportu województwa dolnośląskiego	85
4.4. Identyfikacja branż kluczowych dla dolnośląskiego rynku pracy	91
4.5. Analiza potencjału rozwojowego poszczególnych branż województwa dolnośląskiego.....	96
4.6. Identyfikacja branż strategicznych dla rozwoju Dolnego Śląska - wnioski	124
Aneks I	128

1. Wprowadzenie

Raport ten jest pierwszym opracowaniem przygotowanym przez firmy Ageron Polska, Ageron Internacional, S.L. i People Matters, S.L. w ramach realizacji projektu „Prognoza zapotrzebowania gospodarki regionu na siłę roboczą w układzie sektorowo-branżowym i kwalifikacyjno-zawodowym w województwie dolnośląskim” na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego.

Konieczność realizacji badania obejmującego swoją tematyką prognozowanie popytu na pracę w poszczególnych branżach województwa dolnośląskiego wynika z sygnalizowanego w wielu opracowaniach dotyczących rynku pracy niedostosowania podaży pracy na Dolnym Śląsku do zapotrzebowania na pracę zgłaszanego przez przedsiębiorców. Na dolnośląskim rynku pracy mamy bowiem do czynienia z deficytem siły roboczej w niektórych grupach kwalifikacyjno-zawodowych i z jednoczesnym niedostosowaniem kwalifikacji pracowników do oczekiwań pracodawców. Przewidywanie zmiany gospodarczej i wynikające z niego działania, mające na celu dostosowanie podaży do zmieniającego się popytu na rynku pracy powinny przynieść korzyści szerokiemu spektrum uczestników rynku pracy i przyczynić się do szybszego rozwoju gospodarczego regionu.

Realizowany projekt, rozpoczęty w lutym 2009 roku, ma na celu przede wszystkim przeprowadzenie analizy rozwoju regionu oraz prognozowanie zmian społeczno-gospodarczych zachodzących w regionie na rzecz wzrostu poziomu wiedzy uczestników rynku pracy, w szczególności przedsiębiorców oraz władz regionalnych i lokalnych. Prognozowanie to obejmować musi uwzględniające zmianę gospodarczą badania zapotrzebowania na kadry gospodarki w układzie sektorowym i zawodowo-kwalifikacyjnym.

Projekt został podzielony na trzy etapy. Na pierwszym etapie realizacji projektu przeprowadzane jest badanie pod nazwą: „Struktura zawodowa mieszkańców Dolnego Śląska a kierunki rozwoju dolnośląskiego rynku pracy”. Schemat podziału projektu na poszczególne etapy i wyodrębnione w ramach etapów zadania przedstawiony jest na rys. 1. Kolorem oznaczono aktualny etap, wytłuszczonym drukiem oznaczono zadanie, do którego odnosi się ten raport.

Rysunek 1. Schemat realizowanego projektu

Źródło: opracowanie własne

W ramach I etapu projektu określone zostały następujące cele badawcze:

- wskazanie branż gospodarki strategicznych dla rozwoju Dolnego Śląska czyli takich, które będą się najbardziej dynamicznie rozwijać, a co za tym idzie generować najwięcej miejsc pracy
- analiza struktury zawodowej mieszkańców województwa dolnośląskiego (określenie profilu zawodowo-kwalifikacyjnego mieszkańców regionu)
- zestawienie kwalifikacji i zawodów poszukiwanych przez strategiczne branże z aktualną strukturą zawodowo-kwalifikacyjną mieszkańców (zestawienie strony popytowej i podażowej panującej na dolnośląskim rynku pracy)
- wskazanie zawodów schyłkowych i deficytowych w regionie

Raport ten podsumowuje przeprowadzone w ramach I etapu badanie dotyczące określenia struktury zawodowej mieszkańców Dolnego Śląska oraz zdefiniowania i opisanie kierunków rozwoju dolnośląskiego rynku pracy, zrealizowane w formie analizy danych wtórnych. Badanie to realizowało dwa pierwsze cele sformułowane w ramach I etapu projektu: wskazanie branż gospodarki strategicznych dla rozwoju Dolnego Śląska czyli takich, które będą się najbardziej dynamicznie rozwijać, a co za tym idzie generować najwięcej miejsc pracy oraz analizę struktury zawodowej mieszkańców województwa dolnośląskiego (określenie profilu zawodowo-kwalifikacyjnego mieszkańców regionu).

Raport składa się ze streszczenia, wprowadzenia, rozdziału metodologicznego opisującego zastosowaną w badaniu metodologię oraz źródła informacji. Po tych częściach następują dwa rozdziały analityczne obejmujące opis wyników badania.

W pierwszym z nich opisana została struktura zawodowa mieszkańców Dolnego Śląska. W szczególności skupiono się na analizie uwarunkowań demograficznych, analizie aktywności zawodowej mieszkańców Dolnego Śląska, opisie zjawiska bezrobocia na terenie województwa oraz analizie systemu oświaty i szkolnictwa wyższego w regionie. Na zakończenie rozdziału przedstawiono profil zawodowo-kwalifikacyjny mieszkańców regionu.

W drugim rozdziale analitycznym dokonano analizy kierunków rozwoju gospodarki Dolnego Śląska i zidentyfikowano branże strategiczne. W szczególności przeanalizowano założenia strategiczne rozwoju regionu, określono aktualną sytuację gospodarczą regionu, dokonano analizy eksportu województwa dolnośląskiego, a następnie dokonano szczegółowej analizy potencjału rozwojowego poszczególnych branż województwa, czego efektem jest zidentyfikowanie branż strategicznych.

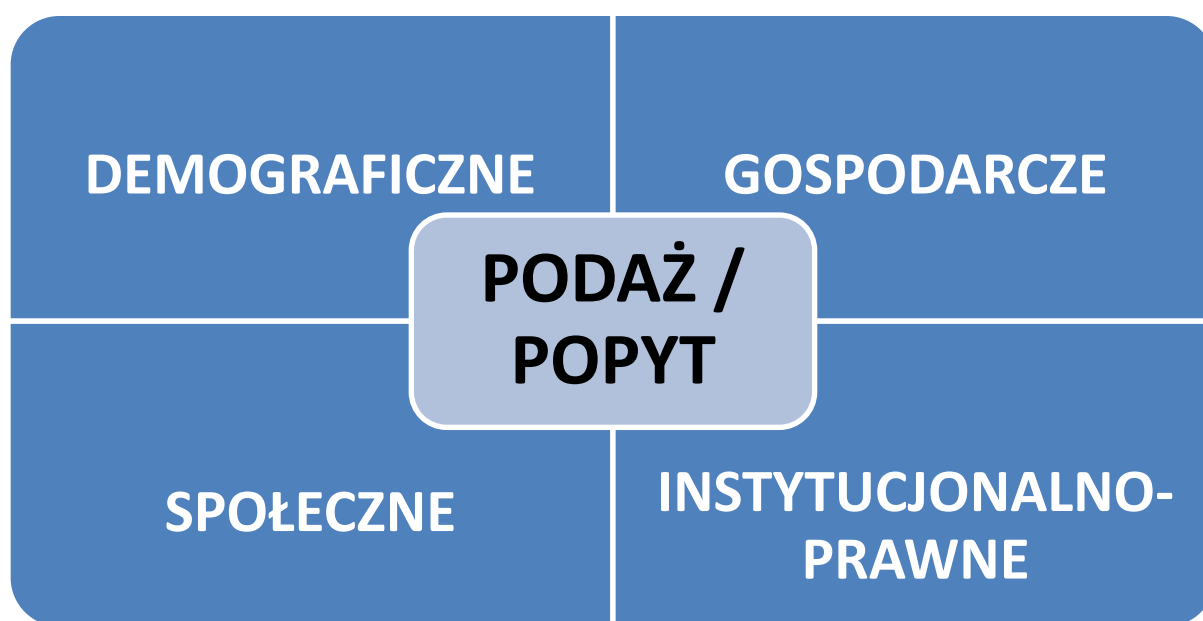
Do raportu załączony jest również aneks zawierający podstawowe wskaźniki zastosowane przy analizie potencjału poszczególnych branż gospodarki Dolnego Śląska.

2. Metodologia badania i źródła informacji

Koncepcja rynku pracy i jej zastosowanie w projekcie

Realizacja projektu „Prognoza zapotrzebowania gospodarki regionu na siłę roboczą w układzie sektorowo-branżowym i kwalifikacyjno-zawodowym w województwie dolnośląskim” opiera się na definicji rynku pracy rozumianego jako miejsce spotkania się podaży pracy ze strony ludności aktywnej zawodowo i popytu na pracę ze strony pracodawców. Podaż pracy i popyt na pracę spotykają się na rynku pracy w kontekście jego otoczenia, w ramach którego możemy wyróżnić otoczenie demograficzne, społeczne, gospodarcze i instytucjonalno-prawne. Schemat tego podejścia do analizy rynku pracy przedstawia rys. 2.

Rysunek 2. Rynek pracy (schemat podejścia metodologicznego)

Źródło: opracowanie własne

W ramach realizacji I etapu projektu: „Struktura zawodowa mieszkańców Dolnego Śląska a kierunki rozwoju dolnośląskiego rynku pracy” dokonujemy analizy rynku zarówno od strony podażowej, jak i popytowej, analizując dodatkowo otoczenie rynku pracy, aby w rezultacie tej analizy móc określić lukę, jaka występuje aktualnie i będzie występować w przyszłości pomiędzy podażą a popytem na rynku pracy.

W badaniu, którego dotyczy ten raport, część dotycząca opisu struktury zawodowej mieszkańców Dolnego Śląska, a w szczególności określenia ich profilu zawodowo-

kwalifikacyjnego, pozwala na określenie strony podażowej dolnośląskiego rynku pracy, podczas gdy analiza kierunków rozwoju gospodarki Dolnego Śląska pozwala na określenie strony popytowej. Ponadto analizujemy w ramach badania strony podażowej:

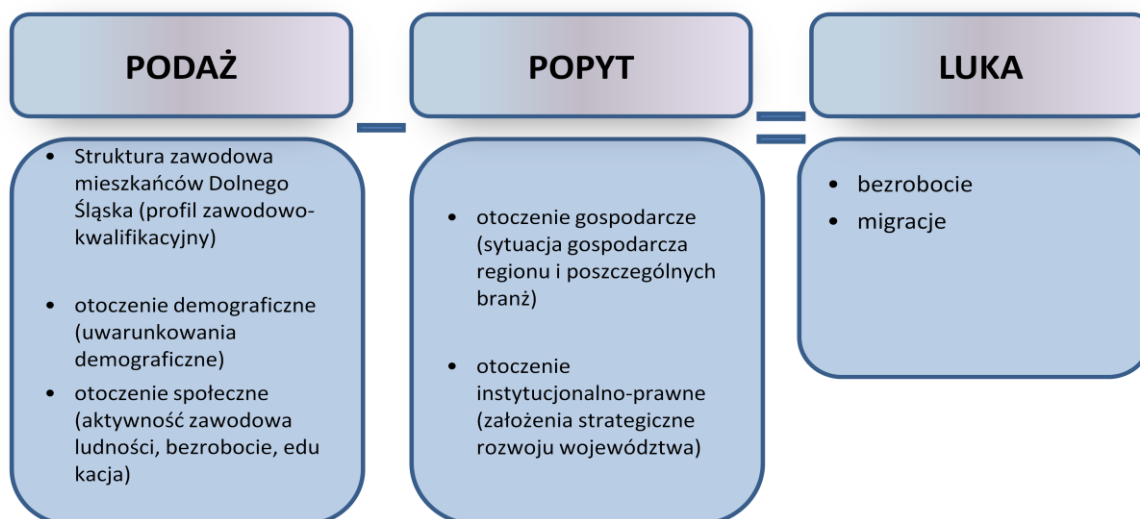
- otoczenie demograficzne rynku pracy (uwarunkowania demograficzne)
- otoczenie społeczne rynku pracy (aktywność zawodowa ludności, bezrobocie, system edukacji)

Od strony popytowej analizujemy:

- otoczenie gospodarcze (sytuację gospodarczą regionu i poszczególnych branż, eksport)
- otoczenie instytucjonalno-prawne (założenia strategiczne rozwoju województwa)

Przyporządkowanie poszczególnych elementów badania do odpowiednich stron rynku pracy przedstawia rys. 3.

Rysunek 3. Zestawienie informacji zebranych w ramach analizy

Źródło: opracowanie własne

Metodologia gromadzenia i analizy danych

Niniejszy raport został przygotowany na podstawie analizy danych wtórnych. W badaniu oparto się przede wszystkim na analizie danych statystycznych oraz na analizie materiałów opisowych. W szczególności w badaniu oparto się w dużej mierze na:

- danych statystycznych GUS i Urzędu Statystycznego we Wrocławiu
- danych statystycznych Dolnośląskiego Urzędu Pracy w Wałbrzychu
- danych statystycznych pochodzących z innych raportów
- analizie opracowań GUS i Urzędu Statystycznego we Wrocławiu
- analizie opracowań Dolnośląskiego Urzędu Pracy w Wałbrzychu
- analizie raportów z badań dotyczących rynku pracy i gospodarki
- analizie dokumentów strategicznych
- analizie materiałów prasowych z prasy ekonomicznej i branżowej

W badaniu wykorzystane zostały rezultaty dwóch dużych projektów badawczych dotyczących analizy dolnośląskiego rynku pracy, jakimi były:

- badanie zrealizowane przez Dolnośląską Agencję Rozwoju Regionalnego S.A., Dolnośląskie Centrum Informacji Zawodowej i Doskonalenia Nauczycieli w Wałbrzychu oraz Główny Urząd Górnictwa pt: *Regionalne Badanie Rynku Pracy – województwo dolnośląskie*
- badanie zrealizowane przez Akademię Ekonomiczną we Wrocławiu i ASM – Centrum Badań i Analiz, pt: *Kompleksowy monitoring potencjału i barier regionalnego rynku pracy – WIEDZA PLUS 2*

Ponadto przy analizie eksportu województwa dolnośląskiego oparto się na raporcie opracowanym przez Ove Arup & Partners International Limited, Oddział w Polsce, pt: *Analiza rozwoju eksportu województwa dolnośląskiego na lata 2007-2013*

Zgromadzone dane statystyczne zostały zaprezentowane w raporcie w formie opisu tabelarycznego i graficznej prezentacji wyników. Na podstawie szeregów czasowych dokonano analizy dynamiki zjawisk.

Klasyfikacje i podziały terytorialne

W ramach analizy poszczególnych sektorów gospodarki województwa dolnośląskiego oparto się na klasyfikacji działalności gospodarczej PKD 2004, ze względu na dostępność historycznych danych statystycznych jedynie według tej klasyfikacji. Należy zwrócić uwagę na fakt, że nowa klasyfikacja PKD 2007 została wprowadzona w dniu 1 stycznia 2009 r., natomiast większość podmiotów gospodarczych nie zaktualizowała do tej pory klasyfikacji zgodnie z nowo obowiązującą klasyfikacją. Z tego względu w całym projekcie stosowane są oznaczenia sekcji i działów PKD zgodnie z klasyfikacją PKD 2004. Podstawowa analiza potencjału rozwojowego branż dokonana została na poziomie działów PKD 2004.

Analiza rynku pracy pod kątem zawodów opiera się na klasyfikacji zawodów i specjalności zgodnej z rozporządzeniem Ministerstwa Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. (Dz.U Nr 265, poz. 2644) oraz rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 1 czerwca 2007 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz. U Nr 106, poz. 728). Analiza przeprowadzona została w ramach wielkich grup zawodów (kod jednocyfrowy), z odwołaniami do poszczególnych zawodów i specjalności oznaczanych kodami sześciocyfrowymi.

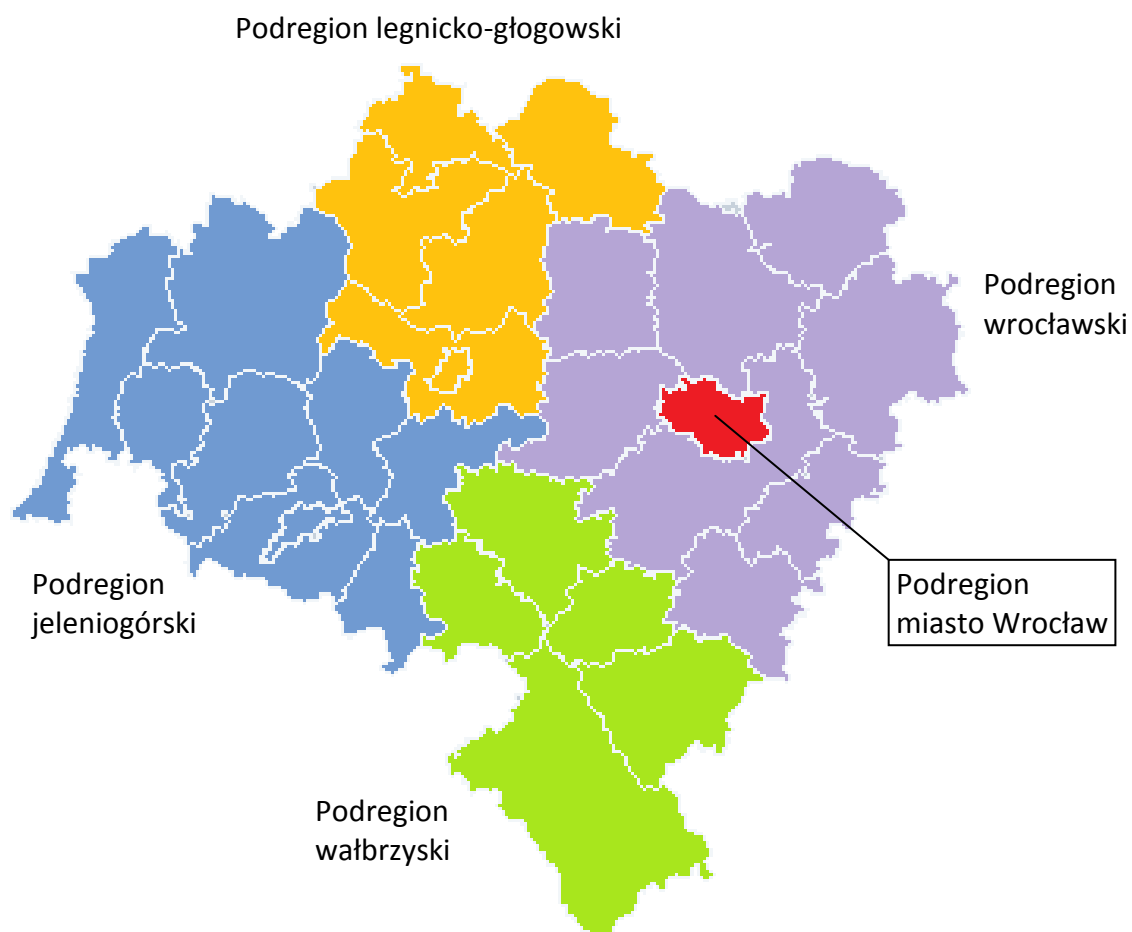
Analiza systemu edukacji została oparta o klasyfikację kształcenia zgodną z Międzynarodową Standardową Klasyfikacją Edukacji (ISCED' 97).

Jednocześnie analiza danych statystycznych dotyczących województwa dolnośląskiego w podziale na podregiony została przeprowadzona według podziału województwa na podregiony obowiązującego od 1 stycznia 2008 r., uwzględniającego 5 podregionów:

- Podregion jeleniogórski
- Podregion legnicko-głogowski
- Podregion wałbrzyski
- Podregion wrocławski
- Podregion miasto Wrocław

Wszystkie dane statystyczne zostały przeliczone w układzie nowych podregionów. Aktualną mapę podziału województwa dolnośląskiego na podregiony przedstawiamy na rys. 4.

Rysunek 4. Podział województwa dolnośląskiego na podregiony (po zmianie 1 stycznia 2008 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu

3. Struktura zawodowa mieszkańców Dolnego Śląska

3.1. Uwarunkowania demograficzne

Na koniec 2007 roku województwo dolnośląskie zamieszkiwało 2878,4 tys. osób, co stanowiło 7,6% ludności Polski i plasowało województwo na 5. miejscu w Polsce, po województwach: mazowieckim, śląskim, wielkopolskim i małopolskim. W ostatnich latach w województwie utrzymywał się ujemny przyrost naturalny, jednak po osiągnięciu najniższego poziomu w 2003 roku wskaźnik ten systematycznie rósł, od poziomu -1,4‰ w roku 2003 do poziomu -0,8‰ w roku 2007. Warto zauważyć, iż wskaźnik ten jest zdecydowanie niższy od wskaźnika ogólnopolskiego, który był dodatni i wyniósł 0,3‰ w roku 2007.

Współczynnik urbanizacji wyniósł na koniec 2007 r. 70,6%, co było wartością wyraźnie wyższą w stosunku do współczynnika ogólnopolskiego wynoszącego 61,2%. W stolicy województwa – Wrocławiu, na koniec 2007 roku mieszkało 632,9 tys. osób, co stanowiło 22,0% ogółu ludności województwa.

W układzie podregionów rozkład ludności jest stosunkowo równomierny. Szczegółowe dane przedstawione są w tab. 1. Warto zauważyć, że jedynie w podregionie wrocławskim (nie obejmującym miasta Wrocławia) odnotowano w ostatnich latach systematyczny wzrost ludności, podczas gdy w pozostałych podregionach miał miejsce spadek liczby ludności. Równocześnie można zauważyć ogólną tendencję wzrostu ludności na terenach wiejskich przy tendencji spadkowej na terenie miast, aczkolwiek widoczne są w tym zakresie pewne zróżnicowania pomiędzy podregionami.

Poza miastem Wrocław, najwyższym współczynnikiem urbanizacji w województwie charakteryzują się podregiony: wałbrzyski (73,1%) oraz legnicko-głogowski (72,4%), niższym podregion jeleniogórski (62,9%) i najniższym podregion wrocławski, otaczający miasto Wrocław (39,8%).

Według prognoz Głównego Urzędu Statystycznego liczba ludności województwa dolnośląskiego będzie systematycznie maleć. W analizowanej przez GUS perspektywie do 2035 r. przewidywany jest systematyczny spadek ludności w miastach, podczas gdy na terenach wiejskich spadek ludności prognozowany jest po 2020 r. W świetle tych prognoz w

2020 r. ludność województwa zmniejszy się o 78,5 tys. osób, a w perspektywie 2035 r. o kolejne 185,7 tys.

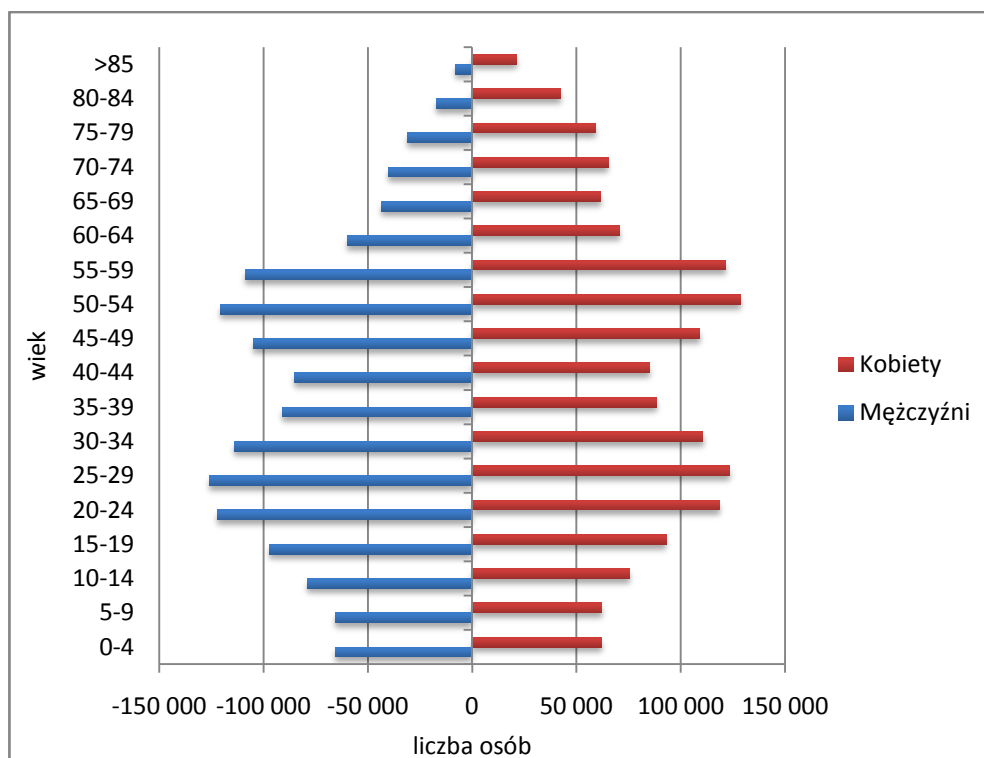
Tabela 1. Stan ludności w województwie dolnośląskim w latach 2003-2007 w podziale na podregiony i miejsce zamieszkania

Jednostka terytorialna	Ludność wg faktycznego miejsca zamieszkania					Dynamika
	stan na 31 XII					
	2003	2004	2005	2006	2007	2003-2007
	w osobach					2003=100
DOLNOŚLĄSKIE ogółem	2 898 313	2 893 055	2 888 232	2 882 317	2 878 410	99,3
w miastach	2 061 900	2 053 442	2 052 094	2 042 653	2 033 536	98,6
na wsi	836 413	839 613	836 138	839 664	844 874	101,0
Podregion jeleniogórski ogółem	587 808	586 147	584 194	581 467	579 646	98,6
w miastach	369 157	367 369	370 122	367 228	364 735	98,8
na wsi	218 651	218 778	214 072	214 239	214 911	98,3
Podregion legnicko-głogowski ogółem	451 215	450 631	449 958	449 072	448 586	99,4
w miastach	330 507	329 103	328 505	326 599	324 860	98,3
na wsi	120 708	121 528	121 453	122 473	123 726	102,5
Podregion wałbrzyski ogółem	694 684	691 079	687 863	683 676	680 111	97,9
w miastach	509 956	506 324	503 472	500 249	497 129	97,5
na wsi	184 728	184 755	184 391	183 427	182 982	99,1
Podregion wrocławski ogółem	527 058	528 930	530 285	533 472	537 137	101,9
w miastach	214 732	214 378	214 063	213 947	213 882	99,6
na wsi	312 326	314 552	316 222	319 525	323 255	103,5
Podregion m. Wrocław ogółem	637 548	636 268	635 932	634 630	632 930	99,3

Źródło: Bank Danych Regionalnych, Główny Urząd Statystyczny, 2009; obliczenia własne

Spośród zjawisk demograficznych wpływających na rynek pracy istotne znaczenie ma struktura ludności według wieku. Piramida wieku dla województwa dolnośląskiego zaprezentowana jest na rys. 5. Choć w porównaniu z większością krajów Europy Zachodniej struktura wieku w województwie dolnośląskim jest jeszcze stosunkowo młoda, należy zwrócić uwagę na fakt, iż w najbliższych 10 latach znacząco wzrośnie liczba osób powyżej 65 roku życia, co przy jednocześnie „wąskiej” podstawie piramidy, będącej efektem stosunkowo niskiej liczby urodzin, będzie skutkowało postępującym starzeniem się społeczeństwa. Z analizy struktury wieku wynika, że w ciągu najbliższych 15 lat rynek pracy będą opuszczać przedstawiciele powojennego wyżu demograficznego, jednocześnie na rynek weszli już przedstawiciele wyżu z przełomu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Grupy wchodzące w kolejnych latach na rynek pracy będą więc coraz mniejsze. Efektem tych zjawisk będzie więc zmniejszenie podaży na rynku pracy.

Rysunek 5. Ludność według płci i wieku w województwie dolnośląskim w 2007 r.

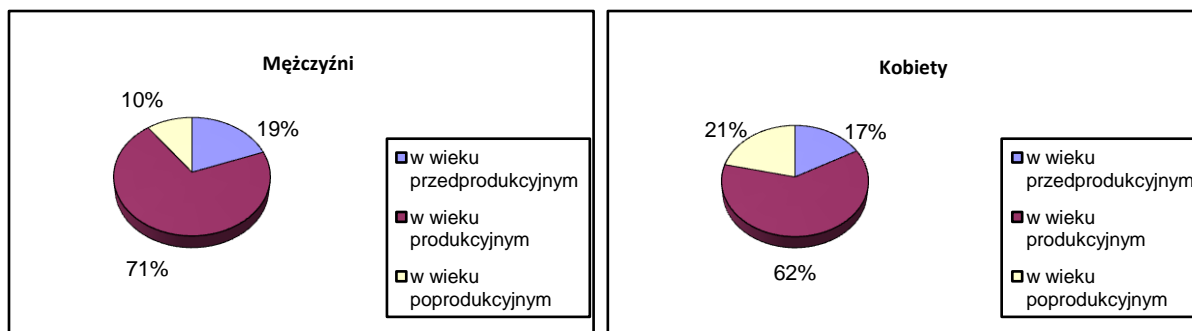

Źródło: Bank Danych Regionalnych, Główny Urząd Statystyczny, 2009

Z punktu widzenia rynku pracy najistotniejsze jest przeanalizowanie zmian zachodzących w liczebności osób w wieku produkcyjnym. Dla potrzeb statystyki publicznej przez ludność w wieku produkcyjnym rozumie się mężczyzn w wieku 18-64 lat oraz kobiety w wieku 18-59 lat, wyróżniając w tym zakresie dwa przedziały – ludność w wieku mobilnym w wieku od 18-44 lat oraz ludność w wieku niemobilnym w wieku 45-64 lat (w przypadku mężczyzn) lub 45-59 lat (w przypadku kobiet).

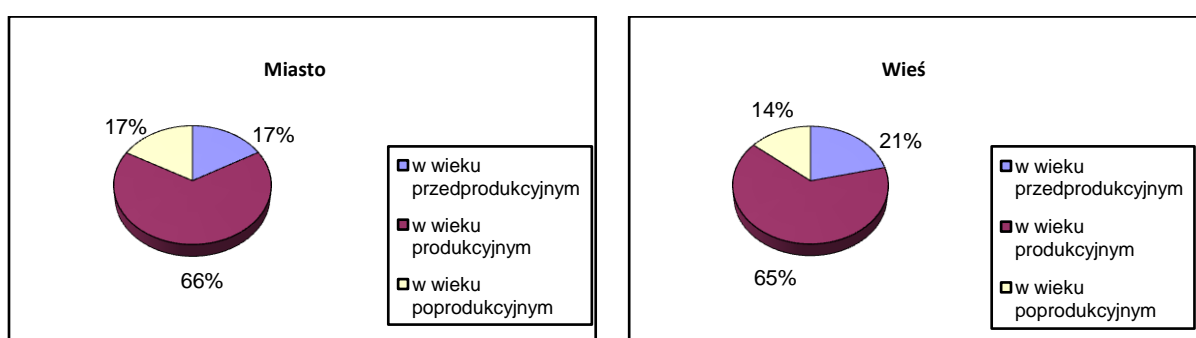
W województwie dolnośląskim udział osób w wieku produkcyjnym w stosunku do ogółu ludności jest wysoki i wynosi 66%. Pod tym względem Dolny Śląsk plasuje się na pierwszym miejscu w kraju, przy średniej dla Polski na poziomie 64%. Istotne zróżnicowanie występuje przy analizie tego wskaźnika według płci, co przedstawione zostało na rys. 6. W przypadku mężczyzn udział ten wynosi 71%, podczas gdy w przypadku kobiet osiąga jedynie poziom 62%.

Rysunek 6. Ludność w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym w woj. dolnośląskim według płci

Źródło: Bank Danych Regionalnych, Główny Urząd Statystyczny, 2009

Rysunek 7. Ludność w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym w woj. dolnośląskim według miejsca zamieszkania

Źródło: Bank Danych Regionalnych, Główny Urząd Statystyczny, 2009

O ile w miastach udział osób w wieku przedprodukcyjnym jest porównywalny z udziałem osób w wieku poprodukcyjnym (w obu przypadkach w granicach 17%), na obszarach wiejskich województwa dolnośląskiego obserwujemy zdecydowanie większy udział młodszych osób w wieku przedprodukcyjnym (21%), natomiast mniejszy udział osób w wieku poprodukcyjnym (14%). Udziały te przedstawione są na rys. 7.

Prognoza Głównego Urzędu Statystycznego do roku 2035 dla województwa dolnośląskiego przewiduje znaczący spadek udziału ludności w wieku produkcyjnym. W 2035 roku przewiduje się, że udział ludności w wieku produkcyjnym na terenie województwa dolnośląskiego spadnie do poziomu 57,8%. Silniejszy spadek przewidywany jest w miastach, gdzie udział ten w 2035 r. prognozowany jest na poziomie 56,9%, podczas gdy na terenach wiejskich jego wartość prognozowana jest na 59,8%. Będzie to skutkowało wzrostem współczynnika obciążenia demograficznego w województwie, tj. stosunku liczby ludności w wieku nieprodukcyjnym do liczby ludności w wieku produkcyjnym. Podczas gdy w 2007 roku współczynnik ten wynosił 0,52, to w roku 2035 prognozuje się, iż osiągnie on wartość 0,73. Szczegóły prognozy zawarte są w tabeli 2.

Tabela 2. Prognoza ludności w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym do 2035 r. w województwie dolnośląskim

Wyszczególnienie	Ludność wg faktycznego miejsca zamieszkania					
	stan na 31 XII					
	2010	2015	2020	2025	2030	2035
	w tys. osób					
DOLNOŚLĄSKIE ogółem	2863,8	2835,0	2799,9	2752,4	2688,3	2614,2
ludność w wieku przedprodukcyjnym	494,6	480,4	482,8	470,4	428,5	385,5
ludność w wieku produkcyjnym	1880,9	1779,3	1659,8	1583,5	1554,9	1511,6
ludność w wieku poprodukcyjnym	488,2	575,3	657,3	698,6	704,9	717,1
Miasta ogółem	2007,2	1965,1	1925,3	1879,6	1822,9	1760,2
ludność w wieku przedprodukcyjnym	323,1	315,4	318,9	310,8	283,0	254,6
ludność w wieku produkcyjnym	1317,5	1217,1	1119,1	1060,5	1035,8	1000,9
ludność w wieku poprodukcyjnym	366,5	432,5	487,3	508,3	504,0	504,8
Wieś ogółem	856,6	869,9	874,6	872,9	865,5	854,0
ludność w wieku przedprodukcyjnym	171,5	165,0	163,9	159,6	145,5	130,9
ludność w wieku produkcyjnym	563,4	562,2	540,7	523,0	519,1	510,7
ludność w wieku poprodukcyjnym	121,7	142,7	170,1	190,3	200,9	212,4

Źródło: Bank Danych Regionalnych, Główny Urząd Statystyczny, 2009; obliczenia własne

Z punktu widzenia rynku pracy istotnym zjawiskiem demograficznym są również migracje, zarówno te wewnątrz województwa, pomiędzy poszczególnymi podregionami, jak i migracje zewnętrzne z punktu widzenia województwa dolnośląskiego, do innych regionów kraju i za granicę. Salda migracji w latach 2000-2007 dla poszczególnych podregionów i ogółem dla województwa dolnośląskiego przedstawione są w tab. 3.

Analiza danych dotyczących migracji dla całego województwa wskazuje na stałe ujemne saldo, oznaczające stały odpływ ludności z województwa. Zakumulowane saldo migracji w latach 2000-2007 wyniosło -15797 osób, co oznacza odpływ ok. 0,5% ogółu ludności. Ujemne saldo migracji jest spowodowane w dużej mierze emigracją zagraniczną, w przypadku migracji międzywojewódzkich w ostatnich latach sytuacja była zmienna, podczas gdy saldo migracji zagranicznych było stale ujemne, z wyraźnym szczytem w roku 2006.

W poszczególnych podregionach województwa ujemne saldo migracji w całym okresie 2000-2007 wykazywały podregiony: wałbrzyski, jeleniogórski i legnicko-głogowski, natomiast podregion wrocławski wykazywał stale dodatnie saldo migracji. W mieście Wrocław po długim okresie salda dodatniego, w ostatnich dwóch latach odnotowano saldo ujemne.

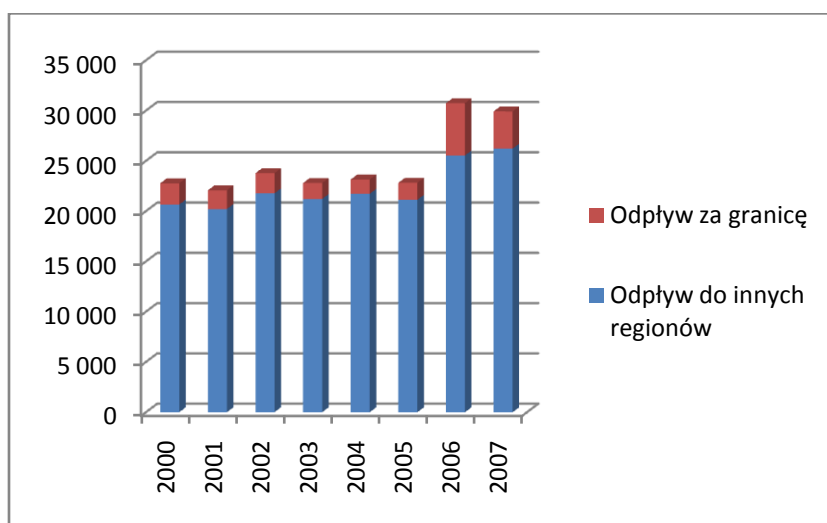
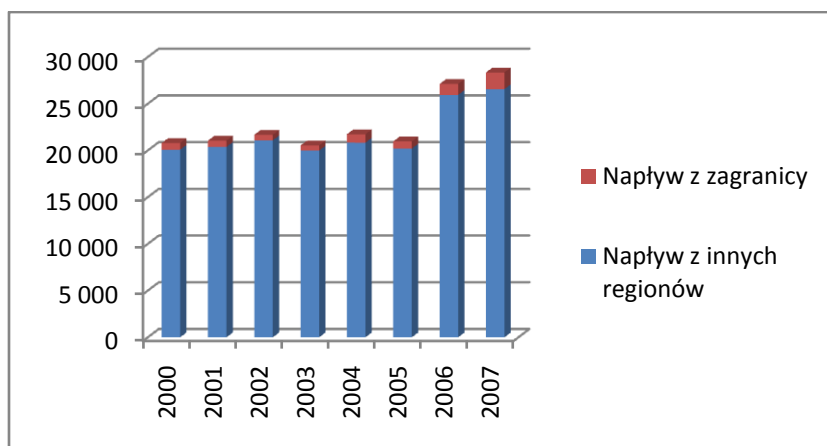
Tabela 3. Saldo migracji w woj. dolnośląskim w latach 2000-2007 ogółem i wg podregionów

Wyszczególnienie	Saldo migracji							
	ogółem							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
	w osobach							
DOLNOŚLĄSKIE międzywojewódzkie	-573	177	-684	-1 219	-890	-930	404	347
DOLNOŚLĄSKIE zagraniczne	-1 399	-1 192	-1 418	-1 038	-516	-919	-4 030	-1 917
DOLNOŚLĄSKIE ogółem	-1 972	-1 015	-2 102	-2 257	-1 406	-1 849	-3 626	-1 570
Podregion jeleniogórski krajowe	-447	-582	-839	-556	-732	-927	-943	-658
Podregion jeleniogórski zagraniczne	-356	-266	-335	-350	-255	-254	-956	-621
Podregion jeleniogórski ogółem	-803	-848	-1 174	-906	-987	-1 181	-1 899	-1 279
Podregion legnicko-głogowski krajowe	-550	-870	-959	-1 135	-1 169	-1 318	-1 067	-1 150
Podregion legnicko-głogowski zagraniczne	-231	-166	-261	-174	-110	-198	-542	-219
Podregion legnicko-głogowski ogółem	-781	-1 036	-1 220	-1 309	-1 279	-1 516	-1 609	-1 369
Podregion wałbrzyski krajowe	-1 083	-1 190	-1 279	-1 484	-1 514	-1 430	-1 089	-1 233
Podregion wałbrzyski zagraniczne	-414	-393	-477	-301	-245	-391	-1 101	-671
Podregion wałbrzyski ogółem	-1 497	-1 583	-1 756	-1 785	-1 759	-1 821	-2 190	-1 904
Podregion wrocławski krajowe	927	853	1 486	1 638	1 910	1 453	3 391	3 548
Podregion wrocławski zagraniczne	-27	-33	-73	-75	-63	-153	-1 014	-347
Podregion wrocławski ogółem	900	820	1 413	1 563	1 847	1 300	2 377	3 201
Podregion m. Wrocław krajowe	580	1 966	907	318	615	1 292	112	-160
Podregion m. Wrocław zagraniczne	-371	-334	-272	-138	157	77	-417	-59
Podregion m. Wrocław ogółem	209	1 632	635	180	772	1 369	-305	-219

Źródło: Bank Danych Regionalnych, Główny Urząd Statystyczny, 2009; obliczenia własne

Wartości napływu i odpływu ludności z województwa w latach 2000-2007 przedstawione są na rys. 8. Na podstawie tych danych możemy zaobserwować wzrost zarówno napływu, jak i odpływu ludności w latach 2006-2007, w porównaniu z latami poprzednimi. Jednocześnie można zauważyć wzrost wartości i udziału migracji zagranicznych, w szczególności silny wzrost emigracji zagranicznej w roku 2006. Napływ z zagranicy, choć mniejszy od odpływu za granicę, odnotowuje wyraźniejszy wzrost od 2006 roku.

Rysunek 8. Napływ i odpływ ludności z województwa dolnośląskiego w latach 2000-2007 wg kierunków

Źródło: Bank Danych Regionalnych, Główny Urząd Statystyczny, 2009; obliczenia własne

Jednocześnie warto zwrócić uwagę na strukturę wiekową i strukturę płci migracji zagranicznych w ostatnich latach. Wśród imigrantów z zagranicy największą grupę stanowią imigranci w wieku 20-29 lat i przeważają wśród nich mężczyźni. Podobnie w przypadku emigracji zagranicznych przeważają wyjazdy wśród osób młodych w wieku 20-29 lat i również przeważają mężczyźni. Szczegółowe dane przedstawione są w tab. 4.

Tabela 4. Migracje zagraniczne w woj. dolnośląskim w latach 2006-2007 wg grup wieku i płci

Wyszczególnienie	Imigranci zagraniczni					
	2006			2007		
	mężczyźni	kobiety	Ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem
	w osobach					
Łącznie	627	544	1171	935	850	1785
<20	96	89	185	160	167	327
20-29	184	128	312	367	242	609
30-39	100	89	189	135	128	263
40-49	99	88	187	103	106	209
50-59	95	114	209	122	140	262
>60	53	36	89	48	67	115

Wyszczególnienie	Emigranci zagraniczni					
	2006			2007		
	mężczyźni	kobiety	Ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem
	w osobach					
Łącznie	2925	2276	5201	2168	1534	3702
<20	536	355	891	445	262	707
20-29	1364	906	2270	998	449	1447
30-39	483	465	948	329	392	721
40-49	313	296	609	205	233	438
50-59	185	173	358	143	141	284
>60	44	81	125	48	57	105

Źródło: *Bank Danych Regionalnych*, Główny Urząd Statystyczny, 2009; obliczenia własne

Analizując powyższe dane należy wziąć pod uwagę podnoszone przez specjalistów zajmujących się tematyką migracji wątpliwości co do dokładności polskich danych statystycznych dotyczących migracji (1). Badania przeprowadzane w ostatnich latach wskazują na znaczne niedoszacowanie wielkości procesów migracyjnych odnotowywanych w statystyce publicznej, szczególnie w zakresie migracji zagranicznych, co związane jest przede wszystkim z odnotowywaniem w statystykach Głównego Urzędu Statystycznego migracji na pobyt stały, które nie uwzględniają długotrwałych migracji czasowych. W przypadku migracji zagranicznych polskie dane statystyczne nie są porównywalne ze statystykami krajów będących kierunkami migracji, które generalnie wykazują dużo wyższe przepływy.

¹ Kupiszewski M., J. Bijak, K. Saczuk, R. Serek, 2003. *Komentarz do Założeń prognozy ludności na lata 2003-2030 GUS*. Opracowanie przygotowane na prośbę Komitetu Nauk Demograficznych i Rządowej Rady Ludności.

Należałoby zatem przyjąć, zakładając jednak wykazywany w statystykach kierunek tendencji, że negatywne tendencje dotyczące ujemnego salda migracji zagranicznych w województwie dolnośląskim są w rzeczywistości jeszcze silniejsze niż te wykazane w przytoczonych statystykach.

Po fali emigracji, która zintensyfikowała się w przypadku województwa dolnośląskiego szczególnie w roku 2006 r., rozpoczął się już również proces powrotów emigrantów do kraju. Jak przyznają jednak przedstawiciele Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej proces ten obejmuje przede wszystkim osoby o niższych kwalifikacjach, nie znające dobrze języków obcych, które miały trudności z zaadoptowaniem się do warunków panujących w obcym kraju². Jednocześnie jednak w dłuższej perspektywie, w obliczu dekoniunktury w Europie Zachodniej i lepszej sytuacji gospodarczej na polskim rynku, można przewidywać zwiększenie fali powrotów, co może zmniejszyć niekorzystne ujemne saldo migracji w województwie.

Wnioski

Analiza sytuacji demograficznej województwa dolnośląskiego wskazuje na niekorzystne tendencje, jakie występują w regionie. Ujemny przyrost naturalny sprawia, że liczba ludności w województwie maleje, co według prognoz GUS spowoduje spadek ogólnej liczby ludności do 2035 roku o 264,2 tys. osób. Dodatkowo niekorzystną tendencją na obszarze województwa są zmiany w strukturze wiekowej ludności. Coraz silniejsze w najbliższych latach będzie zjawisko starzenia się społeczeństwa, przy niskiej liczbie urodzin, a jednocześnie wydłużającym się przeciętnym trwaniem życia.

Z punktu widzenia rynku pracy najbardziej istotne wnioski dotyczą prognozowanej liczby osób w wieku produkcyjnym. Według prognoz GUS liczba ta zmniejszy się do 2020 o 239 tys. osób, a do 2035 o kolejne 148 tys. Będzie to oznaczało znaczącą redukcję podaży na rynku pracy, szczególnie w perspektywie najbliższych 11 lat, i jednocześnie spowoduje znaczne pogorszenie się relacji liczby osób w wieku produkcyjnym do osób w wieku nieprodukcyjnym. Opisujący to zjawisko współczynnik obciążenia demograficznego wzrośnie z obecnego poziomu 0,53 do poziomu 0,72.

² Ostrowska Cz.: *Employment Inside (and Outside) Poland*, w: *International Review of Employment*, grudzień 2008, s. 2-5.

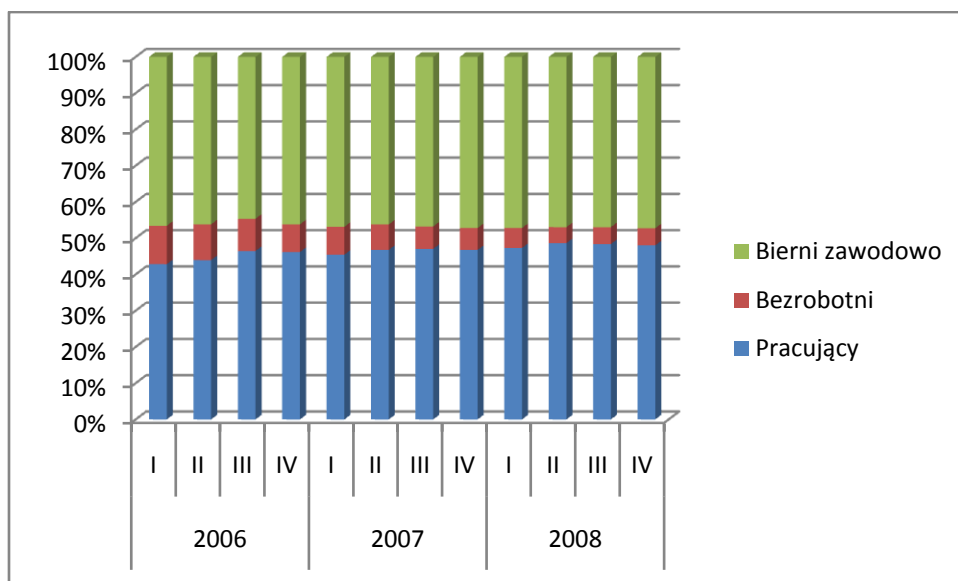
Niekorzystnym zjawiskiem demograficznym na terenie Dolnego Śląska jest również utrzymujące się stale ujemne saldo migracji, w ostatnim okresie związane z liczną emigracją zagraniczną. Wg GUS spowodowały one łączny odpływ z województwa 15,8 tys. osób w latach 2000-2007. Wielkość imigracji jest jak na razie stosunkowo niewielka i nie kompensuje odpływu ludności, choć wykazuje tendencję wzrostową. Należy zwrócić uwagę na fakt, że stosunkowo silne migracje zagraniczne mogą skutkować w dłuższym okresie swoistym „drenażem” mózgow, jako że migrują duże grupy ludzi młodych ze średnim i wyższym wykształceniem. Tendencja ta jest szczególnie niekorzystna w sytuacji, gdy założenia strategiczne województwa oparte są na budowaniu w regionie Dolnego Śląska gospodarki opartej na wiedzy.

3.2. Aktywność ekonomiczna ludności województwa dolnośląskiego

Województwo dolnośląskie charakteryzuje się stosunkowo niskim poziomem aktywności zawodowej ludności. W IV kwartale 2008 r. współczynnik aktywności zawodowej wyniósł 52,7%, przy wskaźniku zatrudnienia na poziomie 48,0% i stopie bezrobocia na poziomie 9,0%. W tym samym okresie współczynnik aktywności zawodowej dla Polski ogółem wyniósł 54,7%, a województwo dolnośląskie znalazło się pod tym względem na 11. pozycji.

Udział aktywnych zawodowo w ogóle ludności województwa dolnośląskiego w ostatnich trzech latach kształtował się na podobnym poziomie, ze stosunkowo niewielkimi zmianami sezonowymi. Udział pracujących, bezrobotnych i biernych zawodowo w poszczególnych kwartałach lat 2006-2008 przedstawiony jest na rys. 9. Zdecydowanie bardziej wyraźne zmiany w strukturze aktywności zawodowej ludności występowały w wielkości wskaźnika zatrudnienia i stopie bezrobocia.

Rysunek 9. Aktywność ekonomiczna ludności w woj. dolnośląskim w latach 2006-2008

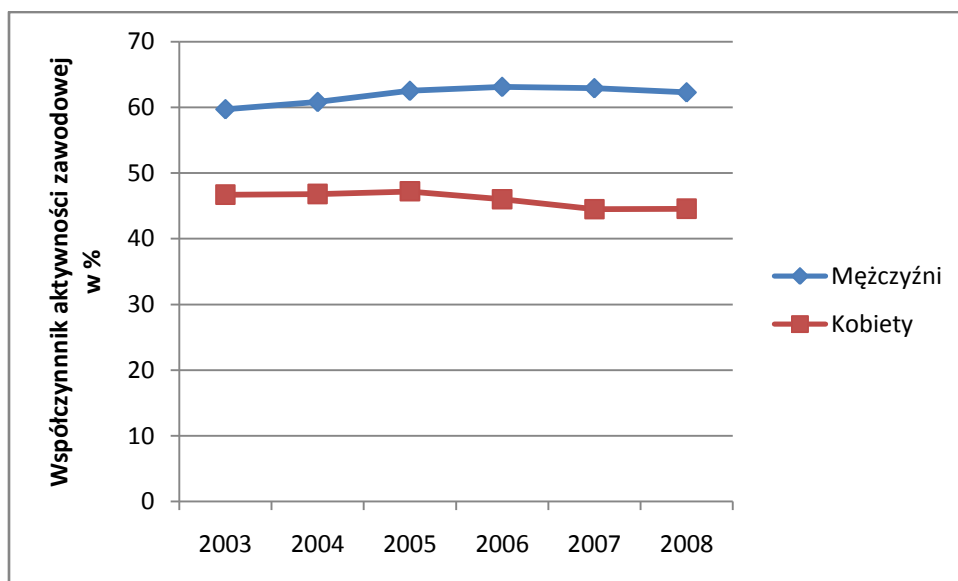

Źródło: *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie dolnośląskim w IV kwartale 2008 r. oraz wcześniejsze*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, 2006-2009

Analizując ludność aktywną zawodowo według płci zarysowują się dosyć istotne różnice. W IV kwartale 2008 r. współczynnik aktywności zawodowej wśród mężczyzn wyniósł 61,8%, podczas gdy wśród kobiet współczynnik ten kształtował się na poziomie 44,5%. Wyraźne różnice w przyczynach większej bierności zawodowej kobiet w porównaniu z mężczyznami można zauważyć w dwóch kategoriach przyczyn – emerytura (co związane jest z niższymi wiekiem emerytalnym kobiet) oraz inne powody osobiste lub rodzinne, co można tłumaczyć wychowywaniem dzieci.

Analizując zmiany wartości współczynnika aktywności zawodowej kobiet i mężczyzn w ostatnich latach można zaobserwować tendencję, zgodnie z którą po wzroście wartości tego współczynnika obserwowanym do 2006 roku wśród mężczyzn i do 2005 roku wśród kobiet, nastąpił spadek, szczególnie wyraźny wśród kobiet. Tendencje te przedstawione są na rys. 10.

Rysunek 10. Współczynnik aktywności zawodowej w woj. dolnośląskim w latach 2003-2008 wg płci

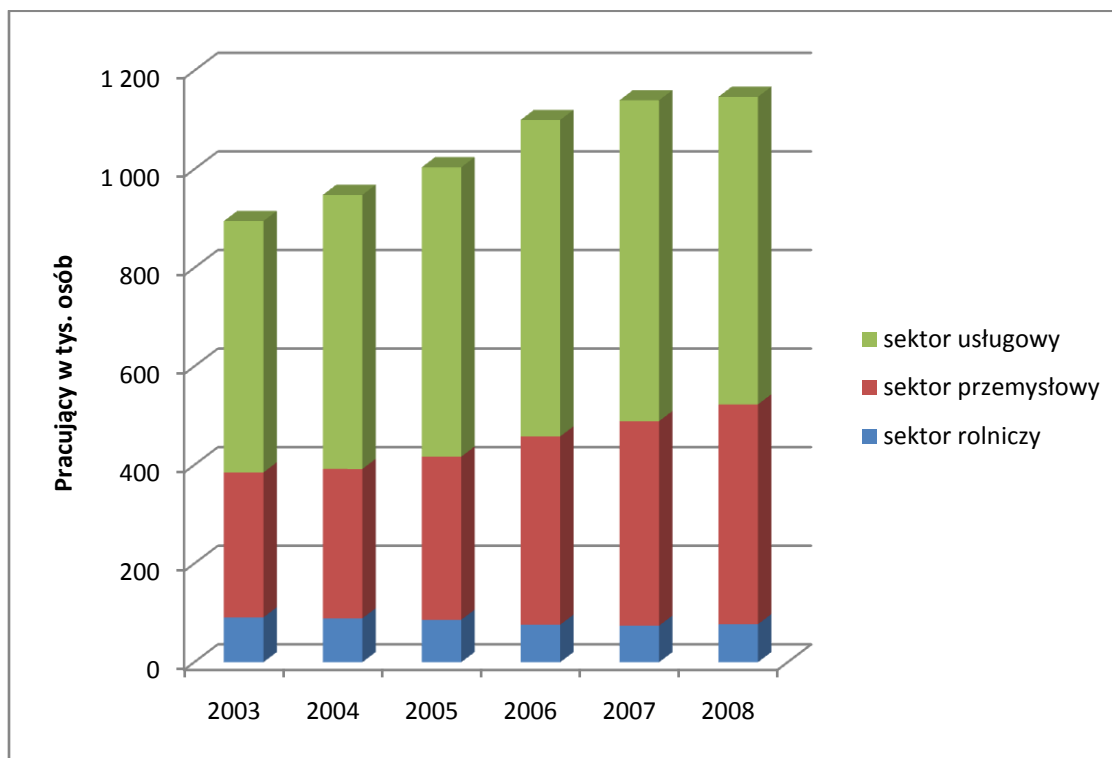

Źródło: *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie dolnośląskim w IV kwartale 2008 r.*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu; *Bank Danych Regionalnych*, Główny Urząd Statystyczny, 2009; obliczenia własne

Liczba pracujących w województwie dolnośląskim w ostatnich latach systematycznie wzrastała, choć wzrost ten został zahamowany w 2008 roku. Biorąc pod uwagę strukturę pracujących według sektorów ekonomicznych najwięcej osób pracowało w 2008 roku w usługach (54,4%), drugą grupę pod względem wielkości stanowił przemysł (38,9%), w rolnictwie zaś pracowało 6,7% ogółu pracujących.

Udział pracujących w rolnictwie stopniowo zmniejszał się w ostatnich latach, za wyjątkiem lekkiego wzrostu w 2008 roku, spadek ten realizował się przede wszystkim na rzecz wzrostu udziału pracujących w przemyśle, w mniejszym stopniu również na rzecz wzrostu udziału pracujących w usługach. Zahamowanie wzrostu w 2008 roku spowodowało spadek udziału pracujących w usługach, na rzecz wzrostu udziału pracujących w sektorze przemysłowym. Udziały te przedstawione są na rys. 11.

Rysunek 11. Pracujący w woj. dolnośląskim wg BAEL w latach 2003-2008 w podziale na sektory ekonomiczne

Źródło: *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie dolnośląskim w IV kwartale 2008 r.*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu; *Bank Danych Regionalnych*, Główny Urząd Statystyczny, 2009; obliczenia własne

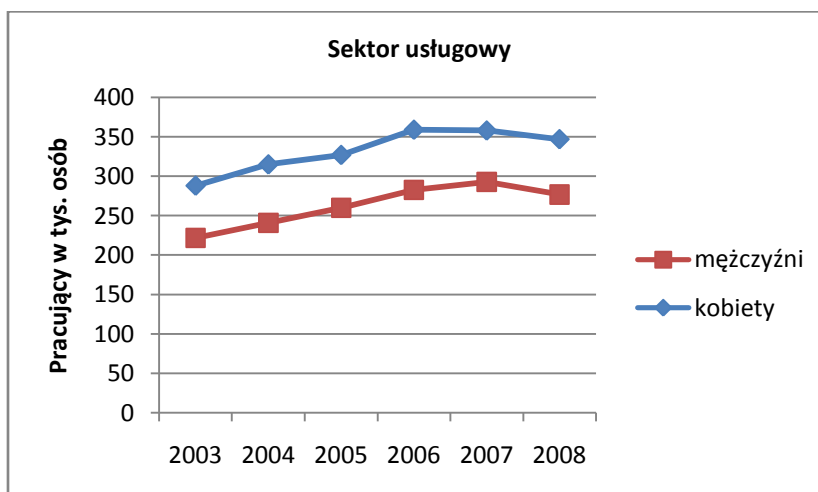
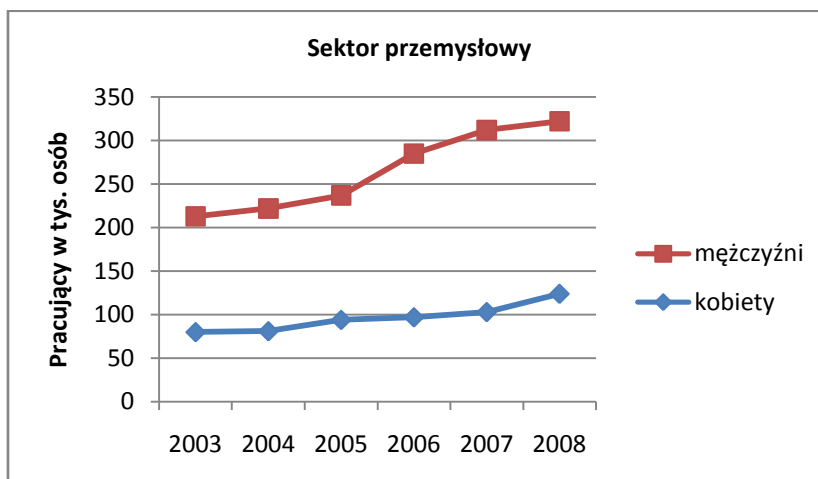
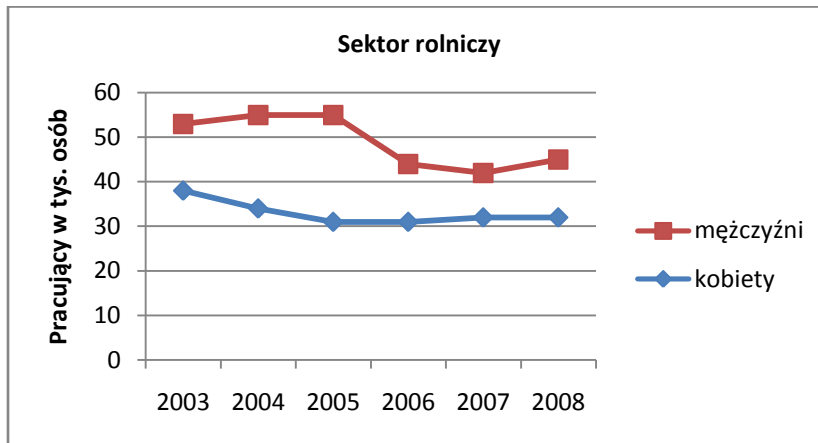
Występuje silne zróżnicowanie ze względu na płeć w strukturze pracujących w poszczególnych sektorach ekonomicznych. W ciągu ostatnich 5 lat liczba pracujących w rolnictwie zmalała, choć w ostatnich 2-3 latach odnotowano niewielki wzrost pracujących. Wśród pracujących w rolnictwie zdecydowanie przeważają mężczyźni i wśród mężczyzn można zaobserwować większe zmiany w liczbie pracujących. Ponadto ogólnie rolnictwo cechuje duża sezonowość, z największą liczbą pracujących w miesiącach letnich.

W sektorze przemysłowym liczba pracujących systematycznie rosła w ostatnich latach, zarówno wśród kobiet, jak i wśród mężczyzn. Największy wzrost liczby pracujących mężczyzn odnotowano w latach 2005-2007, obecnie wzrost ten jest już wolniejszy. W przypadku kobiet wzrosty są bardziej równomierne. Jednak liczba mężczyzn pracujących w przemyśle jest niemal trzykrotnie wyższa od pracujących kobiet.

Sektor usługowy, o największym udziale pracujących, charakteryzuje się przewagą kobiet. Liczba pracujących w tym sektorze, zarówno mężczyzn, jak i kobiet, stale rosła do roku 2006-2007. W ostatnim roku liczba pracujących w usługach obniżyła się. Dane

dotyczące pracujących w poszczególnych sektorach ekonomicznych zaprezentowane są na rys. 12.

Rysunek 12. Pracujący w poszczególnych sektorach ekonomicznych w woj. dolnośląskim wg BAEL w latach 2003-2008 w podziale na płci

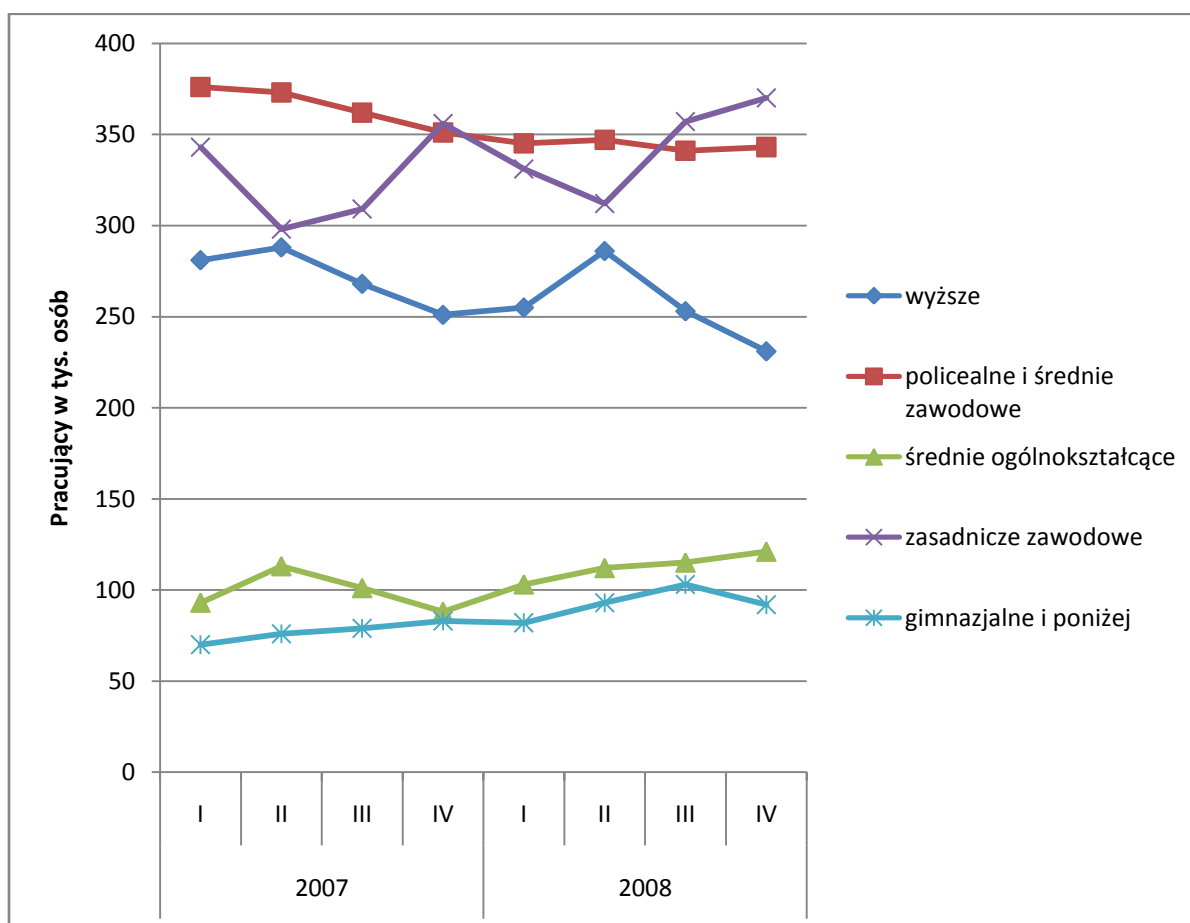

Źródło: Bank Danych Regionalnych, Główny Urząd Statystyczny, 2009; obliczenia własne

Analiza struktury pracujących w województwie dolnośląskim według wykształcenia wskazuje na fakt, iż większość pracujących legitymuje się wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz policealnym i średnim zawodowym, nieco mniej pracujących posiada wykształcenie wyższe. Najmniejsze udziały wśród pracujących wykazują osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym oraz osoby z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym.

W ciągu ostatniego roku można było zaobserwować tendencję wzrostową w liczbie pracujących z wykształceniem zasadniczym zawodowym, średnim ogólnokształcącym oraz gimnazjalnym i niższym, podczas gdy spadła liczba pracujących z wykształceniem wyższym oraz z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym. Tendencje te przedstawione są na rys. 13.

Rysunek 13. Pracujący wg wykształcenia w woj. dolnośląskim wg BAEL w latach 2007-2008

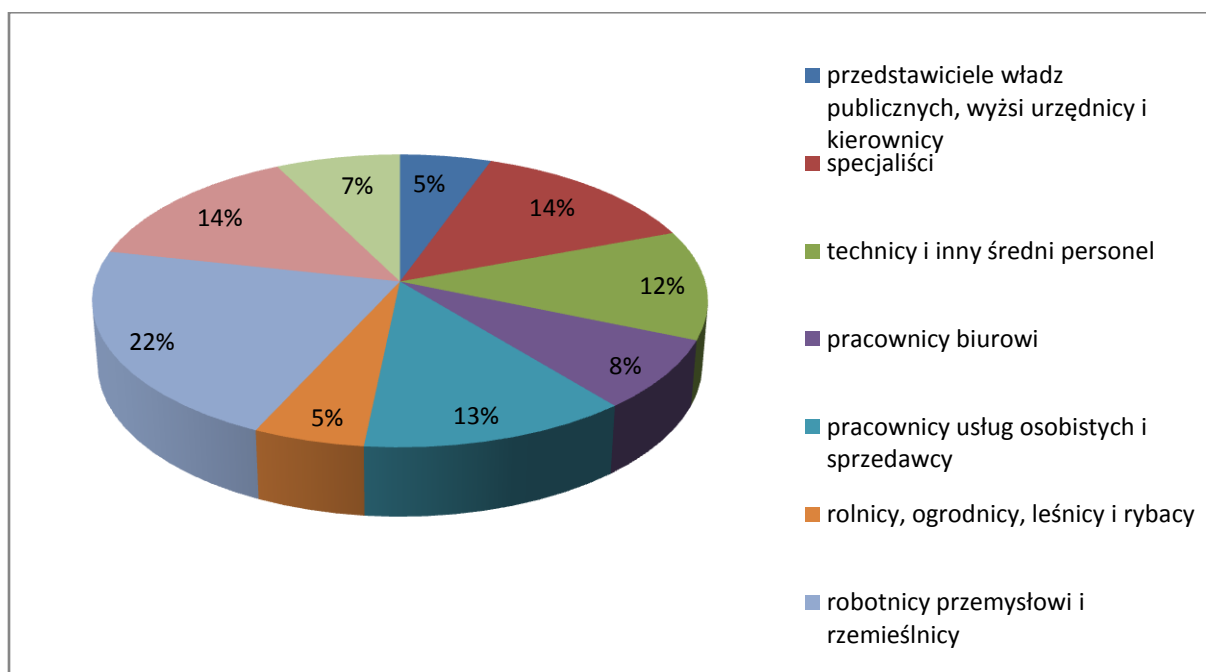

Źródło: *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie dolnośląskim w IV kwartale 2008 r. i wcześniejsze*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, 2009; obliczenia własne

Analizując pracujących pod względem grup zawodowych można zauważyć, iż największy udział wśród pracujących stanowią robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy (22% ogółu pracujących). W dalszej kolejności plasują się operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń (14%), specjaliści (14%), pracownicy usług osobistych i sprzedawcy (13%) oraz technicy i inny średni personel (12%). Przewaga dwóch pierwszych grup wynika ze stosunkowo dużego udziału przemysłu w strukturze dolnośląskiej gospodarki i wzrostowej tendencji zatrudnienia w tym sektorze w ostatnim okresie. Liczba pracujących w tych dwóch grupach wzrosła w IV kwartale 2008 roku odpowiednio o 8,2% i 7,2%, w stosunku do analogicznego okresu roku 2007.

Mniejsze udziały stanowią pozostałe grupy zawodów: pracownicy biurowi (8%), pracownicy przy pracach prostych (7%), przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy (5%) oraz rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy (5%). Udziały poszczególnych grup zawodów zaprezentowane są na rys. 14.

Rysunek 14. Pracujący wg zawodów w woj. dolnośląskim wg BAEL w IV kwartale 2008 r.

Źródło: *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie dolnośląskim w IV kwartale 2008 r.*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, 2009; obliczenia własne

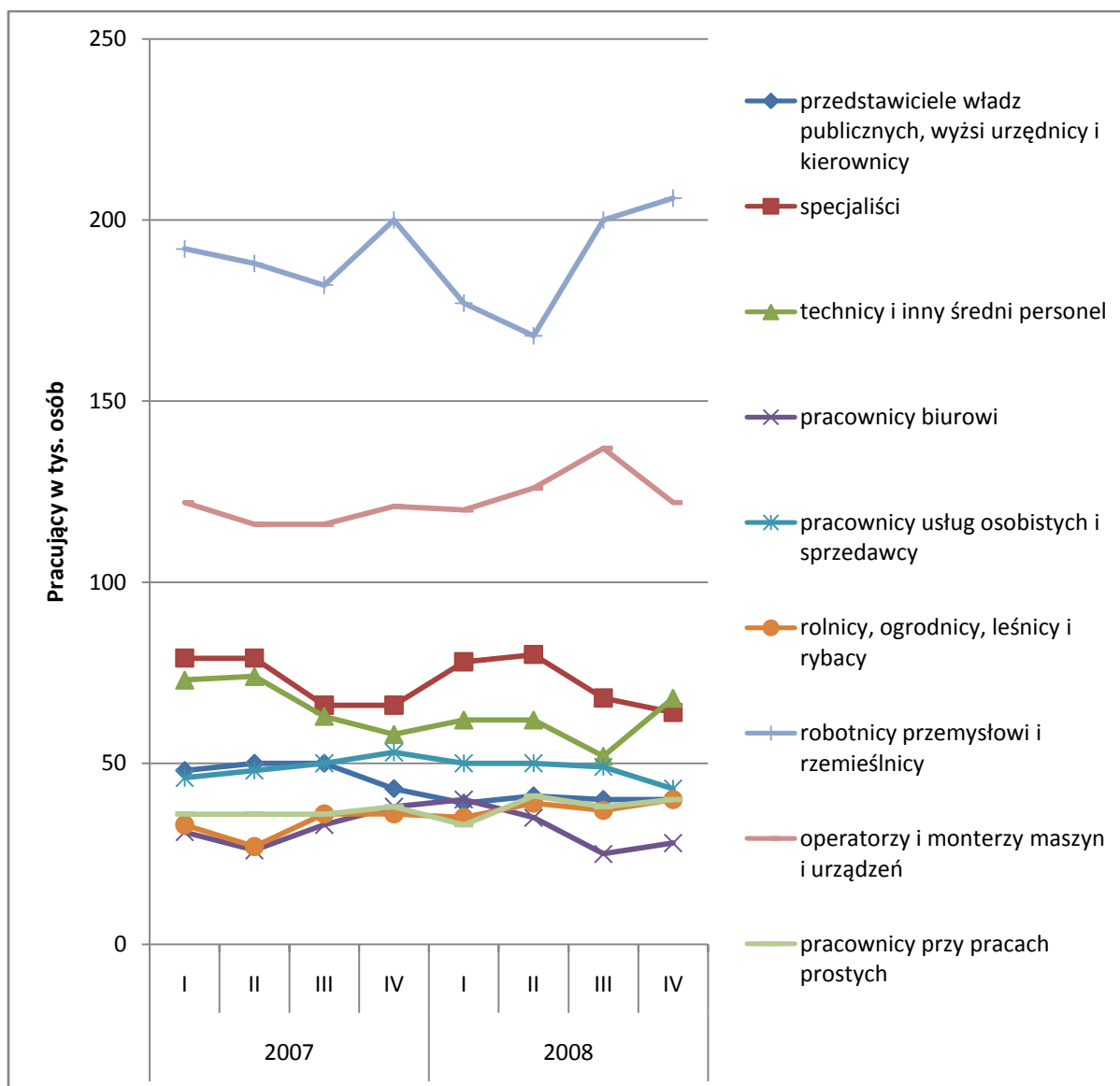
Grupa techników i innego średniego personelu wykazała w ostatnim roku najsilniejszy wzrost liczby pracujących (12% w IV kwartale 2008 roku w stosunku do analogicznego okresu 2007 roku). Największy spadek odnotowano w tym samym okresie wśród specjalistów (o 8,6%).

Istotne różnice występują w liczbie pracujących według zawodów w przypadku odrębnej analizy według płci. Na Dolnym Śląsku utrzymują się nadal tradycyjne podziały na zawody męskie i zawody żeńskie, co w wyraźny sposób odbija się na strukturze pracujących według grup zawodów. Mimo to, daje się zauważyć stopniowe zmiany w tych podziałach.

Wśród mężczyzn można odnotować wyraźną dominację pracujących robotników przemysłowych oraz rzemieślników, którzy stanowili w IV kwartale 2008 roku 32% ogółu pracujących mężczyzn. Drugą grupą pod względem udziału w liczbie pracujących byli operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń (19%). W obu tych grupach w IV kwartale 2008 roku wystąpił lekki wzrost liczby pracujących w stosunku do analogicznego okresu 2007 roku. Dwoma kolejnymi grupami pod względem liczby pracujących są technicy i średni personel oraz specjaliści, każda z tych grup z udziałem ok. 10%. O ile w IV kwartale 2008 roku, w stosunku do IV kwartału 2007 nastąpił wzrost liczby pracujących o 17%, o tyle w przypadku specjalistów odnotowano lekki spadek o 3%.

Pozostałe grupy zawodowe mają mniejsze udziały wśród pracujących mężczyzn, w granicach 4-7%. Wśród tych grup największe roczne wzrosty liczby pracujących odnotowano w grupie rolników, ogrodników, leśników i rybaków (o 11%), natomiast wyraźne spadki liczby pracujących można było zauważyć w grupie pracowników biurowych (spadek o 26%) oraz pracowników usług osobistych i sprzedawców (spadek o 19%). Dynamika liczby pracujących mężczyzn według zawodów przedstawiona jest na rys. 15.

Rysunek 15. Pracujący mężczyźni wg zawodów w woj. dolnośląskim wg BAEL w latach 2007-2008

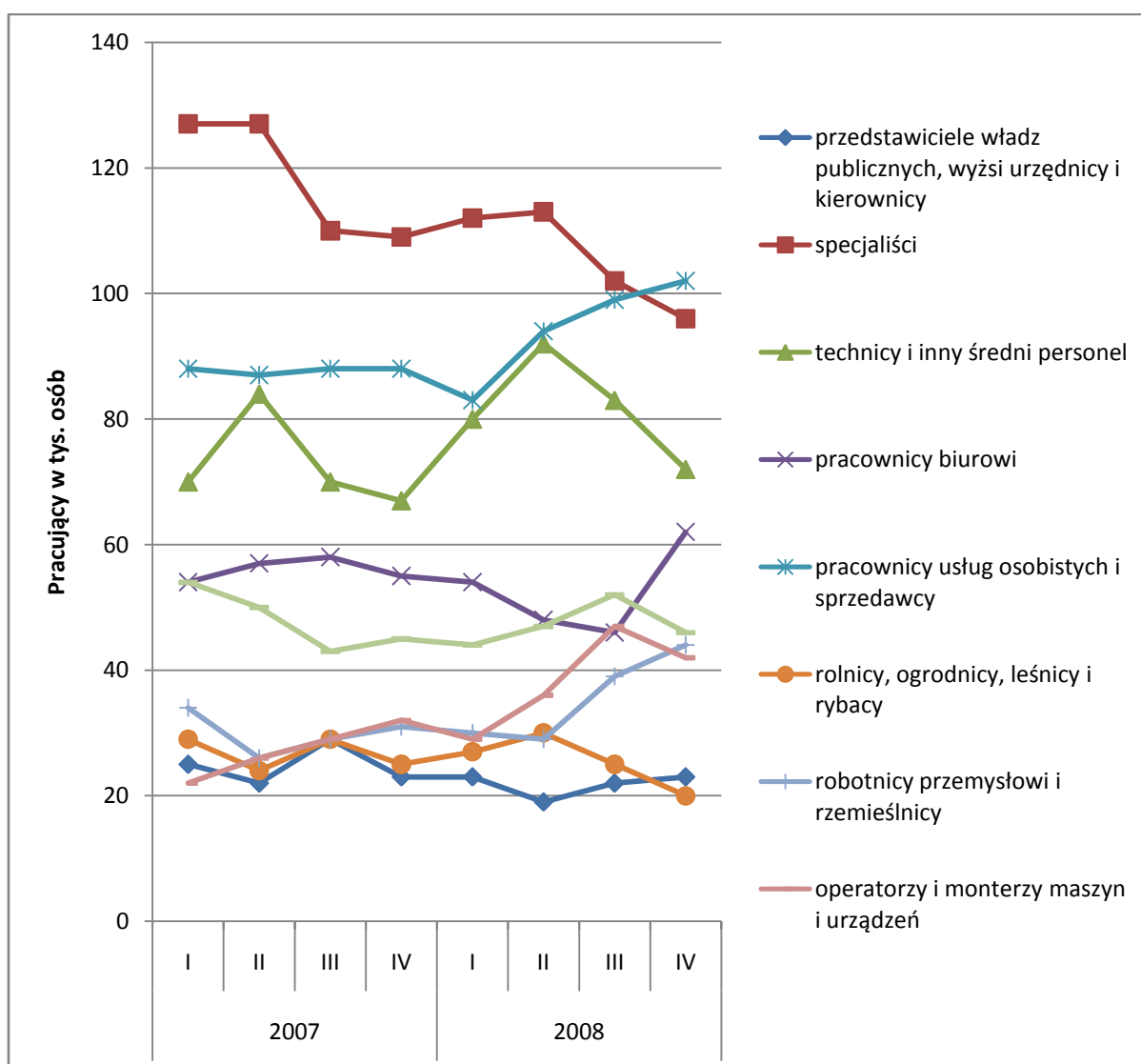
Źródło: Aktywność ekonomiczna ludności w województwie dolnośląskim w IV kwartale 2008 r. i wcześniejsze, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, 2009; obliczenia własne

Struktura pracujących wśród kobiet zdominowana jest przez pracowników usług osobistych i sprzedawców oraz specjalistów, z udziałami odpowiednio 20% i 19%. W tych dwóch dominujących grupach zaobserwowano odmienne trendy w 2008 roku. Liczba pracujących kobiet z grupy pracowników usług osobistych i sprzedawców wzrosła w IV kwartale 2008 roku w stosunku do analogicznego okresu 2007 roku o 16%, podczas gdy w tym samym okresie liczba kobiet z grupy specjalistów spadła wyraźnie o 12%.

Dwoma kolejnymi grupami zawodów pod względem udziału wśród pracujących kobiet są technicy i inny średni personel oraz pracownicy biurowi (z udziałami odpowiednio

14% i 12%). Obie te grupy zawodów wykazują tendencję wzrostową wśród kobiet. Stosunkowo mniejsze udziały wśród kobiet stanowią grupy: pracownicy przy pracach prostych (9%), robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy (9%) oraz operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń (8%). Najmniejsze udziały stanowią przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy (5%) oraz rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy (4%). Interesującym faktem jest silny wzrost w IV kwartale 2008 roku, w stosunku do IV kwartału 2007 roku, liczby pracujących kobiet w grupie robotników przemysłowych i rzemieślników oraz operatorów i monterów maszyn i urządzeń. W tych dwóch grupach, tradycyjnie zdominowanych przez mężczyzn, wzrosty wyniosły odpowiednio 42% i 31%. Dynamikę liczby pracujących kobiet według grup zawodów obrazuje rys. 16.

Rysunek 16. Pracujące kobiety wg zawodów w woj. dolnośląskim wg BAEL w latach 2007-2008

Źródło: *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie dolnośląskim w IV kwartale 2008 r. i wcześniejsze*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, 2009; obliczenia własne

Wnioski

Niekorzystną cechą charakterystyczną dla rynku pracy województwa dolnośląskiego jest niski poziom aktywności zawodowej ludności na poziomie 52,7%. Jest on stosunkowo niski jak na warunki polskie i zdecydowanie niższy od poziomów aktywności zawodowej notowanych w krajach Europy Zachodniej. Istotnym problemem jest szczególnie niska aktywność zawodowa wśród kobiet. Jednocześnie w ostatnich latach nie obserwuje się znaczących zmian w tym zakresie.

Korzystnym zjawiskiem w ostatnich latach była natomiast szybko rosnąca liczba pracujących przy jednocześnie malejącej stopie bezrobocia. Dopiero pod koniec 2008 roku wzrost liczby pracujących uległ spowolnieniu. Udało się dzięki temu znacząco podnieść wskaźnik zatrudnienia w województwie.

Biorąc pod uwagę strukturę pracujących według sektorów ekonomicznych odnotowano w ostatnich latach malejący udział rolnictwa, silnie rosnący udział przemysłu i malejący udział usług. Choć usługi posiadają najwyższy udział w liczbie pracujących – w IV kwartale 2008 roku było to 54,4%, silne umacnianie się przemysłu w strukturze jest tendencją niekorzystną, jako że ugruntowuje na Dolnym Śląsku tradycyjny model gospodarki przemysłowej, podczas gdy najbardziej rozwinięte gospodarki cechuje dominacja sektora usług. Szybki wzrost liczby pracujących w przemyśle jest wynikiem licznych inwestycji zagranicznych w tym sektorze zrealizowanych na terenie Dolnego Śląska w ostatnich latach, które w mniejszym stopniu wpływały na wzrost liczby pracujących w usługach.

Wyraźna jest tendencja przewagi pracujących mężczyzn w sektorze rolniczym i przemysłowym, natomiast w usługach dominują kobiety.

Istotną cechą charakterystyczną dolnośląskiej gospodarki jest dominacja w strukturze pracujących osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz policealnym i średnim zawodowym. Dodatkowo w latach 2007-2008 tendencja ta umacniała się, podczas gdy spadała liczba pracujących z wykształceniem wyższym. Przy analizie z punktu widzenia zawodów tendencje te przekładały się na dominację i wzrost liczby pracujących w zawodach związanych z niższym stopniem wykształcenia – wśród robotników przemysłowych i rzemieślników oraz operatorów i monterów maszyn, z drugiej strony malała liczba pracujących specjalistów. Wynika to z wspomnianej wcześniej tendencji wzrostowej w przemyśle.

Jednocześnie interesującym zjawiskiem jest, w pewnym stopniu wymuszona przez silne zapotrzebowanie przemysłu na pracowników, stopniowa zmiana tradycyjnego podziału zawodów na męskie i żeńskie – choć utrzymuje się znaczna przewaga mężczyzn w takich grupach zawodów jak robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy oraz operatorzy maszyn i urządzeń, w ostatnim okresie wzrosła też liczba kobiet pracujących w tych zawodach. Kobiety jednak nadal pracują głównie jako pracownicy usług osobistych i sprzedawcy oraz specjaliści, przy wzroście tej pierwszej grupy i spadku drugiej.

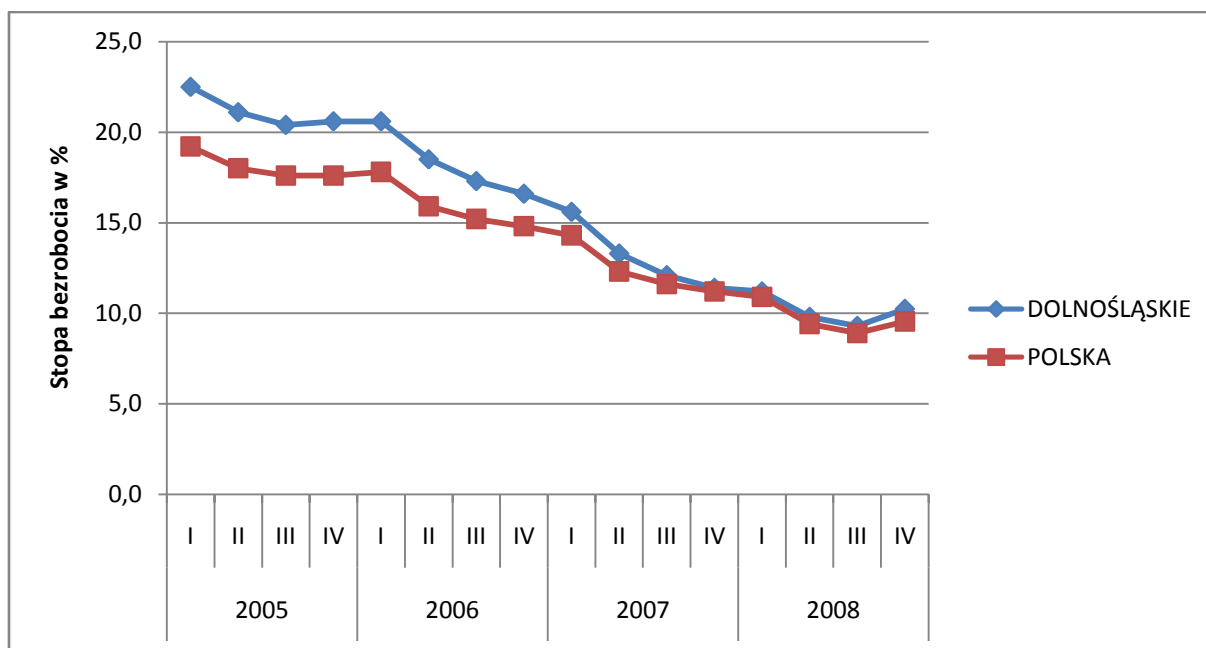
3.3. Bezrobocie w województwie dolnośląskim

Stopa bezrobocia w województwie dolnośląskim wykazywała w ostatnich latach tendencję malejącą, podobnie jak i w innych regionach kraju. Istotne jest jednakże silne zróżnicowanie stopy bezrobocia biorąc pod uwagę poszczególne podregiony województwa i w podziale na powiaty. Na terenie województwa istnieją wciąż powiaty o stosunkowo wysokim poziomie stopy bezrobocia, które nie wykazują korzystnej malejącej tendencji w takim stopniu, jak na pozostałych obszarach kraju.

Stopa bezrobocia dla całego województwa dolnośląskiego określana przez Główny Urząd Statystyczny osiągnęła w IV kwartale 2008 r. wysokość 10,2% i była wyższa od ogólnopolskiej stopy bezrobocia, która wyniosła 9,5%. Należy jednak zauważyć, że w ostatnich latach województwo dolnośląskie zmniejszyło znacząco ten dystans.

Po okresie stałego spadku stopy bezrobocia notowanego od roku 2004, ostatni kwartał 2008 roku wskazuje na wyhamowanie tego trendu. Niewątpliwie wpływ na odwrócenie się tendencji w województwie dolnośląskim mają zewnętrzne czynniki ekonomiczne w postaci ogólnoświatowego kryzysu. Należy zaznaczyć, że na poziomie ogólnopolskim obserwuje się podobną tendencję, wywołaną słabą koniunkturą światową negatywnie wpływającą na kondycję przedsiębiorstw. Dynamikę stopy bezrobocia dla Polski i dla województwa dolnośląskiego przedstawiamy na rys. 17.

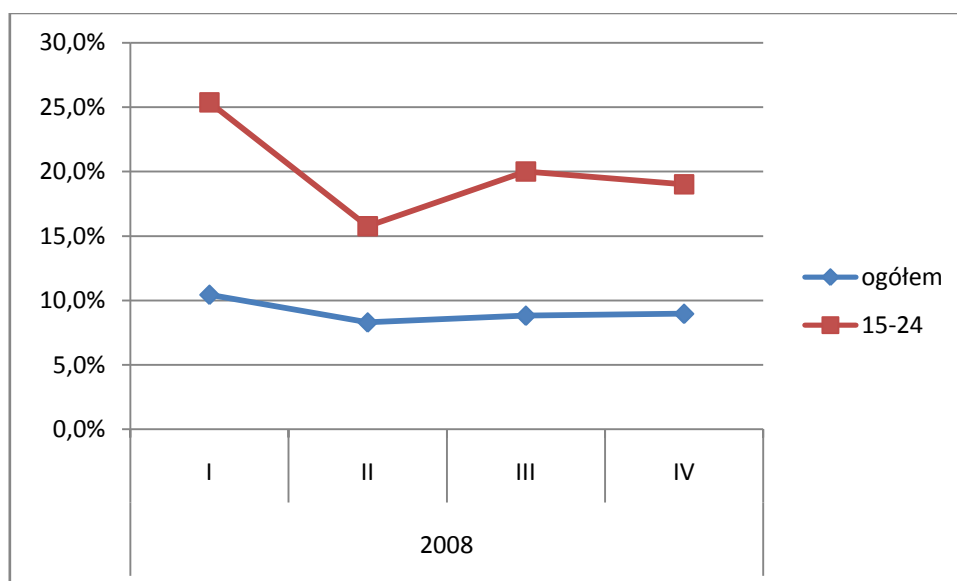
Rysunek 17. Stopa bezrobocia rejestrowanego w woj. dolnośląskim i w Polsce w latach 2005-2008

Źródło: Bank Danych Regionalnych, Główny Urząd Statystyczny, 2009; obliczenia własne

Analizując bezrobocie według grup wiekowych należy zauważyć, że wyjątkowo wysoka stopa bezrobocia występuje w grupie osób 15-24 lat. Według BAEL w 2008 roku średnioroczna stopa bezrobocia w tej grupie wyniosła 20,0%, podczas gdy dla ogółu badanych stopa ta wyniosła 9,1%. Tendencja ta pokazana jest na rys. 18.

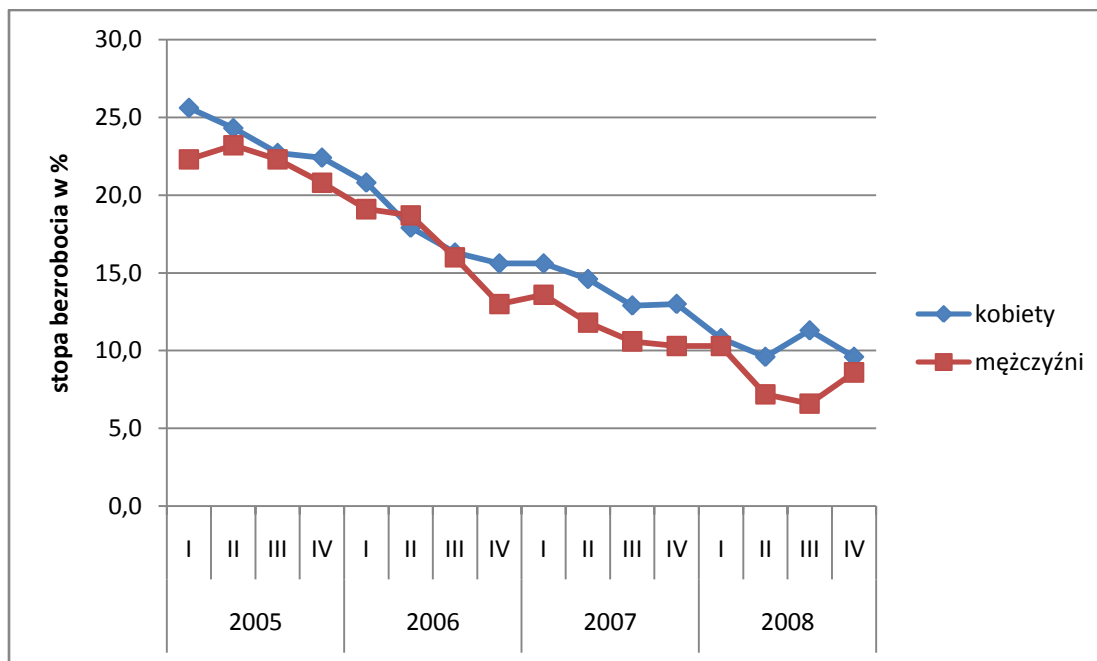
Rysunek 18. Stopa bezrobocia w woj. dolnośląskim w roku 2008 wg BAEL dla grupy wiekowej 15-24 oraz dla ogółu badanych

Źródło: Bank Danych Regionalnych, Główny Urząd Statystyczny, 2009; obliczenia własne

Analiza bezrobocia na terenie województwa dolnośląskiego według płci wykazuje, że praktycznie w całym okresie 2005-2008 wyższa stopa bezrobocia występowała wśród kobiet, za wyjątkiem pojedynczego okresu w II kwartale 2006 roku. Istotne różnice w poziomie bezrobocia zaobserwowano w 2008 roku, kiedy to silny wzrost bezrobocia wśród kobiet zaobserwowano w III kwartale, podczas gdy w tym samym czasie bezrobocie wśród mężczyzn wykazywało tendencję spadkową. Tendencje te pokazuje rys. 19.

Rysunek 19. Stopa bezrobocia w woj. dolnośląskim w latach 2005-2008 wg BAEL w podziale na płci

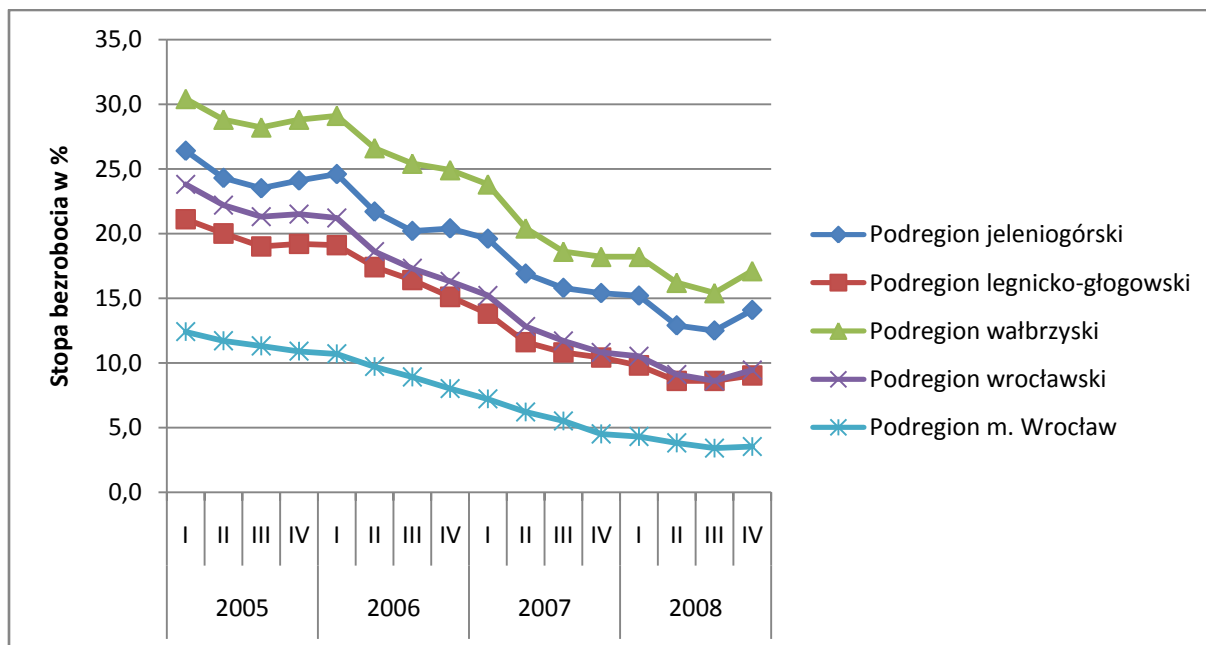

Źródło: Bank Danych Regionalnych, Główny Urząd Statystyczny, 2009

Tak jak już to zostało wspomniane, bezrobocie na Dolnym Śląsku wykazuje silne zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi podregionami i powiatami. W podziale na podregiony najniższą stopę bezrobocia w IV kwartale 2008 r. odnotowano w mieście Wrocław, gdzie wskaźnik ten wyniósł jedynie 3,5%. Stopa bezrobocia poniżej średniej wojewódzkiej utrzymywała się również w podregionach legnickim i wrocławskim, na poziomie odpowiednio 9,0% i 9,4%. Zdecydowanie wyższy poziom bezrobocia występował w dwóch pozostałych podregionach województwa – w podregionie jeleniogórskim – 14,1% oraz w podregionie wałbrzyskim – 17,1%. Zróżnicowanie to utrzymuje się w ostatnich latach na stosunkowo podobnym poziomie, choć przy ogólnej tendencji spadkowej, stopa bezrobocia wyraźnie obniżyła się we wszystkich podregionach. Zaobserwować można jedynie szybszy spadek bezrobocia w latach 2005-2008 w przypadku podregionu wrocławskiego, w stosunku do pozostałych podregionów.

Charakterystyczne jest również, że w podregionach o najwyższej stopie bezrobocia najwyraźniej zarysowało się zahamowanie spadku bezrobocia w ostatnim kwartale 2008 roku – podregiony te odczuwają najszybciej pogorszenie się koniunktury, w związku z czym szczególnie w tych podregionach można zaobserwować szybkie przyrosty liczby bezrobotnych. Dynamikę stopy bezrobocia w poszczególnych podregionach województwa obrazuje rys. 20.

Rysunek 20. Stopa bezrobocia rejestrowanego w podregionach woj. dolnośląskiego w latach 2005-2008

Źródło: Bank Danych Regionalnych, Główny Urząd Statystyczny, 2009

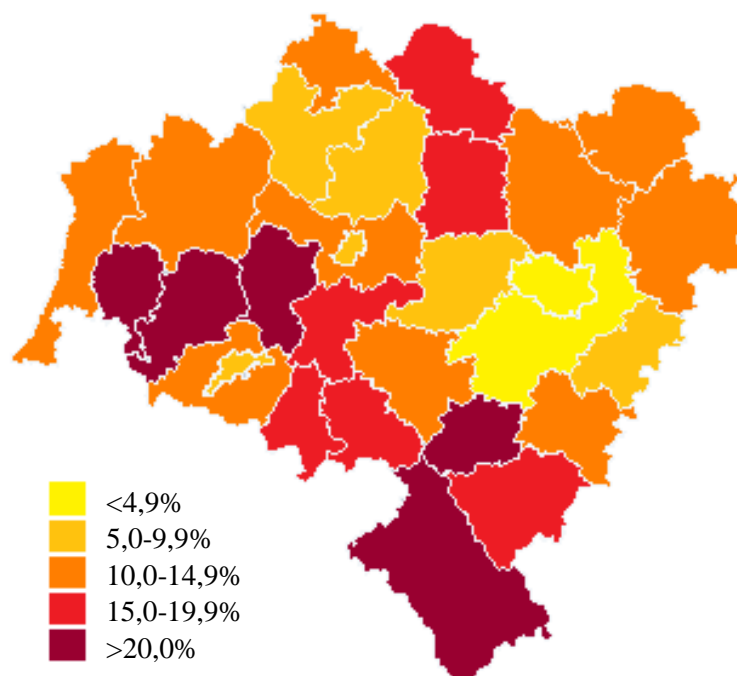
Analizując poziom bezrobocia na poziomie powiatów możemy zaobserwować jeszcze silniejsze zróżnicowania, co obrazuje mapa przedstawiona na rys. 21. Na 29 powiatów i miast na prawie powiatu w województwie dolnośląskim w IV kwartale 2008 roku w 5 powiatach utrzymywało się bezrobocie na poziomie przekraczającym 20%. Były to powiaty: złotoryjski, lubański, kłodzki, dzierzoniowski oraz lubański. Jednocześnie w tym samym okresie dwa powiaty – grodzki i ziemski wrocławski – wykazywały stopę bezrobocia na poziomie poniżej 5,0% - odpowiednio 3,5% oraz 3,6%, a w 6 kolejnych powiatach stopy bezrobocia utrzymywały się na poziomie 5,0-9,9%. Były to powiaty: lubiński, legnicki grodzki, jeleniogórski grodzki, polkowicki, oławski i średzki.

Biorąc pod uwagę zmiany w stopie bezrobocia w poszczególnych powiatach województwa w ciągu ostatnich 3 lat, najbardziej korzystne zmiany dało się zaobserwować w powiecie wrocławskim ziemskim, gdzie stopa bezrobocia spadła o niemal 80%. Podobnie

korzystna sytuacja występowała w mieście Wrocławiu oraz w mieście Legnicy, gdzie spadki bezrobocia osiągnęły odpowiednio poziom 67% i 63%. Z drugiej strony najmniej korzystna sytuacja występowała w powiecie lubańskim, gdzie stopa bezrobocia spadła jedynie o 22%, przy średnim spadku na poziomie województwa o 49,7%. Sytuacja ta sprawiła, że powiat lubański znalazł się na drugim miejscu w województwie dolnośląskim po powiecie złotoryjskim, pod względem wysokości stopy bezrobocia. Stosunkowo słaby spadek bezrobocia w ostatnich trzech latach odnotowano również w powiecie wołowskim. W podobnej sytuacji znalazły się również powiaty złotoryjski i kłodzki, utrzymując się wśród powiatów o najwyższej stopie bezrobocia.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że zarysowane tendencje powodują coraz większe zróżnicowanie stopy bezrobocia na terenie województwa. O ile na koniec 2005 roku stopa bezrobocia w powiecie złotoryjskim była nieco ponad trzykrotnie wyższa od stopy bezrobocia w mieście Wrocław, na koniec 2008 roku relacja ta wyniosła 6,6 : 1. A zatem powiaty o najniższej stopie bezrobocia coraz bardziej oddalają się pod względem poziomu bezrobocia od tych powiatów, w których bezrobocie pozostaje na najwyższym poziomie.

Rysunek 21. Stopa bezrobocia rejestrowanego w poszczególnych powiatach woj. dolnośląskiego w IV kwartale 2008

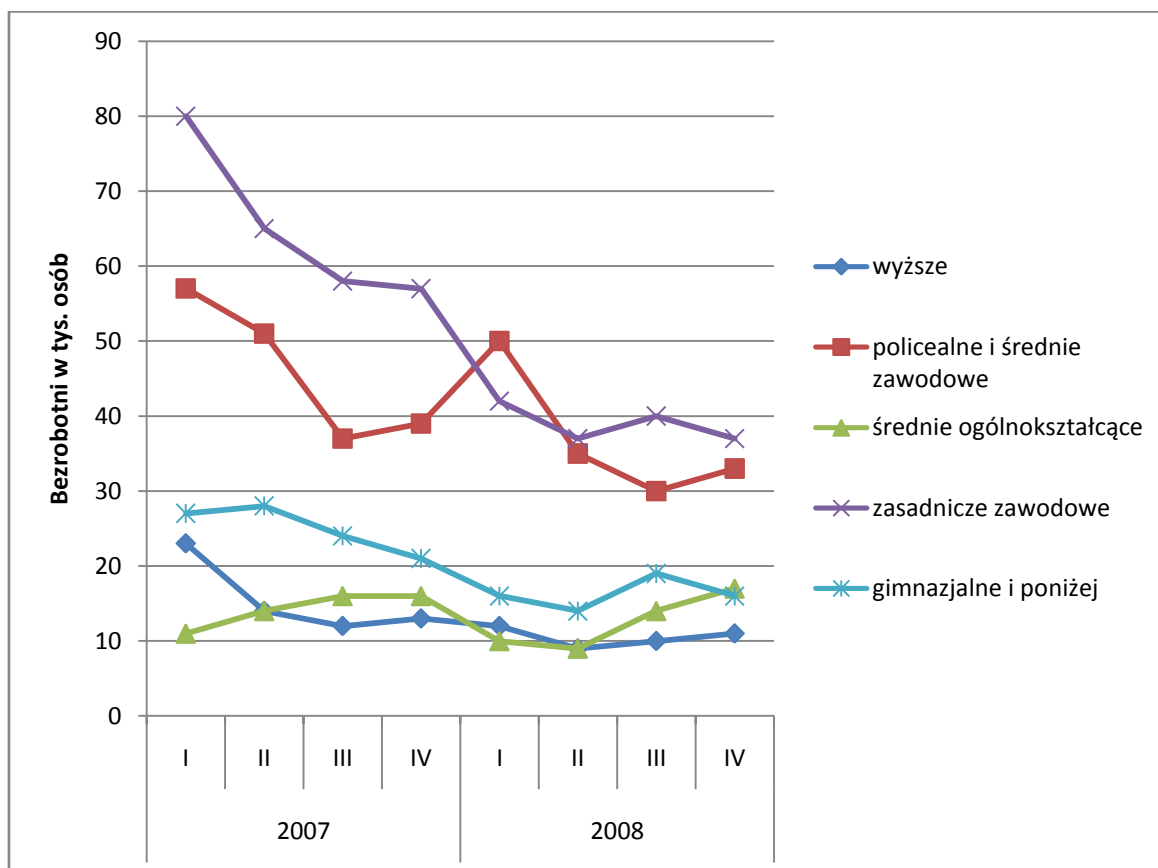

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: *Bank Danych Regionalnych*, Główny Urząd Statystyczny, 2009

Wśród bezrobotnych w województwie dolnośląskim największe liczebnie grupy wg BAEL to bezrobotni z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym. Grupy te stanowią odpowiednio 32% i 29% ogółu bezrobotnych. Wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym odnotowano w ostatnim okresie najszybszy spadek liczby bezrobotnych – w IV kwartale 2008 roku o 35% w stosunku do IV kwartału 2007 roku.

Dwie kolejne grupy pod względem liczby bezrobotnych to osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (z udziałem 15%) oraz osoby z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym (14%). Najmniej bezrobotnych odnotowano w grupie osób z wykształceniem wyższym (10%). Grupa osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym była jedyną, w której odnotowano wzrost liczby bezrobotnych w IV kwartale 2008 r., w stosunku do analogicznego okresu 2007 roku. Dynamika zmian liczby bezrobotnych według wykształcenia w latach 2007-2008 przedstawiona jest na rys. 22.

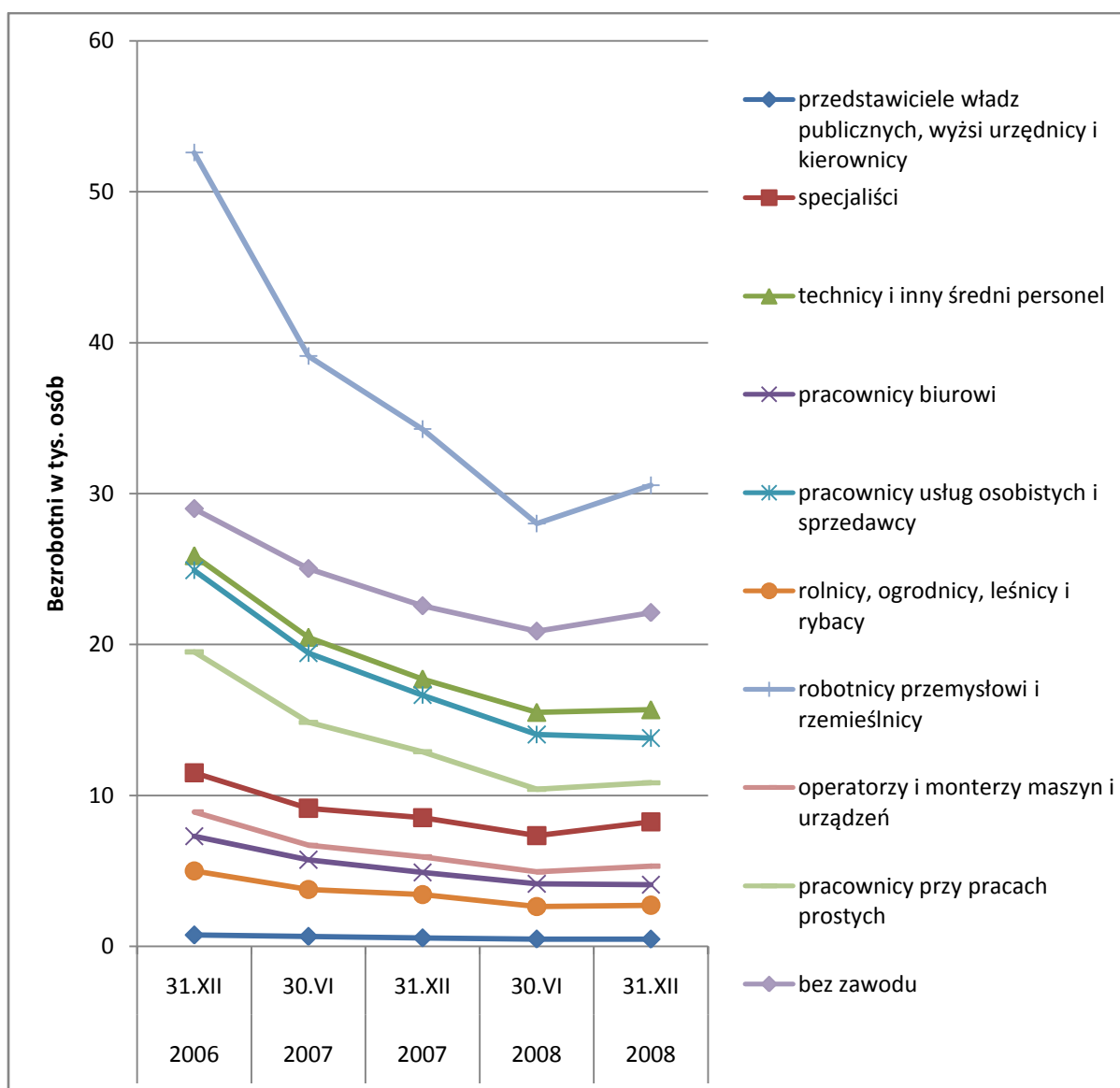
Rysunek 22. Liczba bezrobotnych w woj. dolnośląskim w latach 2007-2008 wg BAEL wg wykształcenia

Źródło: *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie dolnośląskim w IV kwartale 2008 r. i wcześniejsze*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, 2009; obliczenia własne

Analiza liczby bezrobotnych zarejestrowanych na koniec 2008 roku według grup zawodów wskazuje, że w ciągu dwóch ostatnich lat liczba ta znacząco spadła we wszystkich grupach. Na podstawie analizy półrocznej możemy zauważyć, że stała tendencja spadkowa utrzymywała się do końca I półrocza 2008 r., natomiast w drugim półroczu 2008 r. w większości grup zawodowych odnotowano wzrost liczby bezrobotnych, co niewątpliwie miało związek z pogarszającą się koniunkturą ogólnoswiatową.

Rysunek 23. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w woj. dolnośląskim w latach 2006-2008 wg poziomu wykształcenia

Źródło: *Ranking zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie dolnośląskim w 2008 roku i wcześniejsze*, Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy w Wałbrzychu, 2009

Największą grupą wśród bezrobotnych byli robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy, którzy stanowili na koniec 2008 roku 27% ogółu bezrobotnych. Grupa ta w ciągu ostatnich dwóch lat odnotowała najszybszy spadek liczby bezrobotnych w liczbach bezwzględnych – o 20 tys. bezrobotnych i jednocześnie jeden z najszybszych spadków w ujęciu procentowym. Drugą najliczniejszą grupą wśród bezrobotnych są osoby bez zawodu. Grupa ta stanowiła na koniec 2008 roku 19% ogółu bezrobotnych. Stosunkowo duży udział wśród bezrobotnych miały również grupy: technicy i inny średni personel (14%), pracownicy usług osobistych i sprzedawcy (12%) oraz pracownicy przy pracach prostych (10%). Dynamikę zmian liczby bezrobotnych w poszczególnych grupach zawodów ilustruje rys. 23.

Wnioski

Podsumowując analizę zjawiska bezrobocia na Dolnym Śląsku należy zwrócić uwagę na niewątpliwie korzystny fakt, iż od początku 2005 roku do końca 2008 roku udało się zmniejszyć poziom bezrobocia ponad dwukrotnie, jednocześnie stopa bezrobocia niemal zrównała się ze średnią ogólnopolską, podczas gdy wcześniej utrzymywała się stale na dużo wyższym poziomie. Niestety pod koniec 2008 roku dało się zauważyć zahamowanie spadku bezrobocia wywołane kryzysem ogólnoswiatowym.

Niekorzystną tendencją na Dolnym Śląsku jest utrzymujące się duże bezrobocie wśród młodzieży w wieku 15-24 lat, co może oznaczać, że aktualne profile kształcenia i oferta edukacyjna są niedopasowane do zapotrzebowania ze strony pracodawców.

Również niekorzystnym zjawiskiem, i niezmiennym w ostatnich latach, jest fakt utrzymywania się wysokiego poziomu bezrobocia, przekraczającego wciąż poziom 20%, w niektórych powiatach województwa. Bezrobocie to ma charakter bezrobocia strukturalnego i występuje na terenie takich powiatów jak: złotoryjski, lubański, kłodzki, dzierzoniowski czy lubański. Silne zróżnicowanie poziomu bezrobocia w województwie obrazuje porównanie z powiatami wrocławskim-grodzkim i wrocławskim-ziemskim, gdzie na koniec 2008 roku bezrobocie utrzymywało się na poziomie 3,5-3,6%.

Z punktu widzenia wykształcenia, najwięcej bezrobotnych legitymowało się wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz policealnym i średnim zawodowym. Jak jednak zdążyliśmy już zauważyć przy analizie liczby pracujących, wśród tych grup nastąpił w ostatnim okresie najszybszy spadek bezrobocia. Najmniej bezrobotnych legitymowało się

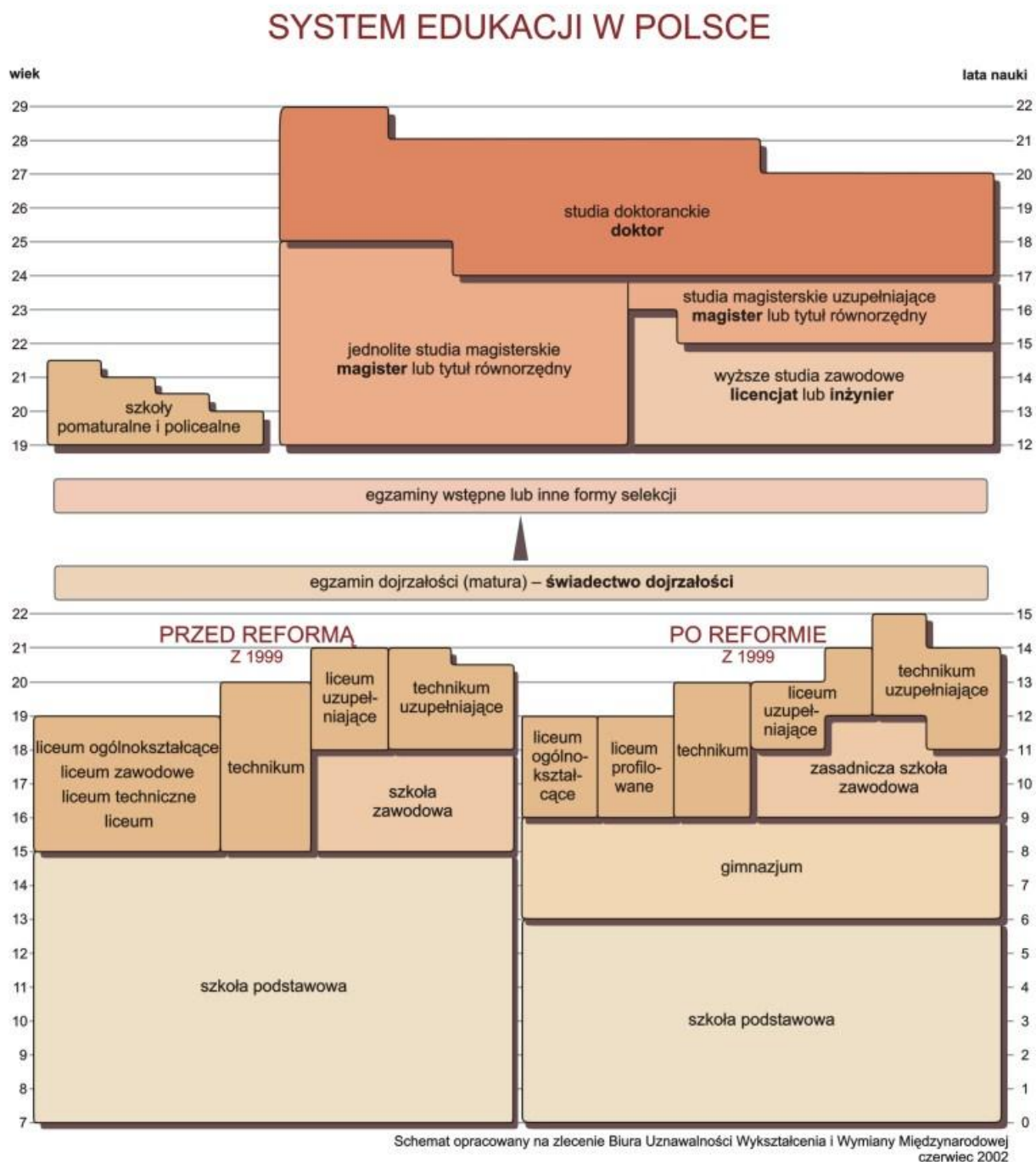
wykształceniem wyższym. Analogicznie największą liczbę bezrobotnych stanowili na koniec 2008 roku robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy. Drugą najsilniejszą grupą były osoby bez zawodu.

3.4. Edukacja w województwie dolnośląskim

System kształcenia w województwie dolnośląskim został w ostatnich latach dostosowany do zapoczątkowanej w latach dziewięćdziesiątych ogólnopolskiej reformy szkolnictwa. Wprowadzono nowy system nauczania oparty na sześciolletniej szkole podstawowej i trzyletnim gimnazjum, tworzącymi razem dziewięcioletni cykl wspólnego nauczania dla wszystkich uczniów. Od roku szkolnego 2002/2003 wprowadzono również kolejny etap reformy związany z pojawieniem się pierwszych absolwentów nowych gimnazjów, dla których zaoferowano nowy system szkół średnich oparty na podbudowie programowej gimnazjum. W systemie tym funkcjonują: trzyletnie licea ogólnokształcące, trzyletnie licea profilowane, czteroletnie technika oraz dwu-trzyletnie zasadnicze szkoły zawodowe. W nowym systemie jedynie zasadnicze szkoły zawodowe nie oferują możliwości zdawania egzaminu maturalnego. Jednak dla absolwentów zasadniczych szkół zawodowych wprowadzono możliwość kontynuowania nauki w dwuletnich liceach uzupełniających lub trzyletnich technikach uzupełniających, po których mają oni możliwość zdawania egzaminu maturalnego.

Absolwenci, którzy zakończą edukację na poziomie średnim pomyślnym zdaniem egzaminu maturalnego mogą rozpocząć edukację na uczelni wyższej lub skorzystać z oferty szkół policealnych. W przypadku uczelni wyższych programy studiów są stopniowo ujednolicane zgodnie z Deklaracją Bolońską, w związku z wprowadzaniem Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. W ramach tzw. Procesu Bolońskiego studia wyższe są dzielone na studia I stopnia (kończące się uzyskaniem tytułu licencjata lub inżyniera) oraz studia II stopnia (kończące się tytułem magistra lub magistra inżyniera). W przypadku niektórych kierunków stosowany jest jednolity pięcioletni program studiów magisterskich. Dla studentów, którzy uzyskają tytuł licencjata, istnieje możliwość kontynuowania studiów w zakresie uzupełniających studiów magisterskich. Uczelnie oferują również studia III stopnia kończące się tytułem doktora. Schemat systemu edukacji przedstawia rys. 24.

Rysunek 24. Schemat systemu edukacji w Polsce

Źródło: Biuro Uznawalności Wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej

Szkolnictwo podstawowe, gimnazjalne, ogólnokształcące i zawodowe

Przeprowadzona analiza struktury demograficznej województwa dolnośląskiego wskazuje na fakt, że w najbliższych latach stopniowo maleć będzie liczba ludności w wieku edukacyjnym, w związku ze zmniejszającą się liczbą ludności w najmłodszych grupach

wiekowych. Oznacza to coraz mniejszą liczbę uczniów w kolejnych rocznikach i w rezultacie coraz mniejszy dopływ absolwentów różnego rodzaju szkół na rynek pracy.

Tabela 5. Liczba uczniów według rodzajów szkół w województwie dolnośląskim w latach 2003-2008

Wyszczególnienie	Liczba uczniów				
	rok szkolny				
	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008
	w osobach				
Szkoły podstawowe (wraz ze specjalnymi)	198 781	189 437	181 250	172 237	162 732
Gimnazja (wraz ze specjalnymi)	120 995	117 749	112 674	106 908	101 198
w tym dla dorosłych	925	987	1 161	1 068	1 027
Licea ogólnokształcące dla młodzieży (wraz ze specjalnymi)	55 685	54 060	52 574	51 446	49 653
w tym licea uzupełniające	0	0	86	90	68
Licea ogólnokształcące dla dorosłych (wraz ze specjalnymi)	14626	13587	13243	12416	12643
w tym licea uzupełniające	0	0	3074	4864	5446
Szkoły zawodowe i licea profilowane	90 232	86 814	78 226	71 733	67 398
w tym dla dorosłych	16 149	12 413	9 605	6 754	5 313
w tym Zasadnicze szkoły zawodowe	16433	18420	18212	17791	18032
w tym dla dorosłych	1043	1051	861	719	540
w tym Licea profilowane	16956	24552	22535	19011	13201
w tym dla dorosłych	280	1 016	1685	1646	1350
w tym Technika (wraz z technikami uzupełniającymi i średnimi ponadpodstawowymi szkołami zawodowymi)	56 843	42 132	35 793	33 281	34 557
w tym dla dorosłych	14 826	10 346	7 059	4 389	3 423
w tym Technika (bez uzupełniających i średnich ponadpodstawowych szkół zawodowych)	b.d.	20532	27782	28852	31288
Szkoły artystyczne dające uprawnienia do zawodu	b.d.	1 710	1 686	1 650	1 608
Szkoły policealne	26208	27125	26778	25904	23775
w tym dla dorosłych	19163	20771	20766	21712	21005

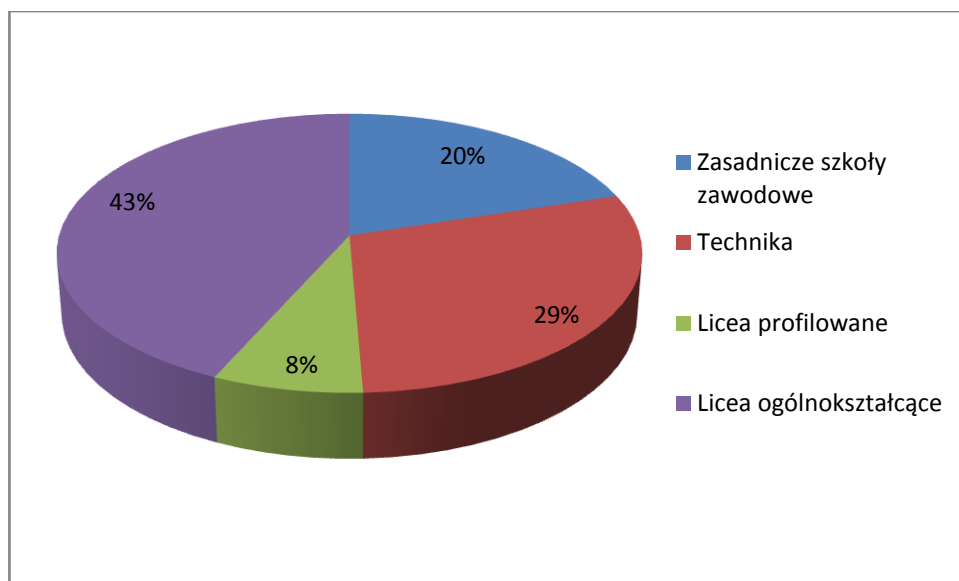
Źródło: *Bank Danych Regionalnych*, Główny Urząd Statystyczny, 2009; *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2007/2008*, Główny Urząd Statystyczny, 2009; *Edukacja w województwie dolnośląskim w latach szkolnych 2005/2006 i 2006/2007*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu; obliczenia własne

Jak wskazują dane Głównego Urzędu Statystycznego w ciągu ostatnich lat stopniowo malała liczba uczniów w większości typów szkół. Dane te przedstawione są w tab. 5. Odpowiednio o 18% i 16% zmalała pomiędzy rokiem szkolnym 2007/2008 a rokiem szkolnym 2003/2004 liczba uczniów w szkołach podstawowych i gimnazjach. Malejąca liczba uczniów i absolwentów w gimnazjach będzie w istotny sposób wpływać na liczbę osób zasilających w najbliższych latach rynek pracy. O ile większość absolwentów gimnazjów z roku 2003 zasiała rynek pracy w latach 2005-2011 w liczbie około 40 tys. osób, absolwenci z roku 2007 w latach 2009-2015 wejdą na rynek pracy już tylko w liczbie około 35 tys. osób. A zatem w ciągu 4 lat roczny napływ absolwentów na rynek pracy zmniejszy się o około 5 tys. osób.

W szkołach ponadgimnazjalnych mamy do czynienia z dwoma zjawiskami zachodzącymi równoległe – z jednej strony z ogólnie malejącą liczbą uczniów w poszczególnych rocznikach, wpływającą na zmniejszającą się liczbę uczniów ogółem, z drugiej strony zmiany w strukturze uczniów według poszczególnych typów szkół. W ostatniej dekadzie zmiany te postępowały dosyć szybko, gdyż jeszcze w połowie lat dziewięćdziesiątych niemal połowa absolwentów ośmioletnich szkół podstawowych wybierała na dalszym etapie swojej edukacji szkoły zawodowe. Obecnie jedynie 20% decyduje się na zasadnicze szkoły zawodowe, pozostali wybierają szkoły z możliwością zdawania egzaminu maturalnego – technika, licea profilowane i licea ogólnokształcące.

Biorąc pod uwagę, jakie typy szkół wybierają absolwenci gimnazjów, a zatem jakie kierunki wykształcenia zawodowego preferują, należy zwrócić uwagę na to, że w roku szkolnym 2007/2008 43% absolwentów gimnazjów wybrało na dalszym etapie kształcenia licea ogólnokształcące, w drugiej kolejności pod względem popularności były technika (z udziałem w wysokości 29%), następnie zasadnicze szkoły zawodowe (20%), natomiast najmniejszą popularnością cieszyły się licea profilowane (8%). Struktura ta przedstawiona jest na rys. 25. Struktura ta odpowiadała w dużym stopniu ogólnopolskiej strukturze wyboru szkół ponadgimnazjalnych.

Rysunek 25. Udział poszczególnych typów szkół na podbudowie gimnazjum wybranych przez uczniów w roku szkolnym 2007/2008

Źródło: *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2007/2008*, Główny Urząd Statystyczny, 2009; obliczenia własne

Analizując dynamikę liczby uczniów w poszczególnych typach szkół ponadgimnazjalnych możemy zauważyć, że w przypadku liceów ogólnokształcących dla młodzieży odnotowano spadek liczby uczniów o 8% w roku szkolnym 2007/2008 w stosunku do roku szkolnego 2004/2005, pierwszego roku w którym w pełni działały już wszystkie typy szkół ponadgimnazjalnych według nowego systemu, z wyjątkiem liceów i techników uzupełniających. W przypadku zasadniczych szkół zawodowych w tym samym okresie odnotowano jedynie nieznaczny dwuprocentowy spadek. Zdecydowanie większy spadek odnotowano w tym okresie w przypadku nowych liceów profilowanych, jako że liczba uczniów w tym typie szkół spadła o 46%. W przypadku techników natomiast, nie uwzględniając „wygasających” średnich szkół zawodowych, które działały jeszcze w ostatnim okresie, ani techników uzupełniających, dopiero rozpoczynających działalność, odnotowano wzrost liczby uczniów o 52% w omawianym okresie. Wynika z tego, że lukę po funkcjonujących przed reformą liceach zawodowych i liceach technicznych wypełniły w większej mierze technika, natomiast coraz mniejszym zainteresowaniem cieszą się nowoutworzone licea profilowane.

Wyraźnie zarysowuje się więc w ostatnich latach tendencja do wyboru szkół ponadgimnazjalnych umożliwiających naukę konkretnego zawodu. Zdecydowanie rośnie popularność zasadniczych szkół zawodowych (ich udział wzrósł w ciągu dwóch lat z 17 do

20%) oraz techników (odnotowano wzrost udziału z 23 do 29%), wyraźnie natomiast zmalała popularność liceów profilowanych (ich udział spadł z 16 do 7%). Lekko spadła również popularność liceów ogólnokształcących (z 44 do 43%).

Pomiędzy rokiem szkolnym 2005/2006 a rokiem szkolnym 2007/2008 w województwie dolnośląskim łączna liczba szkół oferujących wykształcenie ponadgimnazjalne uległa zmniejszeniu z 1399 do 1224. Wśród liceów ogólnokształcących dla młodzieży liczba szkół zmniejszyła się ze 181 do 170. Było to głównie efektem dostosowywania liczby szkół do spadającej ogólnej liczby uczniów. Wzrost odnotowano w liczbie liceów ogólnokształcących dla dorosłych (ze 175 do 182). W zakresie szkolnictwa zawodowego spadła nieznacznie liczba zasadniczych szkół zawodowych ogółem (ze 174 do 171), jednak w ich ramach zwiększyła się liczba szkół dla młodzieży (ze 159 do 163). Zdecydowany spadek odnotowano w liczbie liceów profilowanych, których liczba zmniejszyła się w ciągu dwóch lat ze 140 do 109, co było efektem niskiego zainteresowania tym typem szkół ze strony absolwentów gimnazjów. Wzrosła natomiast liczba techników – ze 162 do 175 na terenie województwa.

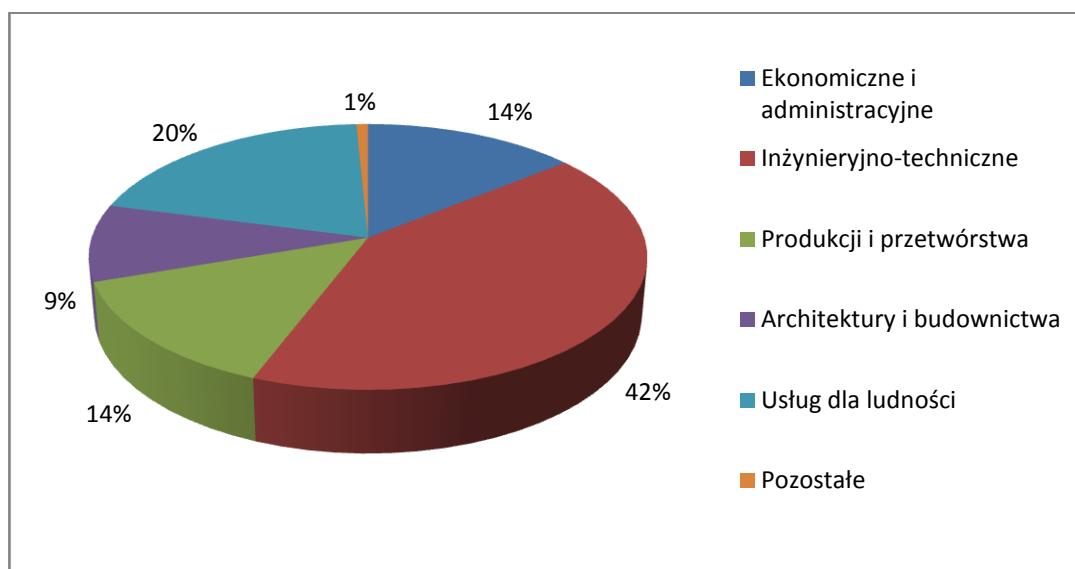
Oferta edukacyjna poszczególnych typów szkół ponadgimnazjalnych na terenie województwa dolnośląskiego została przeanalizowana szczegółowo w ramach zrealizowanego w latach 2005-2007 przez ASM-Centrum Badań i Analiz Rynku, Akademię Ekonomiczną im. Oskara Langego oraz Związek Pracodawców „Polska Miedź” projektu „Wiedza Plus 2”³. Z badania tego wynika, że w zasadniczych szkołach zawodowych najczęściej oferowanych miejsc dotyczy takich zawodów jak: kucharz małej gastronomii, mechanik pojazdów samochodowych oraz operator obrabiarek skrawających. Jednocześnie autorzy opracowania zwracają uwagę na fakt, że stosunkowo niewiele miejsc przewidziano dla chętnych do nauki zawodów związanych z budownictwem, takich jak: zbrojarz-betoniarz, malarz-tapeciarz czy murarz. Wskazują jednakże, że najczęściej miejsc oferowano w klasach wielozawodowych, oferujących możliwość wyboru konkretnego zawodu w późniejszym okresie.

Z danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu wynika, że w roku szkolnym 2007/2008 najczęściej uczniów w zasadniczych szkołach zawodowych kształciło się w ramach

³ Matysiak A. (red.): *Kompleksowy monitoring potencjału i barier regionalnego rynku pracy – WIEDZA PLUS 2*, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław 2007.

zawodów inżynieryjno-technicznych (41,8% ogółu uczniów) i liczba ta wzrosła w stosunku do poprzedniego roku. Stosunkowo popularne było też kształcenie w zawodach związanych z usługami dla ludności (20,2%), w których również odnotowano wzrost uczniów. Mniejszą popularnością cieszyły się zawody ekonomiczno-administracyjne (14,2%) oraz produkcji i przetwórstwa (13,9%), w obu grupach liczba uczniów uległa zmniejszeniu. Stosunkowo mało uczniów zdobywało wiedzę w zakresie zawodów związanych z architekturą i budownictwem (9,4%), choć liczba ta rosła. Najmniejszą popularnością cieszyły się zawody z grupy rolniczych, leśnych i rybactwa oraz artystyczne. Poszczególne udziały przedstawiono na rys. 26.

Rysunek 26. Udziały grup kierunków kształcenia w zasadniczych szkołach zawodowych woj. dolnośląskiego w roku szkolnym 2007/2008

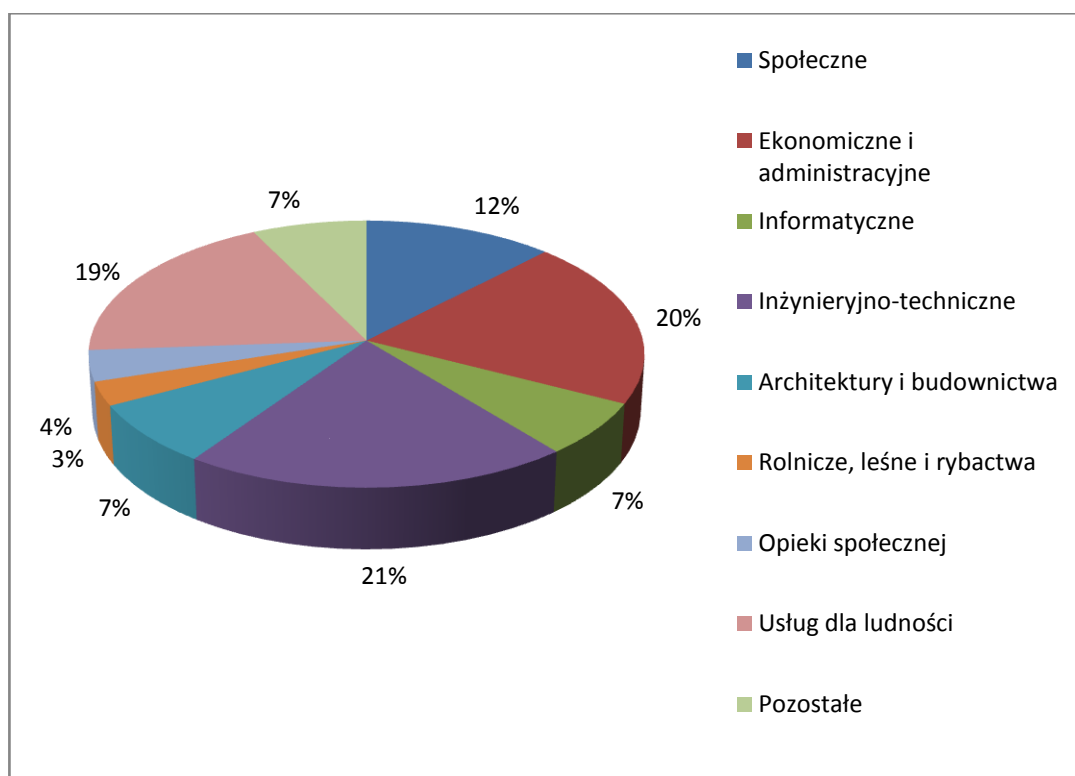
Źródło: *Rocznik statystyczny województwa dolnośląskiego*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, 2008; obliczenia własne

Według autorów opracowania „Wiedza Plus 2” w ramach techników najwięcej miejsc przeznaczono w klasach kształcących w takich zawodach jak: technik ekonomista, technik administracji, technik informatyk. Podobne profile dominowały w ofercie szkół policealnych, w których dodatkowo zaobserwowano dużą liczbę miejsc na kierunku technik ochrony fizycznej osób i mienia. Jednocześnie w ramach liceów profilowanych oferowano przede wszystkim możliwość kształcenia w ramach profili: zarządzanie informacją, ekonomiczno-administracyjny oraz usługowo-gospodarczy.

Wyniki te zdają się potwierdzać dane statystyczne, zgodnie z którymi w roku szkolnym 2007/2008 najwięcej osób kształciło się w średnich szkołach zawodowych na

kierunkach inżynieryjno-technicznych (20,6%), ekonomicznych i administracyjnych (20,3%) oraz w zakresie usług dla ludności (18,8%). Jednocześnie we wszystkich trzech grupach odnotowano spadek liczby uczniów, największy w zakresie kierunku ekonomicznego i administracyjnego – o 19,8%. Z drugiej strony największy wzrost zainteresowania odnotowano w przypadku kierunków informatycznych – wzrost o 48%, dzięki czemu uczniowie na kierunkach informatycznych stanowili w roku szkolnym 2007/2008 już 6,5% ogółu uczniów (rok wcześniej 4,0%). Udziały te zaprezentowane są na rys. 27.

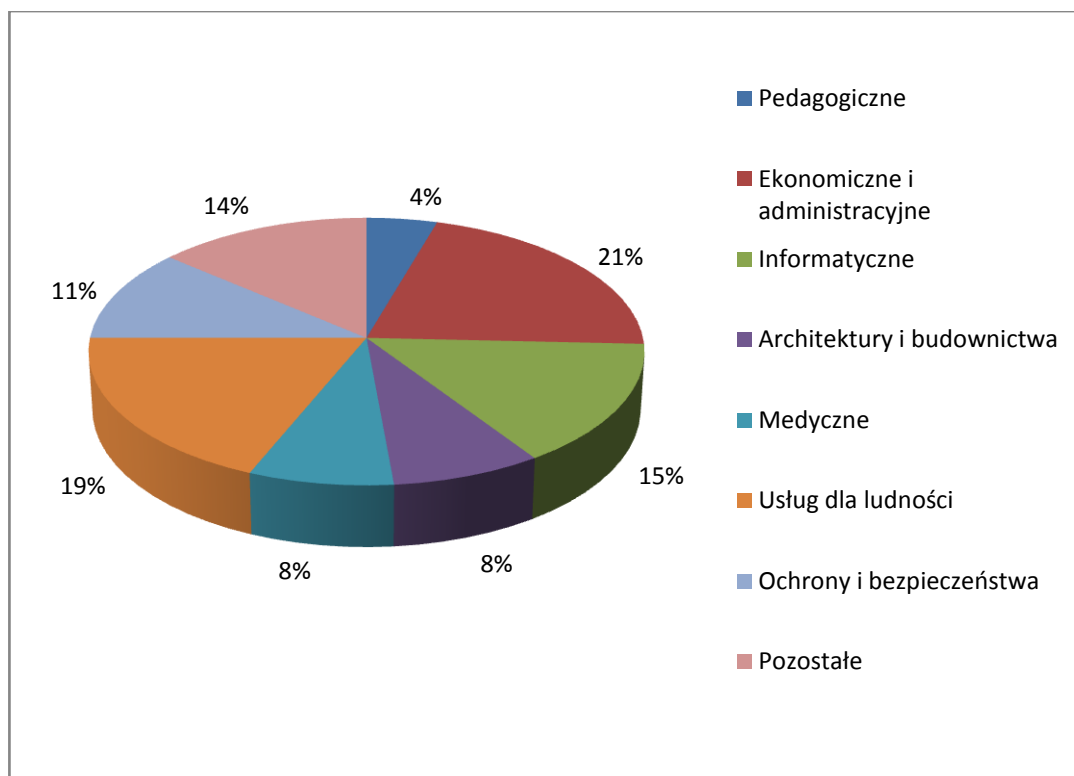
Rysunek 27. Udziały grup kierunków kształcenia w średnich szkołach zawodowych (bez policealnych) woj. dolnośląskiego w roku szkolnym 2007/2008

Źródło: *Rocznik statystyczny województwa dolnośląskiego*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, 2008; obliczenia własne

W szkołach policealnych największy udział stanowiły kierunki ekonomiczno-administracyjne (21%), w następnej kolejności pod względem popularności plasowały się kierunki związane z usługami dla ludności (19%), informatyczne (15%) oraz ochrony i bezpieczeństwa (11%). W ciągu roku nie odnotowano większych zmian w strukturze podstawowych kierunków, odnotowano natomiast spadek liczby uczniów na kierunkach społecznych i opieki społecznej oraz silny wzrost na kierunkach związanych z architekturą i budownictwem (liczba uczniów wzrosła niemal trzykrotnie). Udziały poszczególnych kierunków przedstawione są na rys. 28.

Rysunek 28. Udziały grup kierunków kształcenia w szkołach policealnych woj. dolnośląskiego w roku szkolnym 2007/2008

Źródło: *Rocznik statystyczny województwa dolnośląskiego*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, 2008; obliczenia własne

W zakresie liceów ogólnokształcących zaobserwowano coraz większe rozbudowywanie kierunków/profilu naukowych. Poza profilami tradycyjnymi, takimi jak matematyczno-fizyczny czy humanistyczny licea ogólnokształcące oferują możliwość kształcenia w klasach o takich profilach jak: europeistyka, klasy dziedzictwa europejskiego, klasy językowe, politechniczne, prawnicze, kulturoznawcze, psychologiczne, dziennikarskie, informatyczne czy teatralne. Ideą tworzenia tego typu profili jest chęć bardziej ukierunkowanego przygotowywania licealistów do późniejszego studiowania na konkretnych kierunkach w szkołach wyższych, z drugiej strony ma to również wymiar marketingowy w celu uatrakcyjnienia oferty poszczególnych szkół.

Szkolnictwo wyższe

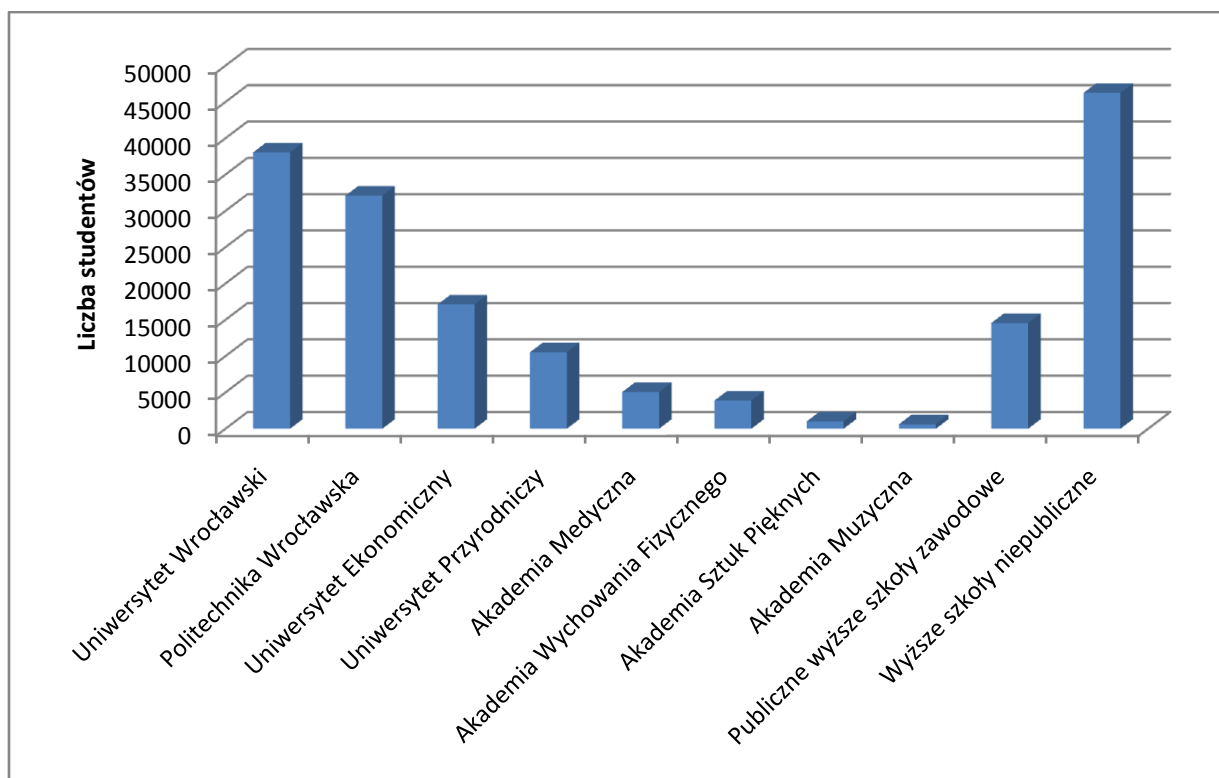
Szkolnictwo wyższe jest silnie rozwinięte na terenie Dolnego Śląska. Głównym ośrodkiem akademickim jest Wrocław, w którym koncentruje się większość uczelni wyższych regionu. Inne ośrodki w których rozwinęły się szkoły wyższe to stolicy podregionów:

Legnica, Wałbrzych i Jelenia Góra. Uczelnie wyższe na terenie województwa oferują bardzo szeroką ofertę kierunków kształcenia, zarówno w formie studiów zawodowych, jak i studiów akademickich oraz podyplomowych.

Według opracowania „Wiedza Plus 2” na terenie województwa działało w roku akademickim 2006/2007 49 szkół wyższych, w tym 16 szkół państwowych oraz 33 szkoły niepubliczne. Na 36 szkołach wyższych sklasyfikowanych w województwie dolnośląskim przez Główny Urząd Statystyczny w roku akademickim 2007/2008 kształciło się ponad 169 tys. studentów. Liczba studentów systematycznie rośnie – w ciągu roku (2007/2008 w porównaniu z 2006/2007) wzrosła ona o 1,8%. Jednocześnie w stosunku do roku 2000/2001 wzrost ten wyniósł 29,3%. O ile w roku akademickim 2000/2001 przeważała liczba studentów studiujących w trybie niestacjonarnym, obecnie liczba studentów na studiach stacjonarnych jest wyższa. Wśród studentów można zauważyć przewagę kobiet, stanowią one 55,1% ogółu studentów.

Największymi uczelniami na terenie województwa są Uniwersytet Wrocławski (38 tys. studentów) i Politechnika Wrocławska (32 tys. studentów). Dwie kolejne uczelnie, które w ostatnim okresie przekształciły się z akademii w uniwersytety – a mianowicie Uniwersytet Ekonomiczny im. Oskara Langego we Wrocławiu (d. Akademia Ekonomiczna) oraz Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu (d. Akademia Rolnicza) kształciły w roku 2007/2008 odpowiednio 17 i 11 tys. studentów. W województwie działają ponadto: Akademia Medyczna im. Piastów Śląskich we Wrocławiu, Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Akademia Muzyczna im. K. Lipieńskiego we Wrocławiu, Akademia Sztuk Pięknych we Wrocławiu, publiczne wyższe szkoły zawodowe oraz szkoły niepubliczne, w których kształciło się łącznie 27,3% ogółu studentów. Liczba studentów w podziale na szkoły wyższe przedstawiona jest na rys. 29.

Rysunek 29. Liczba studentów w szkołach wyższych woj. dolnośląskiego w roku akademickim 2007/2008

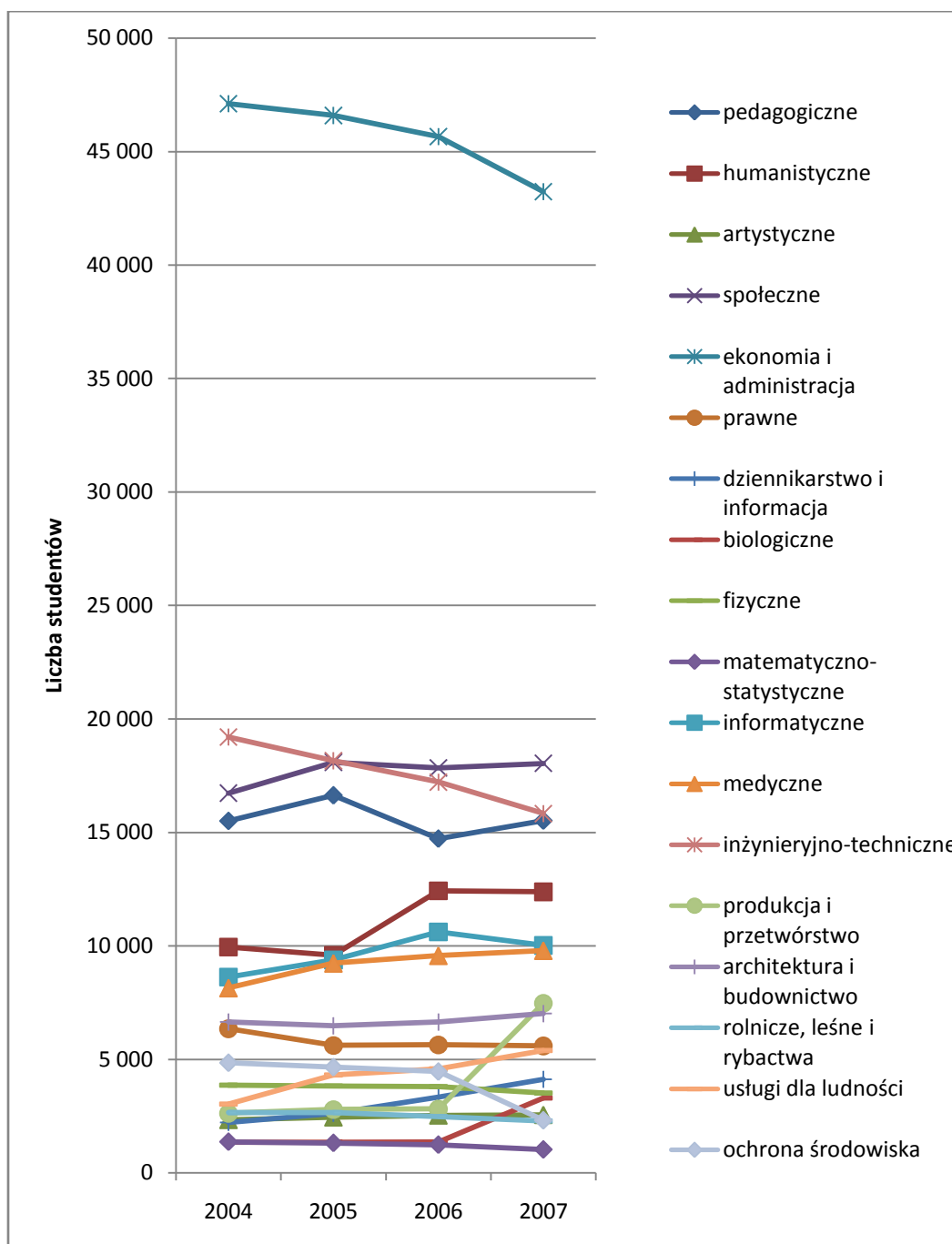
Źródło: Rocznik statystyczny województwa dolnośląskiego, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, 2008; obliczenia własne

Autorzy opracowania „Wiedza Plus 2” wskazują, że najbogatszą ofertą z punktu widzenia specjalności kształcenia charakteryzuje się Politechnika Wrocławska, która na 30 wydziałach i 32 kierunkach oferuje ponad 120 specjalności. W dalszej kolejności wymieniane są: Uniwersytet Wrocławski (100 specjalności) oraz Uniwersytet Ekonomiczny (ok. 70).

Choć oferta szkół wyższych na terenie województwa jest bardzo zróżnicowana, zwraca się uwagę na fakt, iż jednym z bardziej popularnych kierunków studiów jest zarządzanie i marketing oferowane przez 6 uczelni publicznych i 11 uczelni niepublicznych. Ponadto studia z zakresu bankowości i finansów oferowane są na 7 kierunkach/wydziałach uczelni publicznych oraz 3 kierunkach uczelni niepublicznych. Inne często oferowane kierunki studiów to ekonomia oraz fizjoterapia. Kierunki, które w większym stopniu oferowane są na uczelniach niepublicznych niż na uczelniach państwowych to m. in.: stosunki międzynarodowe i europeistyka, dziennikarstwo i komunikacja społeczna oraz administracja. Z drugiej strony uczelnie państwowe oferują bogatą ofertę studiów w zakresie edukacji (pedagogiki i filologii).

Analiza danych statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego pokazuje, że w latach 2004-2007 na uczelniach dolnośląskich zdecydowanie dominowali studenci studiujący na kierunkach związanych z ekonomią i administracją. Choć można było zaobserwować tendencję spadkową, w 2007 roku nadal liczba studentów z tych kierunków przewyższała ponad dwukrotnie jakąkolwiek inną grupę kierunków. W następnej kolejności plasowały się kierunki społeczne, inżynieryjno-techniczne oraz pedagogiczne. Co ciekawe, liczba studentów na kierunkach inżynieryjno-technicznych stale się zmniejszała. Na dalszych miejscach, z liczbą studentów po około 10 tys., plasowały się kierunki humanistyczne (które odnotowały wyraźny wzrost w latach 2004-2007), informatyczne (po tendencji wzrostowej w 2007 odnotowały lekki spadek liczby studentów) i medyczne. Wśród pozostałych grup kierunków na uwagę zasługuje również wyraźny wzrost liczby studentów w grupie kierunków produkcja i przetwórstwo. Zmiany w liczbie studentów w poszczególnych grupach kierunków w latach 2004-2007 zaprezentowano na rys. 30.

Rysunek 30. Liczba studentów w szkołach wyższych woj. dolnośląskiego według wybranych grup kierunków kształcenia w latach 2004-2007

Źródło: Bank Danych Regionalnych, Główny Urząd Statystyczny, 2009; obliczenia własne

Kształcenie ustawiczne

Istotnym elementem procesu kształcenia w dzisiejszym świecie jest kształcenie ustawiczne, rozumiane jako stałe doksztalcanie, podnoszenie swoich kwalifikacji, w

odpowiedzi na potrzeby rynku pracy. Na duże znaczenie kształcenia ustawicznego wskazuje m. in. Strategia Lizbońska, wymieniając kształcenie ustawiczne jako jedno z narzędzi do rozwoju gospodarki opartej na wiedzy. W Polsce kształcenie ustawiczne nie cieszy się taką popularnością jak w krajach Europy Zachodniej. Również w województwie dolnośląskim obserwowana jest podobna tendencja, pomimo dość szerokiej oferty kształcenia ustawicznego, jaką mają do dyspozycji mieszkańcy regionu.

Na słabo rozwinięte kształcenie ustawiczne w województwie dolnośląskim, ale również w skali całego kraju, w porównaniu z krajami Europy Zachodniej, wskazuje między innymi opracowanie dotyczące projektu nowelizacji Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku opracowane przez prof. Jacka Srokę z Uniwersytetu Wrocławskiego⁴. Jak wskazuje autor opracowania lepiej rozwinięty system kształcenia ustawicznego mógłby być efektywnym instrumentem realizacji polityki na rynku pracy, pozwalającym na uelastycznienie rynku i poprawę niskiego wskaźnika aktywności zawodowej wśród mieszkańców województwa dolnośląskiego.

Oferta kształcenia ustawicznego na terenie województwa obejmuje zarówno kursy zawodowe, jak i szkolenia pozwalające podnosić kwalifikacje. Istotnym ogniwem kształcenia ustawicznego są również wspomniane już wcześniej szkoły policealne. Jednocześnie szkoły wyższe oferują szeroką gamę studiów podyplomowych dla osób z dyplomem licencjackim, inżynierskim lub magisterskim.

W ramach wspomnianego już wcześniej projektu „Wiedza Plus 2” autorzy zidentyfikowali ofertę szkoleniową na terenie województwa. Z przeprowadzonej przez nich analizy wynika, że w okresie przeprowadzania badania w regionie działały 322 instytucje szkoleniowe. Wśród typów organizowanych szkoleń najszersza oferta obejmowała: informatykę i wykorzystanie komputerów, usługi transportowe i kursy prawa jazdy, zarządzanie i administrowanie, kursy z zakresu rachunkowości, księgowości, ubezpieczeń, analizy inwestycyjnej i bankowości, kursy języków obcych, szkolenia w zakresie sprzedaży, marketingu, public relations i handlu nieruchomościami oraz kursy dotyczące rozwoju kariery i osobowości.

⁴ Sroka J., *Zadania do projektu nowelizacji Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław 2008.

W opracowaniu wskazano na fakt, iż wśród osób pracujących na terenie Dolnego Śląska większość nie podejmuje żadnych działań w celu podniesienia swoich kwalifikacji. Ci, którzy zdecydują się na jakąś formę doszkalania, wybierają przede wszystkim kursy języków obcych oraz kursy z zakresu praktycznego wykonywania zawodu. Większą aktywnością w korzystaniu ze szkoleń wykazywali się studenci, którzy przede wszystkim korzystali z kursów języków obcych oraz z kursów prawa jazdy.

Wnioski

Analiza demograficzna województwa dolnośląskiego wskazuje na stale malejącą liczbę ludności w wieku edukacyjnym. Będzie to skutkowało stopniowym zmniejszaniem się liczby osób wchodzących na dolnośląski rynek pracy. Liczba absolwentów gimnazjów spadła w ciągu 4 lat (2003-2007) o 16%, co przekłada się w liczbach bezwzględnych na spadek rocznego dopływu osób na rynek pracy o 5 tysięcy.

W ostatnich latach obserwujemy zmianę struktury wyboru dalszego kształcenia przez absolwentów gimnazjów. O ile w ostatniej dekadzie znacząco spadała liczba osób decydujących się na kształcenie w zasadniczych szkołach zawodowych na korzyść szkół dających możliwość uzyskania średniego wykształcenia, w latach 2005-2007 z powrotem wzrosło zainteresowanie zasadniczymi szkołami zawodowymi. Wydaje się, że absolwenci gimnazjów preferują te ścieżki kształcenia, które dają możliwość nauki konkretnego zawodu. Tę tendencję widać również we wzroście popularności techników, przy jednoczesnym zdecydowanym spadku zainteresowania liceami profilowanymi. Ten typ szkoły średniej, oferujący „sprofilowaną” naukę ogólnokształcącą wymaga bowiem dodatkowego uzupełnienia kwalifikacji w celu zdobycia konkretnego zawodu.

Zwraca się jednak uwagę na fakt, że po ukończeniu zasadniczych szkół zawodowych niewiele osób decyduje się na zdawanie egzaminu zawodowego. Również większość absolwentów techników nie decyduje się na zdawanie egzaminu zawodowego, przystępując do matury i próbując dalszych sił na studiach wyższych, mimo iż zdanie egzaminu zawodowego mogłoby im dawać większe szanse na rynku pracy.

W zakresie oferty edukacyjnej zasadnicze szkoły zawodowe oferują głównie kształcenie w zawodach inżynieryjno-technicznych i związanych z usługami dla ludności (najwięcej kształcą się kucharzy małej gastronomii, mechaników pojazdów samochodowych i

operatorów obrabiarek skrawających). Stosunkowo mało kształci w zawodach związanych z budownictwem. W przypadku techników dominuje kształcenie w zawodach inżynieryjno-technicznych, ekonomiczno-administracyjnych oraz związanych z obsługą ludności. W przypadku zawodów ekonomiczno-administracyjnych odnotowano w ostatnim okresie znaczący spadek liczby uczniów. Z drugiej strony silnie wzrosła liczba uczniów kształcących się w zawodach informatycznych, co wydaje się korzystną tendencją. Wśród szkół policealnych struktura kształcenia nie ulega znaczącym zmianom – stale dominuje kształcenie w zawodach ekonomiczno-administracyjnych i związanych z usługami dla ludności.

Szkoły wyższe na terenie Dolnego Śląska posiadają szeroką i zróżnicowaną ofertę edukacyjną. Największe uczelnie w regionie to Politechnika Wrocławska i Uniwersytet Wrocławski, dużą rolę odgrywa również Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu i Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu. Stosunkowo rozwinięta jest sieć niepublicznych szkół wyższych na których kształci się 27% studentów. Analiza kierunków studiów wskazuje na fakt, że aż 25% ogółu studentów studiuje na kierunkach ekonomiczno-administracyjnych, choć liczba studentów na tych kierunkach w ostatnich latach obniżyła się. Duża liczba studentów wybiera również kierunki społeczne, pedagogiczne i inżynieryjno-techniczne, choć w przypadku tych ostatnich w ostatnich latach odnotowywano spadek liczby studentów.

W zakresie kształcenia ustawicznego wskazuje się na stosunkowo niską popularność tej formy kształcenia wśród Polaków, uznawanej za niezwykle skuteczną w procesie budowania gospodarki opartej na wiedzy i przy konieczności dostosowywania się do wymogów zmieniającego się rynku pracy. Wśród szkoleń poprawiających kwalifikacje najczęściej wybierane przez mieszkańców Dolnego Śląska są kursy języków obcych, kursy z zakresu praktycznego wykonywania zawodu oraz kursy prawa jazdy.

3.5. Profil zawodowo-kwalifikacyjny mieszkańców regionu

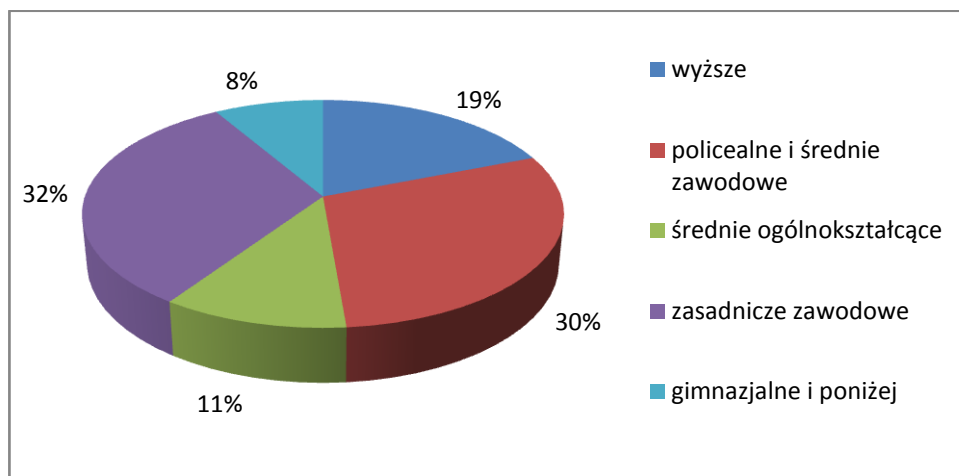
Z punktu widzenia analizy rynku pracy województwa dolnośląskiego określenie profilu zawodowo-kwalifikacyjnego mieszkańców regionu pozwala na zidentyfikowanie strony podażowej na regionalnym rynku pracy.

Dla zobrazowania wielkości podaży na dolnośląskim rynku pracy należy zauważyć, iż w 2007 roku liczba osób w wieku produkcyjnym w województwie dolnośląskim wyniosła 1898 tys. osób. Liczba ta systematycznie zmniejsza się i według prognoz GUS do 2020 r. liczba ludności w wieku produkcyjnym spadnie o 238 tys. osób, a do 2035 r. o kolejne 148 tys. osób.

Czynnikiem wpływającym na wielkość podaży na rynku pracy jest również stosunkowo niski i nie ulegający istotnym zmianom współczynnik aktywności zawodowej ludności, który w IV kwartale 2008 roku wyniósł 52,7%. Utrzymanie się wskaźnika aktywności zawodowej na tym poziomie w dłuższej perspektywie oznaczać będzie znaczący odpływ osób z rynku pracy zarówno w perspektywie 2020 roku, jak i w perspektywie 2035 roku, który należy brać pod uwagę przy analizie kierunków rozwoju rynku pracy w przyszłości. Tendencję tę widać już obecnie w postaci zmniejszającej się z każdym rokiem liczby absolwentów wchodzących na rynek pracy.

Aktualna struktura wykształcenia aktywnych zawodowo mieszkańców Dolnego Śląska, a więc tych którzy tworzą realną podaż na rynku przedstawiona jest na rys. 31. Największy udział w tej strukturze mają osoby z wykształceniem zawodowym (32%) oraz policealnym i średnim zawodowym (30%). Relatywnie mniejszą grupą są osoby z wykształceniem wyższym (19%), najmniejsze udziały stanowią natomiast osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (11%) oraz gimnazjalnym i niższym (8%)

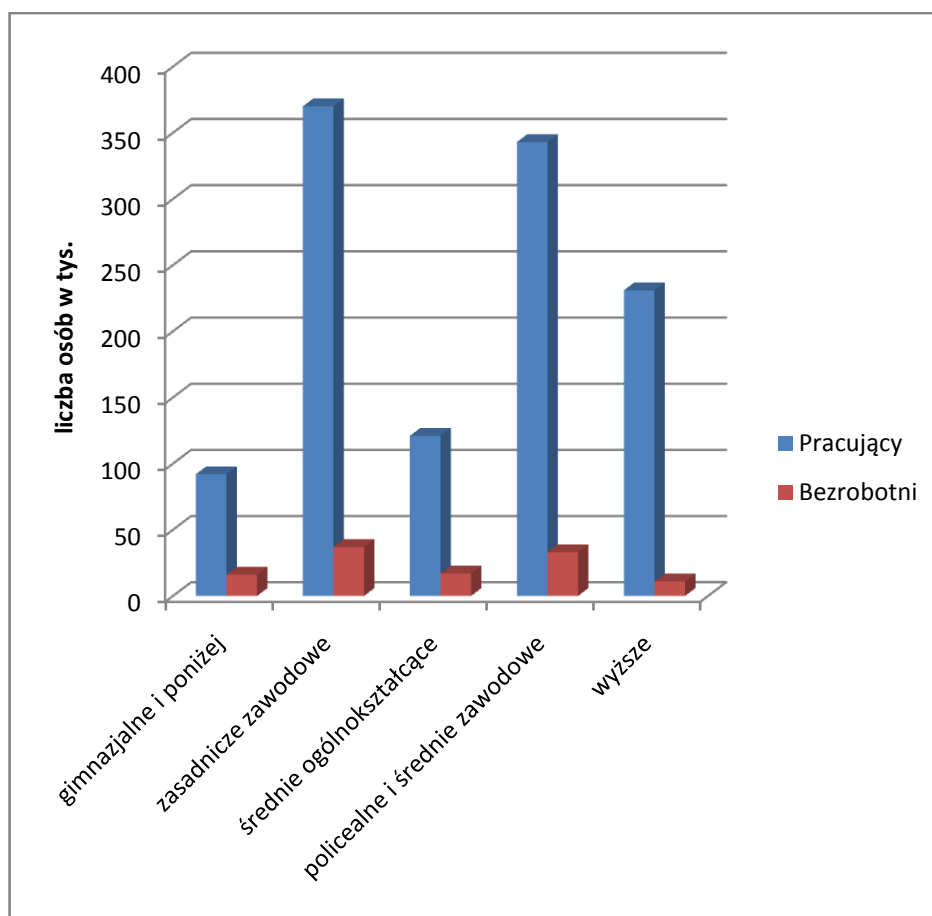
Rysunek 31. Struktura wykształcenia aktywnych zawodowo mieszkańców Dolnego Śląska w IV kwartale 2008 r. wg BAEL

Źródło: *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie dolnośląskim w IV kwartale 2008 r. oraz wcześniejsze*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, 2006-2009

Analiza liczby pracujących i bezrobotnych według poziomu wykształcenia wskazuje na najniższą stopę bezrobocia wśród grupy z wykształceniem wyższym oraz najwyższą w grupie osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym oraz gimnazjalnym i niższym. Jednak w liczbach bezwzględnych to w grupach z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz policjalnym i średnim zawodowym liczba bezrobotnych jest największa. Struktura pracujących i bezrobotnych według wykształcenia przedstawiona jest na rys. 32.

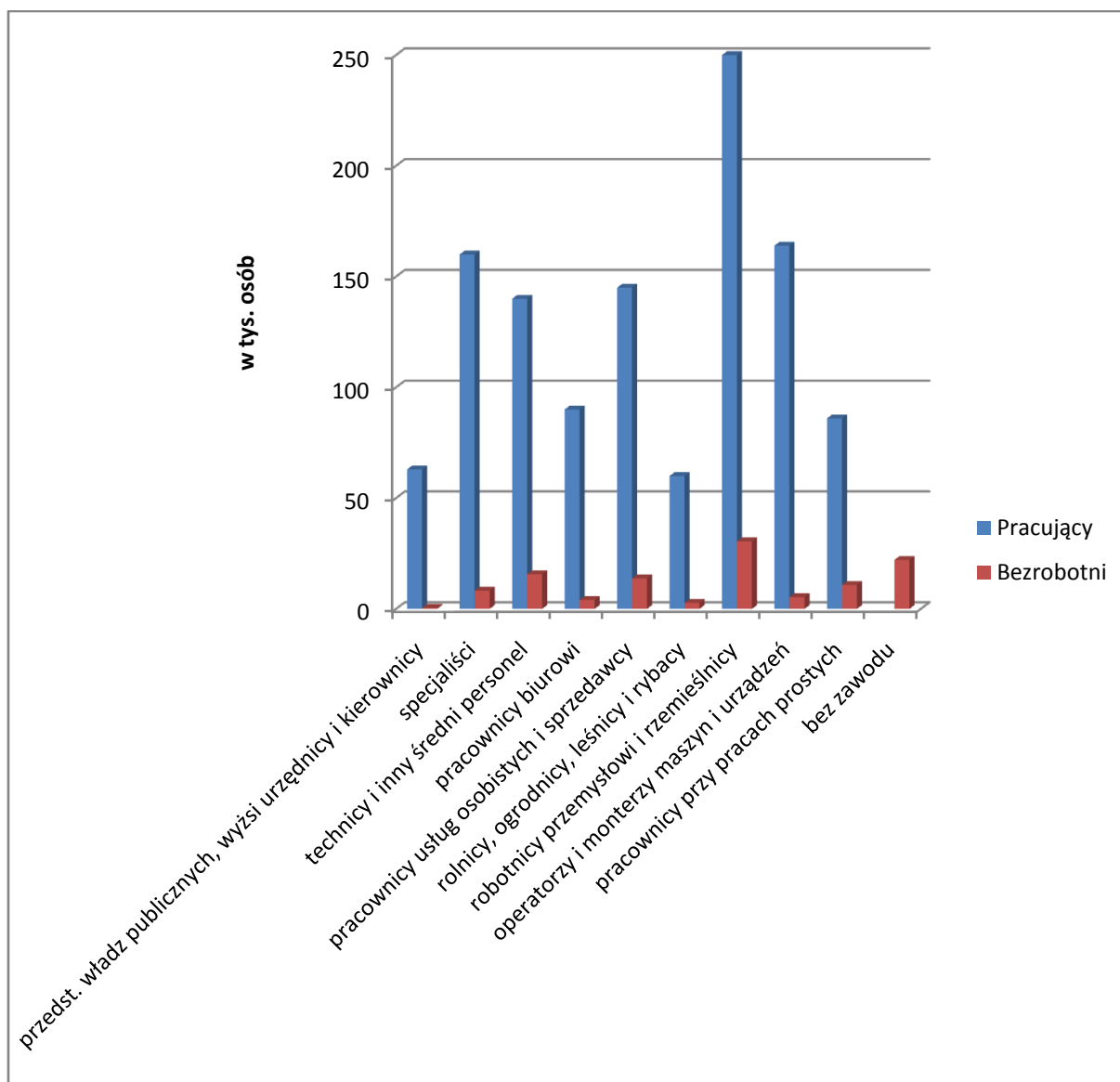
Rysunek 32. Pracujący i bezrobotni w województwie dolnośląskim w IV kwartale 2008 r. wg poziomu wykształcenia wg BAEL

Źródło: *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie dolnośląskim w IV kwartale 2008 r. oraz wcześniejsze*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, 2006-2009

Z punktu widzenia grup zawodów aktualna struktura na dolnośląskim rynku pracy została przedstawiona na rys. 33. Na Dolnym Śląsku największą grupę zawodów stanowią robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy. Jest to największa grupa zarówno z punktu widzenia liczby pracujących, jak i bezrobotnych. Na drugim miejscu pod względem liczby osób plasują się grupy: operatorów i monterów maszyn i urządzeń oraz specjalistów. W grupach tych stopa bezrobocia jest relatywnie mniejsza. Kolejne dwie grupy zawodów o dużej liczbie osób to pracownicy usług osobistych i sprzedawcy oraz technicy i inny średni personel. W tych grupach liczba bezrobotnych jest relatywnie dosyć duża. Mniejszymi zasobami na terenie województwa charakteryzują się grupy: pracowników przy pracach prostych, pracowników biurowych, przedstawicieli władz publicznych, wyższych urzędników i kierowników oraz grupa rolników, ogrodników, leśników i rybaków. Z punktu widzenia podaży na rynku pracy istotna jest również stosunkowo duża grupa osób bezrobotnych bez zawodu.

Rysunek 33. Pracujący wg BAEL i zarejestrowani bezrobotni w województwie dolnośląskim w IV kwartale 2008 r. wg grup zawodów

Źródło: *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie dolnośląskim w IV kwartale 2008 r.*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, 2009; *Ranking zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie dolnośląskim w 2008 roku*, Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy w Wałbrzychu, kwiecień 2009.

Analiza liczby uczniów wybierających poszczególne typy szkół ponadgimnazjalnych pozwala nam na ocenę struktury dopływu absolwentów na rynek pracy w przyszłości i możliwych zmian w strukturze podaży pracy w najbliższych latach. Z przeprowadzonej wcześniej analizy wynika, że absolwenci gimnazjów wybierają aktualnie najczęściej kształcenie w liceach ogólnokształcących, a zatem z perspektywą dalszego kształcenia się na studiach wyższych w kierunku zawodu specjalisty lub zawodu z grupy przedstawicieli władz

publicznych, wyższych urzędników i kierowników. Grupa ta stanowi 43% ogółu uczniów rozpoczynających kształcenie w szkołach ponadgimnazjalnych. Należy jednak również zauważyć że część, choć niewielka, absolwentów liceów ogólnokształcących zasila grupę osób bez zawodu.

Z drugiej strony liczna grupa absolwentów gimnazjów wybiera aktualnie technika jako miejsce kształcenia się w kierunku konkretnego zawodu i grupa ta rośnie w ostatnim okresie. Z punktu widzenia struktury rynku pracy absolwenci techników będą w przyszłości przede wszystkim zwiększać podaż w ramach grupy zawodów - technicy i inny średni personel. Na uwagę zasługuje również rosnący udział osób, które wybierają kształcenie w zasadniczych szkołach zawodowych i stanowią aktualnie 20% uczniów rozpoczynających kształcenie w szkołach ponadgimnazjalnych. Absolwenci zasadniczych szkół zawodowych, biorąc pod uwagę przeważające profile kształcenia w tych szkołach (inżynieryjno-techniczny oraz z zakresu usług dla ludności) będą zasilać przede wszystkim takie grupy zawodów jak: robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy, operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń oraz pracownicy usług osobistych i sprzedawcy.

Dla zobrazowania profilu zawodowo-kwalifikacyjnego mieszkańców Dolnego Śląska w dalszej części przeprowadzona została analiza struktury pracujących i bezrobotnych z punktu widzenia poszczególnych grup zawodów. W ramach tej analizy przedstawiamy tendencje zachodzące w każdej z grup z punktu widzenia dynamiki liczby pracujących i bezrobotnych, dynamiki dopływu absolwentów szkół, wskazujemy również na zawody, które są najbardziej dotknięte zjawiskiem bezrobocia w ramach poszczególnych grup. Analiza dotycząca poszczególnych zawodów opiera się na wynikach przeprowadzanego w latach 2005-2007 przez Dolnośląską Agencję Rozwoju Regionalnego, wspólnie z Dolnośląskim Centrum Informacji Zawodowej i Doskonalenia Nauczycieli w Wałbrzychu oraz Głównym Instytutem Górnictwa badania „Regionalne Badanie Rynku Pracy – województwo dolnośląskie”⁵ oraz z danych Dolnośląskiego Urzędu Pracy w Wałbrzychu zawartych w półrocznych rankingach zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie dolnośląskim.

⁵ *Regionalne Badanie Rynku Pracy – województwo dolnośląskie, Raport końcowy*, Dolnośląska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A., Wałbrzych, listopad 2007

Przedstawiciele władz publicznych, wyżsi urzędnicy i kierownicy

Jest to grupa zawodów stanowiąca 5,0% ogółu aktywnej zawodowo ludności województwa. Cechuje ją najniższy poziom bezrobocia wśród omawianych grup. W ostatnim okresie liczba pracujących w tej grupie odnotowała lekki spadek, ale nie wywołało to większego poziomu bezrobocia. W strukturze tej grupy większą część stanowią mężczyźni. Jest to wciąż wynikiem tradycyjnego podziału, w którym stanowiska kierownicze i we władzach publicznych piastują w większej części mężczyźni.

W latach 2007-2008 w ramach tej grupy stale utrzymywała się wyższa liczba bezrobotnych w przypadku dwóch zawodów: kierownik małego przedsiębiorstwa w handlu hurtowym i detalicznym oraz kierownik działu marketingu i sprzedaży.

Dodatkowo należy zauważyć, że w wyniku przewidywanego wciąż wysokiego w najbliższych latach dopływu na rynek pracy absolwentów szkół wyższych po kierunkach ekonomiczno-administracyjnych, podaż pracy w zakresie tej grupy zawodów będzie rosła.

Specjaliści

Grupa specjalistów stanowi aktualnie ok. 13,2% aktywnej zawodowo ludności Dolnego Śląska. Jest to grupa zawodów, w ramach której klasyfikowane są osoby z wykształceniem wyższym, o najwyższym poziomie kwalifikacji. W ostatnim okresie lekko spadała w ramach tej grupy zarówno liczba pracujących, jak i liczba bezrobotnych, jednak udział tej grupy w ogóle bezrobotnych zwiększał się. Poziom bezrobocia w tej grupie jest stosunkowo niski. Pod względem ilościowym liczną grupę wśród specjalistów stanowią zawody związane z edukacją oraz z ochroną zdrowia, a zatem z tzw. usługami nierynkowymi. Jest to zarazem przyczyną wyraźnej dominacji kobiet w tej grupie zawodów.

W latach 2007-2008 wśród zawodów i specjalności w ramach tej grupy największą grupą bezrobotnych byli zdecydowanie ekonomiści. Wśród zawodów o dużej liczbie bezrobotnych występowały stale również inne zawody związane z ekonomią i administracją, takie jak: specjalista ds. marketingu i handlu czy specjalista administracji publicznej. Z drugiej strony dużą liczbą bezrobotnych charakteryzował się również zawód pedagoga, pielęgniarki i politologa, wszystkie trzy utrzymują się na tej pozycji od dłuższego czasu.

Z badania regionalnego rynku pracy przeprowadzanego w latach 2006-2007 wynika zarazem, że wysokie liczby bezrobotnych i absolwentów występowały głównie w takich zawodach jak: specjaliści do spraw marketingu i handlu (sprzedaży) oraz ekonomiści. Nadwyżki występowały również w przypadku zawodu pielęgniarstwa.

Analiza liczby studentów według grup kształcenia i tendencje zachodzące w tym zakresie wskazują natomiast na fakt, że zawody specjalistów związanych z ekonomią i administracją są wciąż najbardziej popularne wśród studentów i choć stopniowo maleje zainteresowanie tymi kierunkami, w najbliższej perspektywie będą one wciąż rokrocznie dostarczać na rynek pracy duże grupy absolwentów. Z drugiej strony na w miarę stałym wysokim poziomie utrzymuje się liczba studentów na kierunkach społecznych i pedagogicznych. Maleje natomiast w ostatnich latach liczba studentów na kierunkach inżyniersko-technicznych, co w efekcie przyniesie spadek liczby absolwentów o tej specjalności w najbliższych latach. Ponadto zaobserwowano lekki spadek, po kilkuletnim okresie wzrostu, liczby studentów informatyki, wyraźny wzrost liczby studentów na kierunkach humanistycznych i stały wzrost liczby studentów na kierunkach medycznych, co w perspektywie kilku lat wywoła wzrost w liczbie absolwentów o odpowiadających tym dwóm ostatnim kierunkom specjalnościach.

Technicy i inny średni personel

Grupa techników i innego średniego personelu stanowi obecnie ok. 12,3% podaży na dolnośląskim rynku pracy. Jest to grupa o rosnącej liczbie pracujących i spadającej liczbie bezrobotnych w ostatnich latach, jednak nadal wyróżnia się stosunkowo dużym udziałem bezrobotnych w porównaniu z innymi grupami, plasując się od lat na drugim miejscu pod względem liczby bezrobotnych. Jest to zarazem grupa stosunkowo zrównoważona ze względu na płeć.

W latach 2007-2008 wśród bezrobotnych w grupie tej dominowały przede wszystkim następujące zawody: asystent ekonomiczny (technik ekonomista), technik mechanik, technik rolnik, handlowiec (technik handlowiec) oraz technik budownictwa. Jednocześnie z przeprowadzonego w latach 2006-2007 badania rynku pracy wynika, że asystenci ekonomiczni (technicy ekonomiści) oraz technicy mechanicy byli głównymi generatorami bezrobocia – bezrobocie w ramach tych zawodów utrzymywało się i nie ulegało znaczącym

zmianom, szczególnie w przypadku techników ekonomistów. Wskazywano również na wysokie liczby bezrobotnych i absolwentów wśród takich zawodów jak handlowiec oraz księgowy (samodzielny). Dominujące i wysokie bezrobocie zidentyfikowano również w przypadku techników rolników. Ponadto nadwyżki wykazano w takich zawodach jak: technik elektronik, technik budownictwa, technik leśnik, technik weterynarii, technik ochrony środowiska, technik inżynierii środowiska i melioracji, higienistka stomatologiczna, technik architektury krajobrazu, organizator usług gastronomicznych, technik telekomunikacji, asystent informacji naukowej, technik technologii odzieży, technik technologii drewna, technik urządzeń audiowizualnych, technik drogownictwa, organizator usług hotelarskich oraz technik żywienia i gospodarstwa domowego.

Z punktu widzenia dopływu absolwentów w ramach tej grupy na rynek pracy należy zwrócić uwagę na fakt, że w roku szkolnym 2007/2008 zmniejszyła się silnie liczba uczniów w średnich szkołach zawodowych (bez policealnych) kształcących się na kierunkach ekonomicznych i administracyjnych, choć grupa ta nadal posiada jeden z największych udziałów wśród grup kształcenia. Poza tym kierunkiem największa liczba uczniów w średnich szkołach zawodowych kształciła się na kierunkach inżynieryjno-technicznych oraz w zakresie usług dla ludności. Zawody związane z tymi kierunkami będą więc dominować wśród absolwentów wchodzących na rynek. Istotnie wzrosła liczba kształcących się w zakresie informatyki, co powinno również skutkować w najbliższych latach zwiększeniem liczby absolwentów techników informatyków.

Relatywnie duże liczby osób o zawodach związanych z profilem ekonomiczno-administracyjnym, związanym z obsługą ludności oraz informatycznym i związanym z ochroną i bezpieczeństwem będą wchodzić na rynek pracy jako absolwenci szkół policealnych. W szkołach tych wzrosła również liczba uczniów na kierunkach związanych z architekturą i budownictwem.

Biorąc pod uwagę dużą ilość bezrobotnych z zawodem technik ekonomista i technik mechanik oraz nadal wysoką liczbę osób kształcących się na kierunkach ekonomiczno-administracyjnych w średnich szkołach zawodowych i szkołach policealnych, jak również dużą liczbę kształcących się w ramach kierunków inżynieryjno-technicznych w technicach, można przewidywać dalszy wzrost podaży pracy w tych zawodach. Wzrost podaży nastąpi również w zawodach związanych z informatyką.

Pracownicy biurowi

Grupa zawodów określana jako pracownicy biurowi posiada 7,4% udziału wśród aktywnych zawodowo mieszkańców Dolnego Śląska. W grupie tej w ostatnim okresie odnotowano ogółem spadek liczby pracujących, ale dotyczył on mężczyzn, natomiast liczba kobiet, które przeważają w tej grupie zawodów, w ostatnim okresie wzrosła. Należy zauważyć, że poziom bezrobocia w tej grupie zawodów jest stosunkowo niski i spadał w ostatnim okresie.

W latach 2007-2008 wśród bezrobotnych w grupie tej dominowały osoby o zawodzie pracownika biurowego, jednak przy dużej liczbie ofert pracy ze strony pracodawców, były w stanie szybko znaleźć zatrudnienie. W podobnej sytuacji byli magazynierzy, kasjerzy handlowi, sekretarki, czy recepcjoniści. Przeciwna tendencja występowała natomiast w przypadku maszynistek, asystentów rachunkowości, kasjerów biletów czy kasjerów w przedsiębiorstwie, w których to zawodach występowały nadwyżki.

Z punktu widzenia przyszłego napływu absolwentów w zawodach z grupy pracowników biurowych należy zauważyć, że stosunkowo niewielki jest udział kierunków ekonomiczno-administracyjnych w ofercie zasadniczych szkół zawodowych, co może wpływać na mniejszy napływ absolwentów o tego typu zawodach w przyszłości.

Pracownicy usług osobistych i sprzedawcy

Grupa zawodów - pracownicy usług osobistych i sprzedawcy – to jedna z większych grup zawodów, która stanowi 12,5% podaży pracy na rynku dolnośląskim. Jest to grupa zdecydowanie zdominowana przez kobiety, których ponad dwukrotnie przewyższa liczbę mężczyzn w tej grupie. Dodatkowo liczba kobiet w tej grupie szybko rośnie, podczas gdy liczba mężczyzn maleje. Grupa ta odnotowała również w ostatnim okresie spadek liczby bezrobotnych.

Wśród zawodów z tej grupy, w których liczba bezrobotnych była największa, byli sprzedawcy, aczkolwiek jest to zawód w którym występuje dosyć duża płynność. Mimo to również w ramach badania rynku pracy sklasyfikowano ten zawód jako nadwyżkowy i będący głównym generatorem bezrobocia. Ponadto zwracano uwagę na dużą liczbę bezrobotnych wśród absolwentów w takich zawodach jak: kucharz małej gastronomii.

Wysokie zbiory bezrobotnych i absolwentów obserwowano również w przypadku kelnerów. Z danych urzędu pracy wynika również, że trudna sytuacja na rynku pracy dotyka również osób o zawodzie sanitariusz szpitalny.

Z punktu widzenia przyszłego dopływu absolwentów z tej grupy zawodów należy zwrócić uwagę na fakt, że w zasadniczych szkołach zawodowych kierunek związany z usługami dla ludności jest jednym z najbardziej popularnych, więc w związku z generalnym wzrostem zainteresowania szkołami zawodowymi, liczba absolwentów będzie utrzymywała się na dosyć wysokim poziomie. Problemem może być fakt, że wiele szkół zawodowych kształci w zawodach o dużej liczbie bezrobotnych, takich jak sprzedawca czy kucharz małej gastronomii.

Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy

Grupa ta jest stosunkowo mała i stanowi jedynie 5 % ogółu siły roboczej w województwie. Jednocześnie bezrobocie w tej grupie pozostaje na poziomie stosunkowo niskim. Liczba pracujących jest w miarę stała, a bezrobocie stopniowo się zmniejsza. W grupie tej przeważają mężczyźni.

W grupie tej w latach 2007-2008 największe liczebnie grupy bezrobotnych, przy braku ofert pracy, występowały przede wszystkim w takich zawodach jak: rolnik produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz rolnik pracujący na własne potrzeby.

Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy

Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy stanowią największą grupę zawodów na terenie województwa, z udziałem 22,1% w aktywnej ludności ogółem. Jest to grupa w której w ostatnim okresie najszybciej rosła liczba pracujących i jednocześnie najszybciej spadała liczba bezrobotnych. Mimo to poziom bezrobocia w tej grupie utrzymuje się na wysokim poziomie, przekraczającym 12%. Należy jednocześnie zauważyć, że po długim okresie ciągłego spadku liczby bezrobotnych w ramach tej grupy, w związku z pogorszeniem się kondycji przedsiębiorstw przemysłowych oraz koniunktury w budownictwie, pod koniec 2008 roku liczba bezrobotnych wzrosła.

Grupa robotników przemysłowych i rzemieślników obejmuje w większości zawody tradycyjnie przypisywane mężczyznom, czego wynikiem jest znaczna, kilkukrotna przewaga mężczyzn w tej grupie. Mimo to w ostatnim okresie, w związku z silnym rozwojem branż przemysłowych i budownictwa na terenie województwa i silnym zapotrzebowaniem na pracowników, wzrosła wyraźnie liczba pracujących kobiet w tych zawodach.

Wśród zawodów o największej liczbie bezrobotnych w latach 2007-2008 byli ślusarze, murarze, krawcy, szwaczki i tokarze. Jednocześnie najtrudniejsza sytuacja panowała wśród krawców, tkaczy, górników eksploatacji podziemnej oraz mechaników-operatorów pojazdów i maszyn rolniczych, ze względu na brak ofert pracy i najwolniejszy spadek bezrobocia. Badanie rynku pracy wskazuje również na nadwyżki wśród takich zawodów jak: mechanicy samochodów osobowych, robotnicy budowlani i piekarze.

Z punktu widzenia wchodzenia na rynek pracy absolwentów szkół zawodowych należy zauważyć, że największa liczba osób kształcona jest obecnie w zawodach inżynieryjno-technicznych, relatywnie mniejsze grupy kształcone są w kierunku produkcji i przetwórstwa oraz architektury i budownictwa. Problemem jest struktura nauki pod kątem konkretnych zawodów, gdyż jednym z najczęściej oferowanych zawodów jest mechanik pojazdów samochodów, w przypadku którego występuje dosyć duża liczba bezrobotnych. W wyniku dużej liczby absolwentów problem bezrobocia w poszczególnych zawodach może się nasilać.

Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń

Jest to druga co do wielkości grupa zawodów w regionie, w ramach której skupione jest 13,5% siły roboczej województwa. W ostatnim okresie liczba pracujących w tej grupie systematycznie rosła, podczas gdy liczba bezrobotnych malała. Dzięki temu bezrobocie w tej grupie spadło do jednego z najniższych poziomów. Biorąc jednak pod uwagę, że zawody z tej grupy mają zastosowanie przede wszystkim w przemyśle i w budownictwie można oczekiwać okresowego wzrostu liczby bezrobotnych w najbliższym czasie z powodu pogarszającej się koniunktury w tych branżach.

Podobnie jak grupa robotników przemysłowych i rzemieślników jest to grupa zawodów wykonywanych w większości tradycyjnie przez mężczyzn, w związku z tym dominują w niej mężczyźni, przewyższając kilkakrotnie liczbę kobiet. Mimo to, szczególnie w 2008 roku, można było odnotować wyraźny wzrost liczby pracujących kobiet w tych zawodach.

W roku 2008 odnotowano dużą liczbę bezrobotnych, nie mogących znaleźć zatrudnienia, w taki zawodach jak: kierowca ciągnika rolniczego, palacz kotłów gazowych c.o., a w szczególnie trudnej sytuacji znajdowały się osoby wykształcone w zawodach związanych z przemysłem włókienniczym czy spożywczym, jak na przykład: operator maszyn tkackich czy operator urządzeń przetwórstwa owocowo-warzywnego.

Analizując wielkość przyszłego napływu absolwentów szkół zawodowych wykształconych w zawodach z tej grupy należy wziąć pod uwagę fakt, że profil inżynieryjno-techniczny jest jednym z najbardziej popularnych profili kształcenia w zasadniczych szkołach zawodowych, co w kontekście ogólnej większej popularności szkół zawodowych w ostatnich latach ma szansę przełożyć się na wzrost podaży w tej grupie zawodów.

Pracownicy przy pracach prostych

Jest to jedna z mniejszych grup zawodowych na terenie województwa, w której sklasyfikowanych jest 7,6% aktywnych zawodowo w regionie, o stosunkowo podobnym rozkładzie kobiet i mężczyzn. Liczba pracujących w zawodach z tej grupy odnotowała w ostatnim okresie lekki wzrost przy silnym spadku liczby bezrobotnych. Jednocześnie jednak poziom bezrobocia w tej grupie utrzymuje się na stosunkowo wysokim poziomie, powyżej 12%.

W tej grupie zawodów występowała stosunkowo duża płynność na rynku pracy, co skutkowało zarówno napływem, jak i odpływem bezrobotnych. Wśród zawodów z tej grupy o największej liczbie bezrobotnych, a jednocześnie niewielkim napływie ofert pracy, znajdowały się: palacz pieców zwykłych, ładowacz i salowa.

Osoby bez zawodu

Wśród osób aktywnych zawodowo na dolnośląskim rynku pracy istotną grupę stanowią również osoby bezrobotne bez zawodu. Grupa ta stanowiła na koniec 2008 roku 1,8% ogółu aktywnych zawodowo. Należy zwrócić uwagę na fakt, że w grupie tej poza osobami z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym występuje również grupa osób bez wyuczonego zawodu legitymująca się wykształceniem średnim ogólnokształcącym.

3.6. Wnioski

Biorąc pod uwagę przeprowadzoną w rozdziale analizę struktury zawodowej mieszkańców województwa dolnośląskiego należy zwrócić uwagę przede wszystkim na kilka najważniejszych tendencji występujących po stronie podażowej dolnośląskiego rynku pracy i zdiagnozowanych w trakcie badania.

Jednym z najbardziej istotnych czynników wpływających na sytuację rynku pracy Dolnego Śląska i jego perspektywy jest przewidywane stopniowe zmniejszanie się podaży ze względu na stały spadek liczby ludności i spadek dopływu absolwentów na rynek pracy. W kategoriach ilościowych oznacza to w perspektywie 2020 roku spadek liczby osób w wieku produkcyjnym o 238 tys. osób i spadek o kolejne 148 tys. osób w perspektywie roku 2035. Spadek liczby ludności skutkuje również starzeniem się społeczeństwa i wzrostem współczynnika obciążenia demograficznego województwa. Poza ograniczeniem dopływu siły roboczej na rynek pracy, tendencja ta może wywoływać również niekorzystne skutki z punktu widzenia polityki emerytalnej oraz opieki społecznej. Niekorzystnym z tego punktu widzenia faktem jest również utrzymywanie się niskiego poziomu aktywności zawodowej w województwie, na poziomie poniżej średniej krajowej.

Analiza aktywności zawodowej ludności wskazuje, że w ostatnim okresie stosunkowo silnie rośnie udział przemysłu w strukturze pracujących. Niewątpliwie jest to związane z licznymi inwestycjami w przemyśle jakie zostały zrealizowane na terenie województwa, które pozwoliły na znaczne obniżenie stopy bezrobocia wśród mieszkańców regionu. Z punktu widzenia rynku pracy ten proces oznacza jednak swego rodzaju utrwalenie przemysłowej struktury gospodarki Dolnego Śląska i większe uzależnienie mieszkańców od tego sektora

ekonomicznego, przy stopniowym zmniejszaniu się roli rolnictwa na dolnośląskim rynku pracy, a pozostającym na podobnym poziomie sektorze usług.

Poza niewątpliwie korzystną tendencją spadkową bezrobocia w ostatnich latach niekorzystne są dwa zjawiska związane z tym zagadnieniem – a mianowicie wciąż wysokie bezrobocie strukturalne w niektórych powiatach i rosnący dystans pomiędzy tymi powiatami a chociażby stolicą regionu, gdzie bezrobocie utrzymuje się na poziomie bezrobocia naturalnego. Jednocześnie niepokojący jest utrzymujący się wysoki poziom bezrobocia wśród młodzieży w wieku 15-24 lat, a więc wchodzących na rynek pracy absolwentów. Jest to niewątpliwie spowodowane złym dopasowaniem profilu kształcenia do rzeczywistego zapotrzebowania rynku. Chęć zmiany tej tendencji stoi między innymi u podstaw realizowanego przez nas badania.

Z analizy oferty edukacyjnej wynika, że zmiany w profilach edukacji na terenie województwa wprowadzane są z opóźnieniem, nie nadążając za rzeczywistością ekonomiczną. Najbardziej wyrazistymi przykładami jest kształcenie w licznych zawodach z grupy techników i innego średniego personelu, w których stale utrzymuje się wysoki poziom bezrobocia, jak chociażby technik mechanik czy technik ekonomista. Jaskrawym tego przykładem jest również znaczna dominacja kierunków ekonomiczno-administracyjnych na uczelniach wyższych, przy coraz mniejszym zapotrzebowaniu na tego typu specjalistów ze strony rynku pracy. Również w zasadniczych szkołach zawodowych kontynuowane jest kształcenie w zawodach, w których utrzymuje się duża liczba bezrobotnych.

Analiza profilu zawodowo-kwalifikacyjnego mieszkańców regionu pokazuje, że w województwie dominują dwie grupy zawodów związane z przemysłem. W grupach tych w ostatnim okresie szybko spadało bezrobocie, dzięki licznym inwestycjom w sektorze przemysłowym. W sytuacji pogorszenia się kondycji przedsiębiorstw przemysłowych, z jaką mamy miejsce w ostatnich miesiącach, te dwie grupy zawodów mogą stać się istotnymi generatorami bezrobocia w regionie. Jednocześnie silnym generatorem bezrobocia są zawody z grupy techników i innego średniego personelu.

Warto zwrócić również uwagę na aspekt utrzymującego się tradycyjnego podziału na zawody męskie i żeńskie, szczególnie wyraźny właśnie w obu grupach zawodów związanych z branżą przemysłową, które są zdominowane przez mężczyzn. Należy jednak zauważyć, że w okresie najszybszych spadków bezrobocia w tych grupach, zwiększyła się liczba kobiet, które zaczęły podejmować pracę w tych zawodach.

4. Kierunki rozwoju gospodarki Dolnego Śląska i identyfikacja branż strategicznych

4.1. Rozwój dolnośląskiej gospodarki w świetle dokumentów strategicznych

Podstawowe założenia strategiczne dotyczące rozwoju gospodarki regionu Dolnego Śląska zawarte są w przyjętej w listopadzie 2005 roku przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku⁶. Celem nadrzędnym Strategii jest: „podniesienie poziomu życia mieszkańców Dolnego Śląska oraz poprawa konkurencyjności regionu przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju”. Cel ten opiera się na wyznaczonym w Strategii Lizbońskiej celu strategicznym całej Unii Europejskiej, jakim jest „uczynienie z Unii Europejskiej do 2010 roku opartej na wiedzy, a zarazem najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej gospodarki na świecie, zdolnej do systematycznego wzrostu gospodarczego oraz trwałego rozwoju z większą liczbą lepszych miejsc pracy w warunkach większej spójności społecznej”.

W ramach nadrzędnego celu Strategia formułuje cel główny w sferze gospodarczej, jakim jest „zbudowanie konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki Dolnego Śląska”, zakładając „osiągnięcie wysokiego i stabilnego tempa wzrostu oraz rozwoju gospodarczego, jak również poprawę konkurencyjności Dolnego Śląska jako regionu atrakcyjnego do inwestowania i długookresowego prowadzenia innowacyjnej działalności gospodarczej, przy wykorzystaniu endogenicznych czynników rozwoju”.

W ramach sfery gospodarczej sformułowano trzy priorytety obejmujące:

1. Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej Dolnego Śląska
2. Budowa gospodarki opartej na wiedzy (GOW)
3. Wspieranie aktywności gospodarczej na Dolnym Śląsku

Na potrzeby realizowanego przez nas badania i identyfikacji strategicznych branż dla gospodarki Dolnego Śląska najbardziej istotne są założenia dotyczące realizacji strategii w następujących obszarach: tworzenia obszarów oraz ośrodków wzrostu i rozwoju, rozwijania

⁶ *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*, załącznik do Uchwały nr XLVIII/649/2005 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 30 listopada 2005 roku

nowoczesnych technik i technologii również w sferze usług, oraz umiejętności ich wykorzystania, wzmocnienia potencjału innowacyjności, wsparcia dla transferu technologii, promowania produktów regionalnych i ich marketingu, współpracy gospodarczej w regionie, wspierania eksportu i budowania potencjału kapitału eksportowego i internacjonalizacji dolnośląskich przedsiębiorstw, jak również w zakresie wspierania integracji i rozbudowy gospodarczej dolnośląskiego potencjału turystycznego oraz uzdrowiskowego i ich promocji. Dodatkowo w ramach realizacji strategii w sferze przestrzennej przewiduje się działania mające na celu wykorzystanie źródeł energii odnawialnej z preferencją dla elektrowni wodnych.

Wymienione powyżej działania oznaczają wsparcie samorządu regionalnego przede wszystkim dla branż przemysłowych i usługowych związanych z nowoczesnymi technologiami, innowacją i o charakterze proeksportowym, jak również dla turystyki, usług uzdrowiskowych oraz produktów regionalnych (w tym niematerialnych). Równocześnie autorzy strategii przewidują wsparcie dla energetyki odnawialnej.

Działania mające na celu wsparcie dla działań proinnowacyjnych w przedsiębiorstwach oraz stworzenie regionalnego systemu innowacji, z zamiarem powiązania instytucji sfery B+R, organizacji i podmiotów gospodarczych, przewiduje również podstawowy dokument strategiczny z tego zakresu, a mianowicie Dolnośląska Strategia Innowacji ze stycznia 2005 roku⁷. Autorzy strategii wskazują na znaczący i zróżnicowany potencjał biznesowy, badawczy i instytucjonalny Dolnego Śląska, który może stanowić podstawę do wdrażania procesów proinnowacyjnych, jednakże wymieniają również liczne bariery, które utrudniają tworzenie i rozpowszechnianie innowacji na Dolnym Śląsku.

Autorzy Dolnośląskiej Strategii Innowacji wymieniają zidentyfikowane na etapie przygotowywania strategii kluczowe i charakterystyczne branże województwa dolnośląskiego, które mogą w szczególny sposób przyczynić się do wyróżnienia i podniesienia konkurencyjności województwa:

- w zakresie przemysłu:
 - górnictwo i kopalnictwo
 - produkcję artykułów spożywczych i napojów

⁷ *Dolnośląska Strategia Innowacji*, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław, styczeń 2005.

- włókiennictwo
- produkcję wyrobów chemicznych
- produkcję instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków
- produkcję maszyn i urządzeń
- produkcję pojazdów mechanicznych, przyczep i nacze
- produkcję wyrobów z surowców niemetalicznych pozostałych
- wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę
- w zakresie usług:
 - pośrednictwo finansowe
 - obsługę nieruchomości, wynajem, naukę i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej

Jednocześnie w ramach Dolnośląskiej Strategii Innowacji wymieniane są branże, w ramach których potencjał w wykorzystywaniu zaawansowanych technologii zidentyfikowali założyciele Wrocławskiego Parku Technologicznego:

- telekomunikacja, elektronika (w tym optoelektronika i mikroelektronika)
- komputery, informatyka
- przetwórstwo rolno-spożywcze, inżynieria genetyczna, biologia molekularna
- urządzenia i materiały medyczne, farmaceutyka
- ochrona środowiska, energetyka (energia elektryczna i ciepła, alternatywne źródła energii)
- chemia, nowe materiały, tworzywa sztuczne
- automatyka, aparatura pomiarowa i laboratoryjna, mechanika precyzyjna
- technologie kriogeniczne, wysokich ciśnień, próżni

Ponadto wymieniane są i omawiane priorytetowe dziedziny działalności naukowej określone przez Dolnośląskie Centrum Zaawansowanych Technologii:

- projektowanie, wytwarzanie i zastosowanie materiałów zaawansowanych (do wykorzystania przede wszystkim w technice, medycynie oraz ochronie środowiska)
- technologie informacyjne (dla branży informatycznej)

- nauka i technologie na rzecz poprawy jakości życia (na potrzeby branży przetwórstwa rolno-spożywczego - wytwarzania zdrowej żywności, biotechnologii i farmacji oraz technologii ochrony środowiska)
- odnawialne i alternatywne źródła energii (energetyka)

Autorzy Dolnośląskiej Strategii Innowacji zwracają również uwagę na potencjał i konieczność wsparcia branż, wokół których mają szansę wytworzyć się silne bloki kompetencji – struktury klastrów. Wymieniane są tu przede wszystkim:

- klastry przemysłowe miedzi i energetyki
- klastry usługowe – ochrony zdrowia i turystyki
- klaster finansowy
- nowe klastry na bazie informatyki i farmacji

Wspomina się o konieczności organizacji w klastry firm produkcyjnych i usługowych, szczególnie tych, które generują dużo miejsc pracy i wykorzystują regionalne zasoby (przetwórstwo spożywcze, produkty mineralne, budownictwo, transport) oraz o konieczności swoistej naturalizacji w dolnośląskich klastrach firm zagranicznych, które zdecydowały się na zainwestowanie w produkcję na terenie Dolnego Śląska. Chodzi tu przede wszystkim o inwestorów zagranicznych z sektora motoryzacyjnego, elektroniki użytkowej (produkcja telewizorów) oraz sprzętu gospodarstwa domowego.

Wśród pozostałych dokumentów regionalnych wskazujących na wsparcie samorządu regionu dla rozwoju poszczególnych branż gospodarki Dolnego Śląska należy wspomnieć również o Strategii Energetycznej Dolnego Śląska, która za jeden z celów szczegółowych przyjmuje wprowadzenie energetyki na pozycję stymulatora rozwoju regionu. Innym dokumentem regionalnym jest Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego, która zawiera 4 priorytety rozwoju branży do 2013 roku, jakimi są: markowe produkty turystyczne, rozwój lokalny turystyki, markowa infrastruktura turystyczna oraz system wsparcia sektora i produktów turystycznych.

Jednocześnie trwają prace nad Regionalną Strategią Promocji i Rozwoju Eksportu, co potwierdza wolę władz regionu do wspierania przedsiębiorstw nastawionych w swojej działalności na eksport.

Wnioski

Analiza dokumentów regionalnych o charakterze strategicznym wskazuje, że władze regionu uzależniają szybki rozwój województwa dolnośląskiego od zbudowania w regionie gospodarki opartej na wiedzy, w zgodzie z założeniami Strategii Lizbońskiej. Strategia regionu zakłada dla niego taką ścieżkę rozwoju, która zapewni konkurencyjność i innowacyjność województwa.

Biorąc pod uwagę wspomniane regionalne dokumenty strategiczne, należy spodziewać się w perspektywie najbliższych lat działań samorządu regionalnego zmierzających przede wszystkim do wsparcia:

- branż przemysłowych, związanych z wysokimi technologiami i innowacją, oraz zorientowanych na eksport
- energetyki odnawialnej
- branż usługowych o wysokim poziomie innowacji
- turystyki i działalności uzdrowiskowej

Zakładamy, że dodatkowe wsparcie instytucjonalne dla rozwoju powyższych sektorów, które będzie realizowane w formie zaplanowanych w dokumentach strategicznych działań samorządu regionalnego, przyczyni się do wzrostu tempa ich rozwoju i przełoży się na szybszy wzrost tych branż w najbliższych latach. Założenie to weźmiemy pod uwagę oceniając w dalszej części rozdziału, które branże mają największy potencjał wzrostu w najbliższych latach, a zarazem które z nich będą tworzyły nowe miejsca pracy w regionie.

4.2. Sytuacja gospodarcza Dolnego Śląska na tle Polski i Europy

Gospodarka Dolnego Śląska w ostatnich latach przeżywała okres dobrej koniunktury i szybkiego wzrostu. Dopiero ostatnie miesiące 2008 roku i pierwsze miesiące 2009 roku wskazują na spowolnienie rozwoju gospodarczego w całej Polsce, związane z pogarszającą się koniunkturą ogólnoswiatową, co niewątpliwie odbija się również na kondycji gospodarczej Dolnego Śląska.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w roku 2008 wartość polskiego PKB wzrosła o 4,8%. Z porównania z danymi Eurostat wynika, że był to czwarty co do

wielkości wzrost gospodarczy w Unii Europejskiej, po Rumunii, Słowacji i Bułgarii. W roku 2009, według prognoz Komisji Europejskiej z początku maja 2009 r. odnotujemy spadek o 1,4%, według prognoz rządowych z tego samego okresu odnotujemy wzrost gospodarczy na poziomie 1,7%. Nie są prowadzone prognozy dla poszczególnych województw, ale z pewnością również w województwie dolnośląskim wystąpi znaczne obniżenie tempa wzrostu gospodarczego w stosunku do lat poprzednich lub nawet niewielki spadek PKB w 2009 r. Region Dolnego Śląska może być w nieco silniejszym stopniu dotknięty globalną dekonjunkcją, ze względu na większy udział eksportu wyrobów przemysłowych na rynki zagraniczne, w porównaniu z innymi województwami w Polsce.

Mimo spowolnienia gospodarczego w 2009 r. perspektywy dla Polski, w tym i dla regionu Dolnego Śląska, są znacznie lepsze od przewidywań dla gospodarki Unii Europejskiej ogółem i krajów sąsiednich. Ostatnie prognozy Komisji Europejskiej przewidują w przypadku całej Unii Europejskiej spadek PKB o 4% w roku 2009, w przypadku Niemiec spadek o 5,4%, a w przypadku Czech spadek o 2,7%. Lepszą sytuację od polskiej Komisja Europejska przewiduje jedynie na Cyprze (wzrost o 0,3%) oraz na Malcie i w Grecji (spadki o 0,9%). Ogólna poprawa koniunktury gospodarczej prognozowana jest na rok 2010.

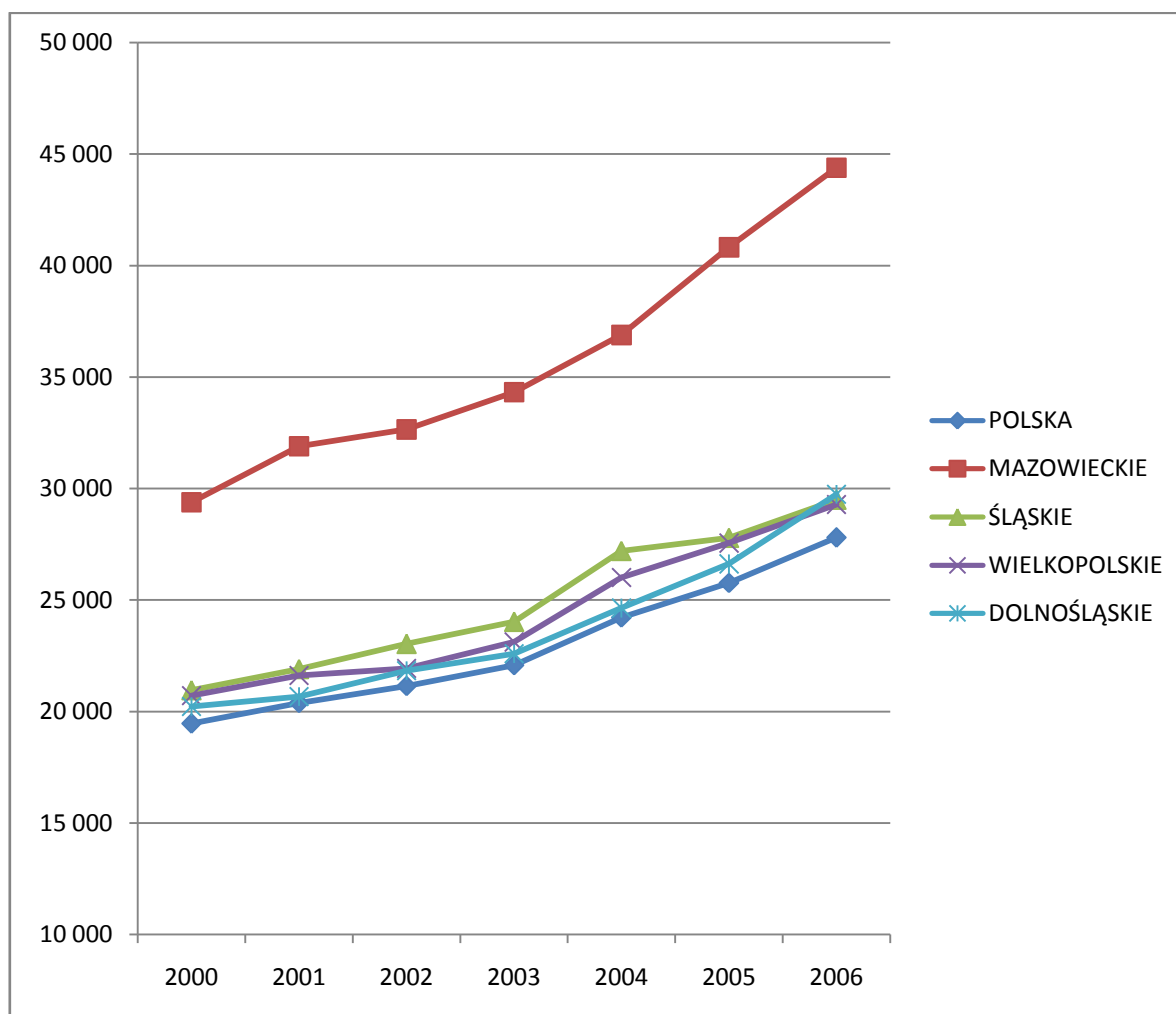
Wydaje się, że choć ogólne pogorszenie koniunktury światowej i europejskiej niewątpliwie wpłynie na okresowe pogorszenie się kondycji przedsiębiorstw w wielu branżach województwa dolnośląskiego, a w szczególności dotknie branże produkujące na eksport, a zatem przede wszystkim w takich obszarach jak przemysł motoryzacyjny, przemysł AGD, przemysł RTV, przemysł meblarski oraz związane z nimi branże poddostawców, nie będzie to tendencja długotrwała i po okresie ograniczenia produkcji, wróćą do trendu wzrostowego. Niewątpliwie jednak kryzys ogólnoswiatowy wpłynie na tempo rozwoju tych sektorów w najbliższych latach i poziom inwestycji. Mniej powinny odczuć spowolnienie gospodarcze branże bazujące przede wszystkim na odbiorcach krajowych, jako że konsumpcja krajowa nie odnotowała tak dużych spadków jak konsumpcja w krajach, będących głównymi partnerami handlowymi Polski i województwa dolnośląskiego w szczególności.

Obecna sytuacja na rynkach światowych może mieć też w pewnym stopniu pozytywny wpływ na rozwój gospodarki Dolnego Śląska, jako że niezbędne ograniczenia kosztów dokonywane przez międzynarodowe koncerny, wywołane spadkiem zamówień, i związane z tym zjawiskiem ograniczanie produkcji w krajach Europy Zachodniej, mogą

spowodować większe zainteresowanie częściowym lub całkowitym przeniesieniem produkcji z Europy Zachodniej do krajów Europy Środkowo-Wschodniej, w tym na Dolny Śląsk. Możliwy jest więc wywołany kryzysem gospodarczym pewien napływ inwestycji bezpośrednich.

Ostatnie dane GUS dotyczące regionalnego PKB w województwie dolnośląskim wskazują, że w roku 2006 województwo wytworzyło 8,1% ogólnopolskiego PKB, plasując się pod tym względem na 4. miejscu w Polsce, po województwach: mazowieckim, śląskim i wielkopolskim. Pozycja województwa na tle innych regionów Polski jest więc stosunkowo silna. Biorąc pod uwagę PKB per capita w województwie dolnośląskim wyniosło ono w 2006 r. 29739 zł, co stanowiło 107% średniego PKB per capita w Polsce i plasowało województwo dolnośląskie pod tym względem na drugim miejscu w kraju po województwie mazowieckim.

Rysunek 34. PKB per capita w województwie dolnośląskim i innych polskich województwach w latach 2000-2006

Źródło: Bank Danych Regionalnych, Główny Urząd Statystyczny, 2009

Analiza wartości PKB per capita w latach 2000-2006 w Polsce ogółem i w województwach o najwyższym poziomie rozwoju, przedstawiona na rys. 34, pokazuje, że województwo dolnośląskie w roku 2006 wyprzedziło pod tym względem zarówno województwo śląskie, jak i wielkopolskie, odnotowując szybszy wzrost szczególnie w latach 2004-2006. Województwo mazowieckie pozostaje jednak jak na razie daleko w przodzie przed tą grupą.

Niekorzystnym faktem jest jednak występowanie silnego zróżnicowania PKB per capita wewnątrz województwa, pomiędzy poszczególnymi podregionami. W 2006 r. największe PKB per capita odnotowano w podregionie legnicko-głogowskim (46661 zł) oraz w podregionie – mieście Wrocław (40457 zł). W tym samym okresie w pozostałych trzech podregionach województwa wskaźniki te były dużo niższe (w podregionie wrocławskim - 21350 zł, jeleniogórskim – 21852 zł, wałbrzyskim – 21919 zł). Szczegółowe dane przedstawia tab. 6.

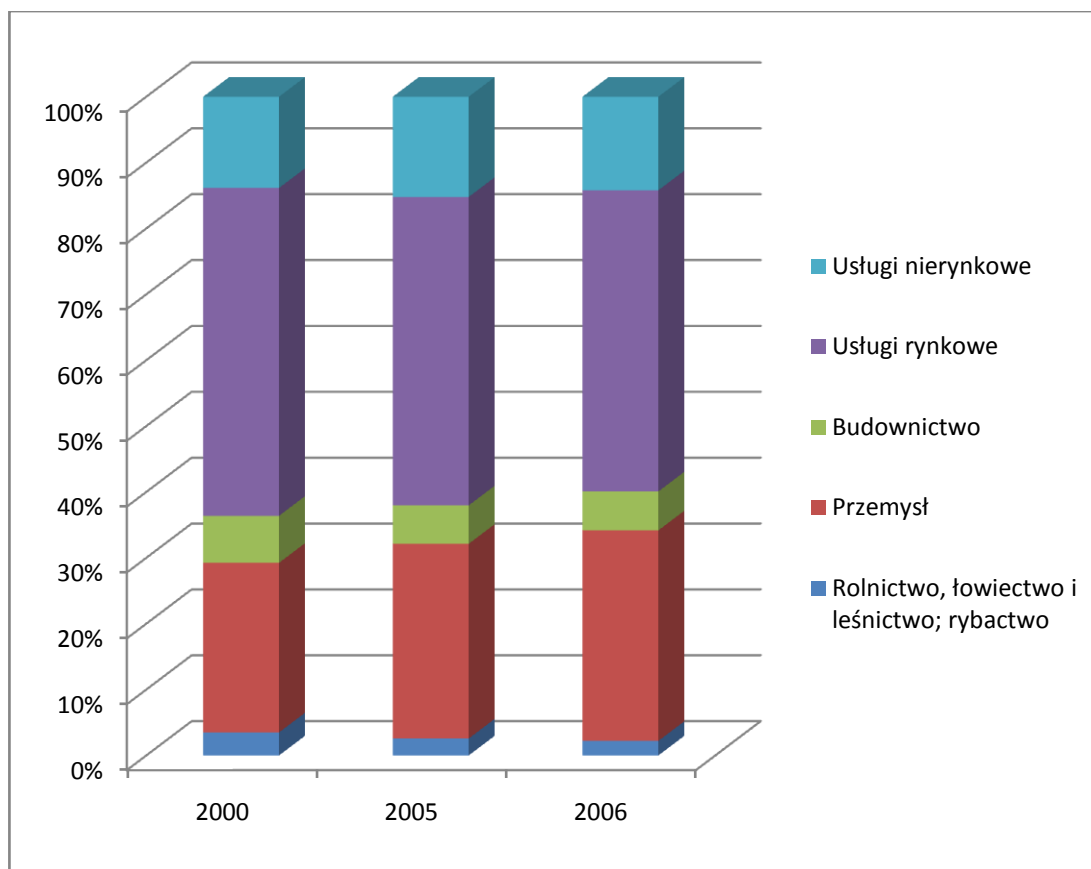
Tabela 6. PKB per capita w województwie dolnośląskim i jego podregionach w roku 2006.

Wyszczególnienie	Produkt krajowy brutto per capita (ceny bieżące) w zł	Województwo dolnośląskie = 100
	2006	2006
DOLNOŚLĄSKIE ogółem	29739	100,0
Podregion jeleniogórski	21852	73,5
Podregion legnicko-głogowski	46661	156,9
Podregion wałbrzyski	21919	73,7
Podregion wrocławski	21350	71,8
Podregion m. Wrocław	40457	136,0

Źródło: *Bank Danych Regionalnych*, Główny Urząd Statystyczny, 2009

Przy analizie PKB istotną informacją jest udział poszczególnych sektorów w tworzeniu wartości dodanej brutto na poziomie regionalnym. Udziały te zaprezentowane są na rys. 35. Jak wynika z tej analizy najmniejszy udział w tworzeniu wartości dodanej ma rolnictwo, w 2006 roku udział ten wynosił 2,2% i w ostatnich latach obserwowano jego ciągły spadek. Z drugiej strony największy udział przypadł usługom rynkowym, które jednakże również odnotowywały spadek udziału. Sektorem, którego udział wzrósł wyraźnie w latach 2000-2006 był przemysł, udział przemysłu w tworzeniu wartości dodanej brutto wzrósł w tym okresie o 6,3 p.p., z 25,7% do 32,0%.

Rysunek 35. Udział poszczególnych sektorów ekonomicznych w tworzeniu wartości dodanej brutto w województwie dolnośląskim w latach 2000-2006

Źródło: *Bank Danych Regionalnych*, Główny Urząd Statystyczny, 2009

Tendencja wzrostu udziału przemysłu w tworzeniu wartości dodanej brutto, i jednoczesnego spadku udziału usług, generalnie nie jest korzystna i wskazuje na ugruntowywanie się w województwie modelu tradycyjnej gospodarki przemysłowej, w mniejszym stopniu odpornego na okresy dekonunktury w porównaniu z gospodarkami w głównej mierze opartymi na usługach. Z drugiej strony ostatnie wzrosty udziału przemysłu w tworzeniu wartości dodanej brutto związane są przede wszystkim z inwestycjami w działy o relatywnie wyższym poziomie techniki, a zatem poprawiającymi konkurencyjność dolnośląskiego przemysłu. Silny rozwój w kilku branżach przemysłu przetwórczego Dolnego Śląska, zorientowany przede wszystkim na eksport, ma zarazem szansę w najbliższych latach wpłynąć na rozwój usług w regionie, które to usługi będą niezbędne do obsługi tego przemysłu. Przemysł jest bowiem odpowiedzialny pośrednio za rozwój niektórych rodzajów usług. Jednocześnie rozwój przemysłu ma szansę stać się katalizatorem innowacji i rozwoju technologii na terenie województwa.

Wnioski

Podsumowując analizę ogólnej sytuacji gospodarczej województwa dolnośląskiego należy zwrócić uwagę przede wszystkim na fakt, że w dobie ogólnoswiatowego kryzysu gospodarczego kondycja gospodarki Dolnego Śląska, podobnie jak i całej polskiej gospodarki, jest na tle innych krajów i regionów europejskich stosunkowo dobra. Nie ulega jednak wątpliwości, że gospodarka regionu przechodzi spowolnienie, a słabsza koniunktura dotyka w szczególności sektory przemysłowe zorientowane na eksport, które na terenie Dolnego Śląska odgrywają istotną rolę z punktu widzenia rynku pracy.

Pozycja województwa dolnośląskiego na tle Polski jest stosunkowo silna, biorąc pod uwagę, że region lokuje się na czwartej pozycji pod względem udziału w tworzeniu polskiego PKB, plasuje się również na drugim miejscu pod względem wartości PKB per capita po województwie mazowieckim.

Niekorzystnym zjawiskiem w strukturze dolnośląskiej gospodarki jest silne zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi podregionami w wielkości PKB per capita, biorąc pod uwagę dwukrotnie wyższy wskaźnik w mieście Wrocław i w podregionie legnicko-głogowskim w porównaniu z trzema pozostałymi podregionami województwa.

Jednocześnie stosunkowo niekorzystną tendencją w gospodarce regionu jest rosnący udział przemysłu w gospodarce województwa, co utrwała przemysłowy charakter regionu, przy wolniejszym rozwoju sektora usługowego. Wydaje się, że w świetle założeń strategicznych związanych z budowaniem nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy, priorytetem powinny być w aktualnej sytuacji działania wspierające rozwój nowoczesnych usług w regionie, w celu zrównoważenia wzrostu sektora przemysłowego.

4.3. Analiza eksportu województwa dolnośląskiego

Przeprowadzona w 2007 r. przez firmę Ove Arup na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego analiza rozwoju eksportu województwa dolnośląskiego na lata 2007-2013⁸, pozwala na oszacowanie udziału i charakteru eksportu

⁸ *Analiza rozwoju eksportu województwa dolnośląskiego*, Ove Arup & Partners International Limited Sp. z o.o. Oddział w Polsce, na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego, czerwiec 2009.

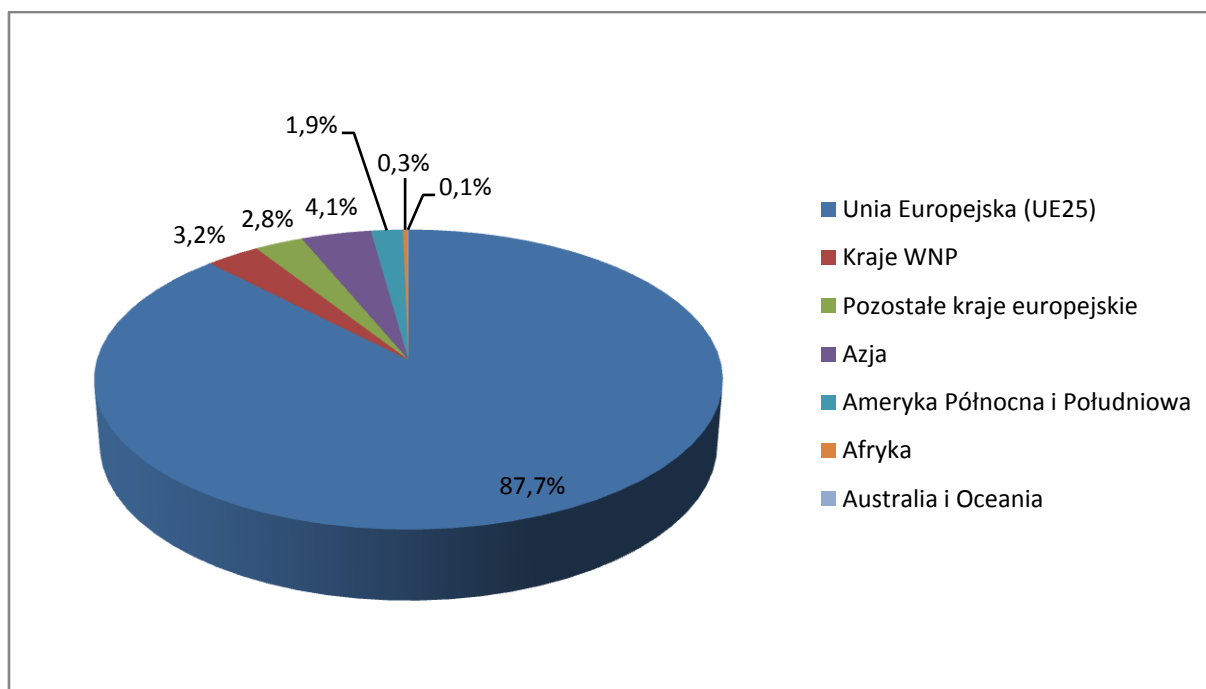
województwa w latach 2000-2006. Z danych zebranych w ramach tego badania wynika, że w 2006 r. wartość eksportu województwa dolnośląskiego wyniosła 13,1 mld USD, co stanowiło 12,8% polskiego eksportu ogółem i dawało Dolnemu Śląskowi trzecią pozycję w kraju pod tym względem, po województwie mazowieckim i województwie śląskim. Należy tu zauważyć, że udział ten wykazywał w latach 2000-2006 stały wzrost, od wartości 5,5% w roku 2000, co oznaczało stałe umacnianie się pozycji województwa w polskim eksporcie. Jednocześnie udział importu województwa w polskim imporcie utrzymywał się w analizowanym okresie na w miarę równomiernym poziomie 7-8%.

Województwo dolnośląskie charakteryzuje również dodatni bilans handlowy, a nadwyżka handlowa stale rośnie od 2001 roku. Jest to tendencja odmienna od ogólnopolskiego bilansu handlowego, który w latach 2001-2006 charakteryzował się stałym ujemnym saldem handlu zagranicznego. Województwo wypada również korzystnie na tle Polski pod względem wielkości eksportu na 1 mieszkańca, która to wartość wyniosła 4549,00 USD/mieszkańca przy średniej krajowej na poziomie 2874,00 USD/mieszkańca. Badanie wykazuje jednak, że porównując te wartości z innymi krajami Unii Europejskiej, wypadają one już znacznie gorzej. Przykładowo wartość eksportu Czech na 1 mieszkańca był w 2006 roku ponad dwukrotnie wyższy od tego wskaźnika obliczonego dla Dolnego Śląska.

Co niezwykle istotne, eksport odgrywa coraz większą rolę w tworzeniu regionalnego PKB. Biorąc pod uwagę ostatnie dostępne dane za 2005 r., jakie przedstawiają autorzy analizy eksportu województwa dolnośląskiego, udział salda obrotów handlu zagranicznego w tworzeniu regionalnego PKB wyniósł 9,4% i był to trzeci w kolejności wynik w Polsce, po województwie śląskim i lubuskim.

Niemal 94% eksportu Dolnego Śląska było skierowane w 2006 roku do krajów europejskich, eksport do krajów Unii Europejskiej (EU25), bez Rumunii i Bułgarii, stanowił niemal 88% ogółu eksportu województwa dolnośląskiego. Dominującym rynkiem docelowym dolnośląskiego eksportu są Niemcy, eksport do tego kraju stanowił 41,7% eksportu województwa ogółem. Zdecydowanie mniejsze udziały mają kolejni partnerzy handlowi Dolnego Śląska – Czechy (9,6%), Francja (8,4%), Wielka Brytania (6,4%) oraz Belgia (4,2%). Udziały poszczególnych krajów i regionów świata w eksporcie województwa przedstawione są na rys. 36.

Rysunek 36. Kierunki eksportu województwa dolnośląskiego w 2006 r.

Źródło: *Analiza rozwoju eksportu województwa dolnośląskiego*, Ove Arup & Partners International Limited Sp. z o.o. Oddział w Polsce, na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego, czerwiec 2009.

Autorzy analizy eksportu województwa dolnośląskiego zidentyfikowali również strukturę asortymentową eksportu województwa. Struktura eksportu województwa i jej zmiany w latach 2005-2006 przedstawione zostały w tab. 7.

Jak wynika z poniższych danych, w strukturze eksportu województwa dolnośląskiego dominuje kilka grup towarowych o dużych udziałach, które mają istotną przewagę nad pozostałymi grupami. Wśród produktów o największym udziale wyróżniają się:

- maszyny i urządzenia, sprzęt elektryczny i elektrotechniczny (31,1%)
- metale nieszlachetne i wyroby (27,9%)
- sprzęt transportowy (12,3%)
- różne wyroby gotowe – meble, prefabrykaty budynków, zabawki (8,0%)
- tworzywa sztuczne i wyroby (4,8%)

Tabela 7. Struktura eksportu województwa dolnośląskiego w latach 2005-2006 wg sekcji towarowych

Nr sekcji	Nazwa sekcji	Wartość eksportu w tys. USD		Udział w strukturze	
		2005	2006	2005	2006
	Ogółem	9460847,9	13110546,1	100,0%	100,0%
0	Towary inne, gdzie indziej nie sklasyfikowane	2,3	85,6	(0,0%)	(0,0%)
I	Zwierzęta żywe i produkty pochodzenia zwierzęcego	64291,8	91705,1	0,7%	0,7%
II	Produkty pochodzenia roślinnego	74350,6	67288,6	0,8%	0,5%
III	Tłuszcze i oleje	1225,5	764,6	(0,0%)	(0,0%)
IV	Przetwory spożywcze	107863,3	134337,7	1,1%	1,0%
V	Produkty mineralne	41646,8	89399,3	0,4%	0,7%
VI	Produkty przemysłu chemicznego	235532,4	290215,3	2,5%	2,2%
VII	Tworzywa sztuczne i wyroby	450177,7	624838,4	4,8%	4,8%
VIII	Skóry i wyroby	131452,3	152230,3	1,4%	1,2%
IX	Drewno i wyroby z drewna	101339,4	109249,3	1,1%	0,8%
X	Ścier drzewny, papier, tektura i wyroby	58809,8	79015,9	0,6%	0,6%
XI	Materiały i wyroby włókiennicze	301075,3	295555,5	3,2%	2,3%
XII	Obuwie, nakrycia głowy,...	11847,9	15118,2	0,1%	0,1%
XIII	Wyroby z kamienia, ceramika i szkło	141235,7	155832,1	1,5%	1,2%
XIV	Perły, kamienie szlachetne, metale szlachetne i wyroby	266915,7	456322,6	2,8%	3,5%
XV	Metale nieszlachetne i wyroby	2190121,8	3651541,1	23,1%	27,9%
XVI	Maszyny i urządzenia, sprzęt elektryczny i elektrotechniczny	3035523,8	4086268,7	32,1%	31,2%
XVII	Sprzęt transportowy	1219541,6	1619020,8	12,9%	12,3%
XVIII	Przyrządy i aparaty optyczne, fotograficzne, pomiarowo-kontrolne	139443,8	147059,6	1,5%	1,1%
XIX	Broń i amunicja	(0,0)	8,1	(0,0%)	(0,0%)
XX	Różne wyroby gotowe – meble, pref. budynków, zabawki	888351,7	1043594,0	9,4%	8,0%
XXI	Dzieła sztuki, przedmioty kolekcjonerskie, antyki	98,8	1095,3	(0,0%)	(0,0%)

Źródło: *Analiza rozwoju eksportu województwa dolnośląskiego*, Ove Arup & Partners International Limited Sp. z o.o. Oddział w Polsce, na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego, czerwiec 2009; na podstawie danych z Centrum Analitycznego Administracji Celnej (CAAC) Izby Celnej w Warszawie

Z badań autorów analizy eksportu województwa dolnośląskiego wynika, że w latach 2002-2006 struktura eksportu województwa nie ulegała znaczącym zmianom. Należy zwrócić uwagę na fakt, że duży udział w strukturze eksportu mają produkty o niskim stopniu przetworzenia – w tym istotna grupa metali nieszlachetnych i wyrobów z udziałem 27,9%, w

ramach których przeważa miedź rafinowana i wyroby z miedzi. Jednocześnie korzystnym jest fakt, iż w ostatnich latach rośnie łączny udział w eksporcie produktów o wyższym stopniu przetworzenia, o większym stopniu kapitałochłonności, w mniejszym stopniu natomiast eksport jest uzależniony od grup towarowych reprezentujących niski stopień przetworzenia, nie pozwalających na budowanie w dłuższym okresie przewagi konkurencyjnej.

Powyższa analiza struktury eksportu pozwala na zidentyfikowanie branż województwa dolnośląskiego o aktualnie największym udziale w eksporcie regionu – wśród nich należy wymienić:

- przemysł elektromaszynowy, elektroniczny i maszyn elektrycznych, reprezentowany przez działy PKD: Produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej nie sklasyfikowana (29), Produkcja maszyn biurowych i komputerów (30) oraz Produkcja maszyn i aparatury elektrycznej, gdzie indziej nie sklasyfikowana (31)
- przemysł metalurgiczny i metalowy – objęte działami PKD: Produkcja metali (27) oraz Produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń (28)
- produkcję sprzętu transportowego – na którą składają się działy: Produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep (34) oraz Produkcja pozostałego sprzętu transportowego (35)
- produkcję innych wyrobów gotowych, odpowiadającą działowi PKD Produkcja mebli; działalność produkcyjna, gdzie indziej nie sklasyfikowana (36)
- przemysł przetwórczy tworzyw sztucznych – reprezentowany przez dział PKD Produkcja wyrobów gumowych i z tworzyw sztucznych (25)

Brak jest danych statystycznych dotyczących poziomu międzynarodowej wymiany usług, co uniemożliwia dokładniejszą ocenę skali tego zjawiska dla województwa dolnośląskiego. Główny Urząd Statystyczny rozpocznie badanie tego zjawiska dopiero w 2009 roku, a zatem dopiero w przyszłości będzie możliwe bardziej precyzyjne zdiagnozowanie sytuacji w tym zakresie. Możliwość eksportu usług jest niewątpliwie ciekawa z punktu widzenia dolnośląskiej gospodarki, jako że usługowe branże eksportowe mają szansę stać się motorem dalszego wzrostu gospodarczego regionu.

Pomimo braku danych statystycznych dotyczących międzynarodowego handlu usługami autorzy analizy rozwoju eksportu województwa dolnośląskiego zidentyfikowali branże usługowe, które mają aktualnie największy potencjał eksportowy na terenie

województwa - są to tzw. centra usługowe BPO (Business Process Offshoring), centra logistyczne oraz informatyka. Branże te klasyfikowane są odpowiednio w działach:

- działalność gospodarcza pozostała (74), a dokładniej grupa 741 – działalność prawnicza, rachunkowo-księgowa, doradztwo, zarządzanie holdingami
- działalność wspomagająca transport; działalność związana z turystyką (63)
- informatyka (72)

Wnioski

Jak pokazują dane statystyczne, eksport odgrywa w gospodarce Dolnego Śląska coraz większą rolę i jest istotnym motorem rozwoju gospodarczego regionu. Województwo ma pod tym względem silną pozycję w Polsce, będąc trzecim regionem pod względem wielkości eksportu, po województwie mazowieckim i śląskim. Niezwykle korzystną tendencją jest utrzymywanie się dodatniego bilansu handlowego województwa, co pozytywnie wyróżnia województwo na tle reszty kraju.

Struktura eksportu nie jest zbyt korzystna, ze względu na duży udział produktów niskoprzetworzonych, w szczególności metali, ale należy zauważyć, że w ostatnich latach udział produktów wysokoprzetworzonych w eksporcie województwa stale rośnie, przede wszystkim dzięki inwestycjom zagranicznym w sektorze motoryzacyjnym, AGD i RTV. Warto również zauważyć, że zaczynają rosnać przychody województwa z eksportu usług, szczególnie dzięki inwestycjom w centra usług (BPO), które mogą stać się interesującym sposobem na zrównoważenie dominacji przemysłu w eksporcie województwa.

Choć w obecnej sytuacji kryzysu ogólnoświatowego można by odnieść wrażenie, że to właśnie silniejsze uzależnienie od eksportu powoduje pogorszenie kondycji gospodarczej wielu polskich przedsiębiorstw, podczas gdy sprzedaż towarów i usług na rynku krajowym pozwala utrzymać dotychczasowy poziom rozwoju, w dłuższej perspektywie niewątpliwie niemożliwym będzie utrzymanie aktualnego tempa rozwoju gospodarczego bez postawienia na silny rozwój eksportu, zarówno w dziedzinie towarów, jak i usług. Należy uznać, że w perspektywie najbliższych kilku lat to branże eksportowe, ale jednocześnie bazujące na produktach wysokoprzetworzonych, zaawansowanych technologicznie, i na usługach, a zatem wykazujące się relatywnie wyższym poziomem konkurencyjności w globalnej gospodarce,

będą miały szansę rozwijać się najszybciej w regionie i w związku z tym mają największe szanse na kreowanie wzrostu popytu na pracę.

4.4. Identyfikacja branż kluczowych dla dolnośląskiego rynku pracy

Na potrzeby analizy bieżącej sytuacji na dolnośląskim rynku pracy istotnym jest zidentyfikowanie branż kluczowych dla obecnego rynku pracy, a zatem tych, w których znajdują zatrudnienie największe ilościowo grupy mieszkańców Dolnego Śląska. Analiza branż kluczowych pozwala bowiem na ocenę aktualnego zapotrzebowania na pracę i określenie podstawowych strumieni popytu na pracę w aktualnej sytuacji gospodarczej.

Branże kluczowe dla dolnośląskiego rynku pracy zidentyfikowaliśmy poprzez określenie udziału liczby pracujących w poszczególnych branżach na poziomie działów PKD w ogólnej liczbie pracujących mieszkańców Dolnego Śląska. Zestawienie udziałów poszczególnych działów PKD 2004 w liczbie pracujących ogółem, na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu przedstawia tab. 8 poniżej. Ze względu na tajemnicę statystyczną nie uwzględnione są wartości dwóch działów, w tym istotnego dla gospodarki Dolnego Śląska działu 13 – Górnictwo rud metali. W ramach tego działu działalność prowadzi przede wszystkim spółka KGHM Polska Miedź S.A., w związku z tym do analizy liczby pracujących użyliśmy w tym przypadku danych o średniorocznym zatrudnieniu w spółce KGHM Polska Miedź S.A. na podstawie raportów rocznych Spółki z poszczególnych lat.

Tabela 8. Liczba pracujących w poszczególnych branżach województwa dolnośląskiego w 2007 r.

Działy PKD 2004	Wyszczególnienie	2007	Udział
	Ogółem	448 019	
74	Działalność gospodarcza pozostała	56 369	12,58%
52	Handel detaliczny, z wyłączeniem sprzedaży pojazdów samochodowych, motocykli; naprawa artykułów użytku osobistego i domowego	32 090	7,16%
51	Handel hurtowy i komisowy, z wyłączeniem handlu pojazdami samochodowymi, motocyklami	31 204	6,96%
45	Budownictwo	27 243	6,08%
29	Produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej niesklasyfikowana	23 949	5,35%
34	Produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep	20 973	4,68%

13	Górnictwo rud metali*	17 989	4,02%
28	Produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń	16 817	3,75%
36	Produkcja mebli	15 934	3,56%
60	Transport lądowy; transport rurociągowy	15 532	3,47%
15	Produkcja artykułów spożywczych i napojów	13 798	3,08%
26	Produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych	13 704	3,06%
40	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę	13 190	2,94%
55	Hotele i restauracje	12 702	2,84%
25	Produkcja wyrobów gumowych i z tworzyw sztucznych	11 896	2,66%
31	Produkcja maszyn i aparatury elektrycznej, gdzie indziej niesklasyfikowana	10 826	2,42%
17	Włókiennictwo	9 716	2,17%
64	Poczta i telekomunikacja	8 701	1,94%
24	Produkcja wyrobów chemicznych	8 482	1,89%
50	Sprzedaż, obsługa i naprawa pojazdów samochodowych i motocykli; sprzedaż detaliczna paliw do pojazdów samochodowych	7 859	1,75%
18	Produkcja odzieży i wyrobów futrzarskich	7 358	1,64%
70	Obsługa nieruchomości	7 240	1,62%
32	Produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych	6 410	1,43%
33	Produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków	5 022	1,12%
20	Produkcja drewna i wyrobów z drewna oraz z korka (z wyłączeniem mebli), wyrobów ze słomy i materiałów używanych do wyplatania	4 550	1,02%
41	Pobór, uzdatnianie i rozprowadzanie wody	4 252	0,95%
14	Pozostałe górnictwo	4 151	0,93%
10	Górnictwo węgla kamiennego i brunatnego(lignitu); wydobywanie torfu	3 988	0,89%
35	Produkcja pozostałego sprzętu transportowego	3 536	0,79%
72	Informatyka	3 377	0,75%
19	Produkcja skór wyprawionych	2 923	0,65%
21	Produkcja masy włóknistej, papieru oraz wyrobów z papieru	2 679	0,60%
27	Produkcja metali	2 640	0,59%
63	Działalność wspomagająca transport; działalność związana z turystyką	2 169	0,48%
22	Działalność wydawnicza; poligrafia i reprodukcja zapisanych nośników informacji	1 908	0,43%
30	Produkcja maszyn biurowych i komputerów	802	0,18%
71	Wynajem maszyn i urządzeń bez obsługi oraz wypożyczanie artykułów użytku osobistego i domowego	735	0,16%
37	Przetwarzanie odpadów	700	0,16%
23	Wytwarzanie koksu, produktów rafinacji ropy naftowej i paliw jądrowych	473	0,11%
61	Transport wodny	119	0,03%

16	Produkcja wyrobów tytoniowych	110	0,02%
11	Górnictwo ropy naftowej i gazu ziemnego, włączając działalność usługową	t.s.	

Uwagi: dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób, w przypadku górnictwa rud metali prezentowane dane dotyczą średniorocznego zatrudnienia w KGHM Polska Miedź S.A.

t. s. – tajemnica statystyczna

Źródło: dane Urzędu Statystycznego we Wrocławiu zagregowane na zlecenie Ageron Polska; raporty roczne KGHM Polska Miedź S.A.

Z analizy danych dotyczących liczby pracujących wynika, że największy udział pod względem liczby pracujących posiadają na terenie Dolnego Śląska następujące działy wg PKD 2004:

- działalność gospodarcza pozostała (74)
- handel detaliczny, z wyłączeniem sprzedaży pojazdów samochodowych, motocykli; naprawa artykułów użytku osobistego i domowego (52)
- handel hurtowy i komisowy, z wyłączeniem handlu pojazdami samochodowymi, motocyklami (51)
- budownictwo (45)
- produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej nie sklasyfikowana (29)
- produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep (34)
- górnictwo rud metali (13)
- produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń (28)
- produkcja mebli (36)
- transport lądowy; transport rurociągowy (60)

Należy zwrócić szczególną uwagę na dużo wyższy udział działalności gospodarczej pozostałej w rynku pracy w stosunku do kolejnych dwóch branż z sekcji handel i naprawy. W branży działalność gospodarcza pozostała pracuje bowiem co 8 osoba pracująca w województwie dolnośląskim.

Istotnym faktem jest, że wśród czterech branż o najwyższej liczbie pracujących znajdują się branże usługowe. W tych czterech branżach pracuje niemal jedna trzecia pracujących ogółem w województwie. Dopiero kolejne pięć branż to branże związane z przemysłem. Widać z tej analizy, jak istotnym sektorem dla województwa pozostają usługi,

pomimo wzrostu w ostatnim okresie dla rynku pracy znaczenia branż z sekcji przetwórstwa przemysłowego.

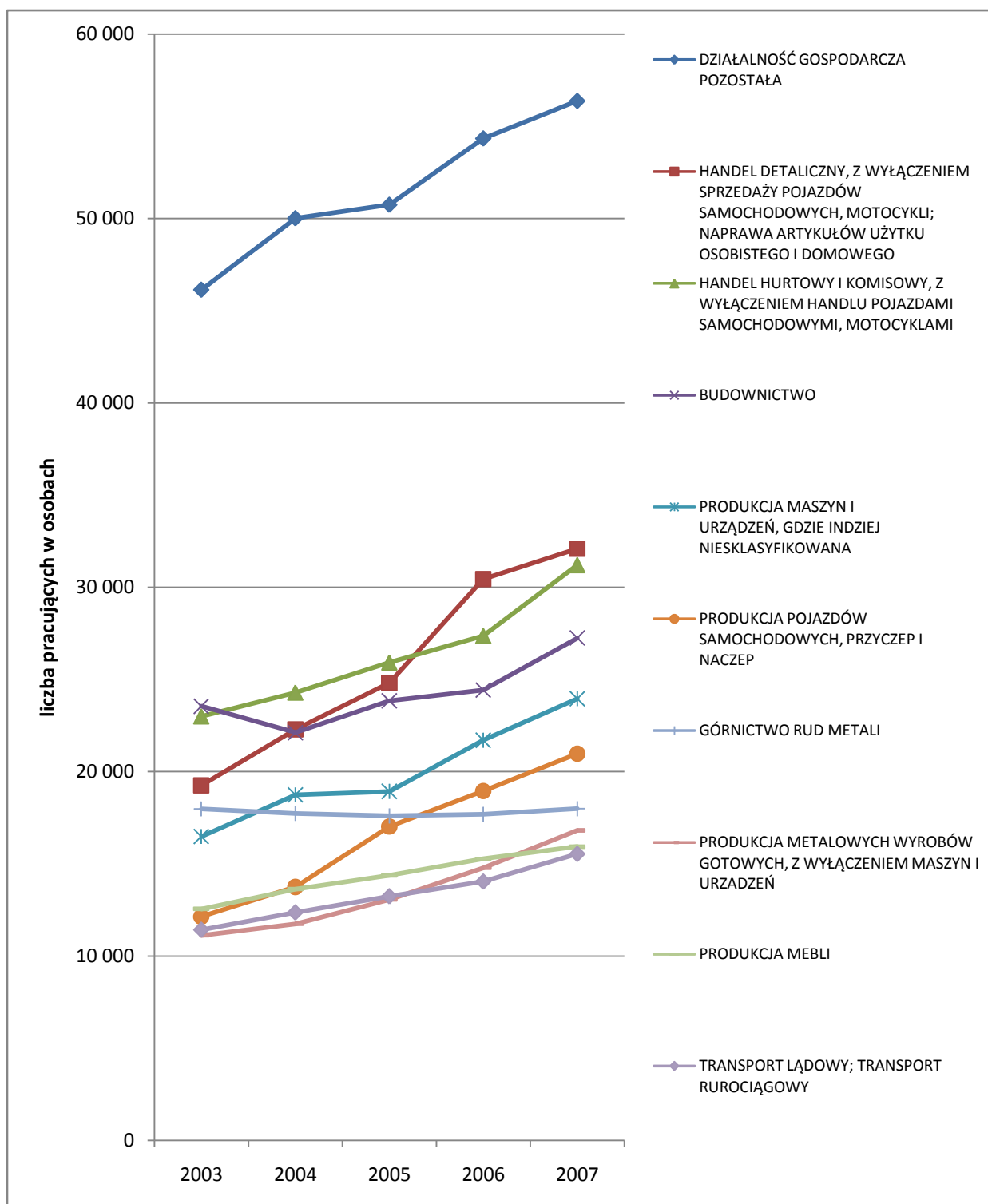
Przy analizie dolnośląskiego rynku pracy należy wziąć pod uwagę, że sytuacja powyższych dziesięciu branż kluczowych w dużej mierze będzie decydować w najbliższych latach o tendencjach na rynku pracy Dolnego Śląska, gdyż zmiany w kondycji przedsiębiorstw z tych branż będą w istotny sposób wpływać na zapotrzebowanie na pracowników.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na fakt, iż dane dotyczące liczby pracujących według działów PKD nie uwzględniają sektora usług nierynkowych, takich jak edukacja, ochrona zdrowia i opieka społeczna czy administracja publiczna. Sektory te stanowią oczywiście istotną część rynku pracy, ale na potrzeby przeprowadzanej przez nas analizy ograniczamy się do badania zróżnicowania pod względem potencjału rozwoju branż z sektora przemysłowego i usługowego (sektora przedsiębiorstw, do którego odnoszą się statystyki GUS). W naszej analizie pomijamy również szeroko pojęty sektor rolniczy ze względu na jego niewielki udział i słabnącą pozycję w gospodarce województwa.

Analizę dynamiki liczby pracujących w latach 2003-2007 w 10 kluczowych branżach o największym udziale na dolnośląskim rynku pracy przedstawiamy na rys. 37. Jak wynika z tej analizy branże kluczowe dla dolnośląskiego rynku pracy odnotowały w latach 2003-2007 trend wzrostowy pod względem liczby pracujących, za wyjątkiem branży górnictwa rud metali, która wykazywała w analizowanym okresie zrównoważony poziom liczby pracujących.

Niewątpliwie tempo wzrostu poszczególnych branż kluczowych różniło się w omawianym okresie, wśród najszybciej rosnących ze względu na liczbę pracujących były branże: produkcja samochodów, przyczep i naczep, handel detaliczny z wyłączeniem sprzedaży pojazdów samochodowych, motocykli; naprawa artykułów użytku osobistego i domowego oraz produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń.

Rysunek 37. Liczba pracujących w branżach o największym udziale w dolnośląskim rynku pracy w latach 2003-2007

Uwagi: dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób, w przypadku górnictwa rud metali prezentowane dane dotyczą średniorocznego zatrudnienia w KGHM Polska Miedź S.A.

Źródło: dane Urzędu Statystycznego we Wrocławiu zagregowane na zlecenie Ageron Polska; raporty roczne KGHM Polska Miedź S.A.

4.5. Analiza potencjału rozwojowego poszczególnych branż województwa dolnośląskiego

Na potrzeby ustalenia potencjału rozwojowego poszczególnych branż w województwie dolnośląskim przeanalizowaliśmy poszczególne branże województwa dolnośląskiego według sekcji PKD 2004, z odniesieniem do konkretnych działów. Uwzględniliśmy w tym zestawieniu wyłącznie branże z sekcji C – Górnictwo i kopalnictwo, D – Przetwórstwo przemysłowe, E – Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę, F – Budownictwo, G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego, H – hotele i restauracje, I – transport, gospodarka magazynowa i łączność, J – pośrednictwo finansowe oraz K – obsługa nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej. Pominęto sekcje A i B ze względu na wcześniejsze założenie w naszej analizie, iż sektor rolniczy nie jest sektorem rozwojowym, a zatem w przyszłości nie będzie kreował nowych miejsc pracy. Jednocześnie pominęliśmy również w analizie sekcje dotyczące usług nierynkowych – od L do Q, z niewielkim wyjątkiem jakim było włączenie do analizy działalności uzdrowiskowej klasyfikowanej w sekcji N – Ochrona zdrowia i pomoc społeczna. Działalność ta została omówiona wspólnie z sekcją H – hotele i restauracje.

Analizy potencjału rozwojowego poszczególnych branż dokonaliśmy na podstawie analizy kilku istotnych wskaźników, zwracając uwagę na dynamikę liczby pracujących w branży oraz dynamikę przychodów. Pod uwagę wzięliśmy również zakumulowany poziom inwestycji w ostatnich latach w każdej z branż. Przeanalizowana została również specyfika regionalna poszczególnych sektorów.

Ze względu na dynamicznie zmieniającą się sytuację gospodarczą w ostatnich miesiącach 2008 roku i na początku 2009 roku, analiza historycznych danych statystycznych została uzupełniona o analizę aktualnej sytuacji sektorów, z punktu widzenia ich potencjału rozwojowego w najbliższych latach, tak aby uwzględnić możliwe skutki dekonunktury ogólnoswiatowej dla branż działających na terenie Dolnego Śląska.

Dosyć dużą wagę przyłożyliśmy również do poziomu zaawansowania technologicznego sektora, określając w każdym przypadku poziom techniki, aby zidentyfikować sektory o najwyższym poziomie techniki, które posiadają szanse na relatywnie szybszy rozwój w kolejnych latach i kreowanie większej ilości miejsc pracy.

Innymi czynnikami branżami pod uwagę był potencjał eksportowy branż oraz ich uwzględnienie w dokumentach strategicznych i regionalnych planach działań prorozwojowych. Tabela uwzględniająca podstawowe wskaźniki branż pod uwagę przy analizie potencjału sektorów według działów PKD załączona jest w aneksie.

W celu zidentyfikowania branż o najwyższej dynamice rozwoju z punktu widzenia rynku pracy poszczególne działy PKD przeanalizowane zostały pod względem dynamiki liczby pracujących w ostatnich latach. Dynamika ta przedstawiona jest w tab. 9, branże zostały uszeregowane według tempa dynamiki w latach 2003-2007. Podobnie jak w przypadku analizy w poprzednim rozdziale, ze względu na tajemnicę statystyczną i brak danych statystycznych dotyczących tej branży do analizy działu 13 – Górnictwo rud metali przyjęto średnioroczną wielkość zatrudnienia w poszczególnych latach w KGHM Polska Miedź S.A.

Tabela 9. Liczba pracujących w poszczególnych branżach województwa dolnośląskiego w latach 2003-2007

Działy PKD 2004	Wyszczególnienie	2003	2004	2005	2006	2007	Dynamika 2003-2007
		w osobach					2003=100
	Ogółem	366 800	381 164	395 663	416 307	448 019	122,1
32	Produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych	1 415	1 213	1 067	1 664	6 410	453,0
30	Produkcja maszyn biurowych i komputerów	192	222	202	835	802	417,7
25	Produkcja wyrobów gumowych i z tworzyw sztucznych	6 433	7 281	8 440	9 756	11 896	184,9
34	Produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczip	12 136	13 748	17 024	18 948	20 973	172,8
52	Handel detaliczny, z wyłączeniem sprzedaży pojazdów samochodowych, motocykli; naprawa artykułów użytku osobistego i domowego	19 251	22 289	24 812	30 437	32 090	166,7
72	Informatyka	2 046	2 208	2 455	2 979	3 377	165,1
21	Produkcja masy włóknistej, papieru oraz wyrobów z papieru	1 766	2 245	2 356	2 423	2 679	151,7
28	Produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń	11 123	11 750	13 060	14 781	16 817	151,2
71	Wynajem maszyn i urządzeń bez obsługi oraz wypożyczanie artykułów użytku osobistego i domowego	492	493	449	513	735	149,4
29	Produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej niesklasyfikowana	16 483	18 744	18 926	21 700	23 949	145,3
31	Produkcja maszyn i aparatury elektrycznej, gdzie indziej niesklasyfikowana	7 956	8 706	9 850	10 114	10 826	136,1
60	Transport lądowy; transport rurociągowy	11 428	12 367	13 239	14 034	15 532	135,9

51	Handel hurtowy i komisowy, z wyłączeniem handlu pojazdami samochodowymi, motocyklami	22 997	24 287	25 921	27 363	31 204	135,7
55	Hotele i restauracje	9 604	10 397	10 517	11 403	12 702	132,3
36	Produkcja mebli	12 551	13 630	14 368	15 272	15 934	127,0
50	Sprzedaż, obsługa i naprawa pojazdów samochodowych i motocykli; sprzedaż detaliczna paliw do pojazdów samochodowych	6 276	6 885	7 446	7 304	7 859	125,2
74	Działalność gospodarcza pozostała	46 134	50 010	50 740	54 335	56 369	122,2
24	Produkcja wyrobów chemicznych	7 270	7 207	7 692	8 268	8 482	116,7
45	Budownictwo	23 545	22 118	23 842	24 421	27 243	115,7
19	Produkcja skór wyprawionych	2 550	2 201	2 177	2 614	2 923	114,6
35	Produkcja pozostałego sprzętu transportowego	3 181	3 124	3 191	3 381	3 536	111,2
63	Działalność wspomagająca transport; działalność związana z turystyką	1 959	1 708	1 723	2 000	2 169	110,7
14	Pozostałe górnictwo	3 836	3 607	3 791	3 794	4 151	108,2
33	Produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków	4 648	4 625	4 748	4 917	5 022	108,0
16	Produkcja wyrobów tytoniowych	105	113	107	125	110	104,8
40	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę	12 683	14 188	13 968	13 738	13 190	104,0
26	Produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych	13 204	12 600	12 463	12 550	13 704	103,8
27	Produkcja metali	2 591	2 857	2 876	2 702	2 640	101,9
61	Transport wodny	117	117	134	134	119	101,7
13	Górnictwo rud metali*	17 981	17 730	17 599	17 680	17 989	100,0
41	Pobór, uzdatnianie i rozprowadzanie wody	4 275	4 184	4 131	4 254	4 252	99,5
70	Obsługa nieruchomości	7 322	7 186	7 107	6 783	7 240	98,9
22	Działalność wydawnicza; poligrafia i reprodukcja zapisanych nośników informacji	1 970	2 057	2 047	1 954	1 908	96,9
20	Produkcja drewna i wyrobów z drewna oraz z korka (z wyłączeniem mebli), wyrobów ze słomy i materiałów używanych do wyplatania	4 782	4 386	4 355	4 146	4 550	95,1
23	Wytwarzanie koksu, produktów rafinacji ropy naftowej i paliw jądrowych	511	458	479	479	473	92,6
17	Włókiennictwo	10 756	11 601	10 671	9 711	9 716	90,3
37	Przetwarzanie odpadów	787	740	712	717	700	88,9
64	Poczta i telekomunikacja	10 061	9 833	9 769	8 617	8 701	86,5
15	Produkcja artykułów spożywczych i napojów	16 331	14 840	14 848	13 975	13 798	84,5
10	Górnictwo węgla kamiennego i brunatnego(lignitu); wydobywanie torfu	5 153	4 965	4 601	4 200	3 988	77,4
18	Produkcja odzieży i wyrobów futrzarskich	10 358	9 641	9 094	8 188	7 358	71,0

11	Górnictwo ropy naftowej i gazu ziemnego, włączając działalność usługową	t. s.	t. s.	t. s.	t. s.	t. s.	
-----------	---	-------	-------	-------	-------	-------	--

Uwagi: dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób, w przypadku górnictwa rud metali prezentowane dane dotyczą średniorocznego zatrudnienia w KGHM Polska Miedź S.A.

t. s. – tajemnica statystyczna

Źródło: dane Urzędu Statystycznego we Wrocławiu zagregowane na zlecenie Ageron Polska; raporty roczne KGHM Polska Miedź S.A.

Jak widać z powyższej tabeli, wśród sektorów, które posiadają istotny udział w dolnośląskim rynku pracy (przyjeliśmy, że są to sektory, w których liczba pracujących przewyższa 1000 osób) największy wzrost liczby pracujących w ostatnich latach odnotowano w województwie dolnośląskim w następujących branżach:

- produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych (32)
- produkcja wyrobów gumowych i z tworzyw sztucznych (25)
- produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep (34)
- handel detaliczny, z wyłączeniem sprzedaży pojazdów samochodowych, motocykli; naprawa artykułów użytku osobistego i domowego (50)
- informatyka (72)
- produkcja masy włóknistej, papieru oraz wyrobów z papieru (21)
- produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń (28)
- produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej nie sklasyfikowana (29)

Wszystkie branże wymienione powyżej odnotowały w latach 2003-2007 skumulowany wzrost liczby pracujących o ponad 40%, przy średnim wzroście dla województwa dolnośląskiego w tym okresie wynoszącym 22,1%. Z punktu widzenia rynku pracy są to sektory wykazujące w ostatnich latach zdecydowanie rosnący popyt na pracę.

Z drugiej strony, analiza powyższych danych statystycznych pozwala na zidentyfikowanie sektorów, w których liczba pracujących w ostatnim okresie wyraźnie zmalała. Spośród sektorów o istotnym znaczeniu dla regionalnego rynku pracy (o liczbie pracujących przewyższającej 1000 osób), największe spadki odnotowano w następujących sektorach:

- produkcja odzieży i wyrobów futrzarskich (18)
- górnictwo węgla kamiennego i brunatnego (lignitu); wydobywanie torfu (10)
- produkcja artykułów spożywczych i napojów (15)

- poczta i telekomunikacja (64)
- włókiennictwo (17)

W ramach analizy poszczególnych działów PKD uwzględniamy również dane dotyczące wielkości przychodów netto ze sprzedaży w przedsiębiorstwach Dolnego Śląska w latach 2005-2007. Do celów analizy określiliśmy dynamikę wzrostu przychodów w poszczególnych działach w latach 2005-2007. Zestawienie wartości przychodów ze sprzedaży w poszczególnych branżach województwa przedstawiamy w tab. 10. Pod tym względem, biorąc pod uwagę działy z liczbą pracujących powyżej 1000 osób, największą dynamiką przychodów w omawianym okresie charakteryzowały się następujące branże:

- produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych (32)
- pośrednictwo finansowe, z wyłączeniem ubezpieczeń i funduszy emerytalno-rentowych (65)
- produkcja skór wyprawionych (19)
- działalność usługowa pozostała (93)
- produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej nie sklasyfikowana (29)
- budownictwo (45)

Tabela 10. Przychody netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów w przedsiębiorstwach województwa dolnośląskiego w latach 2005 - 2007 według działów PKD

Działy PKD 2004	Wyszczególnienie	2005	2006	2007	Dynamika 2005-2007
		w tys. zł			2005=100
	Ogółem	101 560 080	121 181 081	142 119 274	139,9
10	Górnictwo węgla kamiennego i brunatnego(lignitu); wydobywanie torfu	668 404	656 705	641 551	96,0
13	Górnictwo rud metali*	8 000 085	11 669 730	12 183 113	152,3
14	Pozostałe górnictwo	872 579	900 041	1 197 243	137,2
15	Produkcja artykułów spożywczych i napojów	2 917 603	2 567 926	2 663 516	91,3
16	Produkcja wyrobów tytoniowych	4 996	16 410	25 228	505,0
17	Włókiennictwo	1 340 866	1 282 506	1 297 525	96,8
18	Produkcja odzieży i wyrobów futrzarskich	302 435	289 675	260 012	86,0
19	Produkcja skór wyprawionych	202 969	252 419	667 420	328,8

20	Produkcja drewna i wyrobów z drewna oraz z korka (z wyłączeniem mebli), wyrobów ze słomy i materiałów używanych do wyplatania	330 290	437 092	542 421	164,2
21	Produkcja masy włóknistej, papieru oraz wyrobów z papieru	408 829	439 910	530 696	129,8
22	Działalność wydawnicza; poligrafia i reprodukcja zapisanych nośników informacji	363 037	370 874	358 693	98,8
23	Wytwarzanie koksu, produktów rafinacji	409 944	337 416	423 251	103,2
24	Produkcja wyrobów chemicznych	3 225 756	3 370 589	3 445 702	106,8
25	Produkcja wyrobów gumowych i z tworzyw sztucznych	2 278 501	2 777 897	3 253 876	142,8
26	Produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych	2 304 597	2 817 789	3 197 072	138,7
27	Produkcja metali	1 456 881	2 622 581	2 368 402	162,6
28	Produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń	2 250 771	2 774 820	3 409 299	151,5
29	Produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej niesklasyfikowana	4 186 995	5 401 661	8 394 949	200,5
30	Produkcja maszyn biurowych i komputerów	16 306	24 350	370 621	2272,9
31	Produkcja maszyn i aparatury elektrycznej, gdzie indziej niesklasyfikowana	2 214 665	2 886 279	3 066 504	138,5
32	Produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych	147 127	192 088	2 212 930	1504,1
33	Produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków	708 083	761 436	837 754	118,3
34	Produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep	10 798 151	13 704 463	15 880 238	147,1
35	Produkcja pozostałego sprzętu transportowego	604 865	682 980	911 937	150,8
36	Produkcja mebli	2 545 542	3 041 625	3 205 118	125,9
37	Przetwarzanie odpadów	422 688	502 902	575 239	136,1
40	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę	7 409 348	7 973 698	8 608 259	116,2
41	Pobór, uzdatnianie i rozprowadzanie wody	464 514	502 238	534 153	115,0
45	Budownictwo	3 887 149	5 718 561	6 771 727	174,2
50	Sprzedaż, obsługa i naprawa pojazdów samochodowych i motocykli; sprzedaż detaliczna paliw do pojazdów samochodowych	3 042 397	3 322 278	4 137 490	136,0

51	Handel hurtowy i komisowy, z wyłączeniem handlu pojazdami samochodowymi, motocyklami	18 741 099	21 320 129	25 319 825	135,1
52	Handel detaliczny, z wyłączeniem sprzedaży pojazdów samochodowych, motocykli; naprawa artykułów użytku osobistego i domowego	5 952 098	7 039 693	8 622 020	144,9
55	Hotele i restauracje	751 255	904 810	1 087 131	144,7
60	Transport lądowy; transport rurociągowy	1 913 354	2 220 977	2 154 191	112,6
61	Transport wodny	89 663	133 440	165 592	184,7
63	Działalność wspomagająca transport; działalność związana z turystyką	282 316	357 483	387 883	137,4
64	Poczta i telekomunikacja	649 252	668 585	701 135	108,0
65	Pośrednictwo finansowe, z wyłączeniem ubezpieczeń i funduszy emerytalno-rentowych	317 512	401 857	1 786 269	562,6
67	Działalność pomocnicza związana z pośrednictwem finansowym i ubezpieczeniami	2 344 813	2 405 168	1 383 975	59,0
70	Obsługa nieruchomości	1 496 363	1 507 114	1 553 227	103,8
71	Wynajem maszyn i urządzeń bez obsługi oraz wypożyczanie artykułów użytku osobistego i domowego	438 824	420 870	533 639	121,6
72	Informatyka	523 771	626 316	745 486	142,3
73	Działalność badawczo-rozwojowa	83 228	86 610	86 407	103,8
74	Działalność gospodarcza pozostała	2 084 423	2 426 793	2 699 676	129,5
85	Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	565 174	661 661	768 827	136,0

Uwagi: dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób, w przypadku górnictwa rud metali prezentowane dane dotyczą średniorocznego zatrudnienia w KGHM Polska Miedź S.A.

Źródło: dane Urzędu Statystycznego we Wrocławiu zagregowane na zlecenie Ageron Polska; raporty roczne KGHM Polska Miedź S.A.

Wielkość nakładów inwestycyjnych w poszczególnych branżach może być istotnym wskaźnikiem przy ocenie, które branże mają szanse na najwyższy wzrost w najbliższych latach. Zestawienie danych dotyczących nakładów inwestycyjnych przedstawiamy w tab. 11. Zdecydowaliśmy się na porównywanie zakumulowanych nakładów inwestycyjnych w latach 2005-2007. W tym okresie największe nakłady (powyżej miliona złotych) odnotowały następujące branże:

- górnictwo rud metali (13)
- handel detaliczny, z wyłączeniem sprzedaży pojazdów samochodowych, motocykli; naprawa artykułów użytku osobistego i domowego (52)
- produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep (34)
- produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej nie sklasyfikowana (29)
- transport lądowy; transport rurociągowy (60)
- produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych (32)
- wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę (40)
- pośrednictwo finansowe, z wyłączeniem ubezpieczeń i funduszy emerytalno-rentowych (65)
- produkcja wyrobów chemicznych (24)

Tabela 11. Nakłady inwestycyjne w sektorze przedsiębiorstw w województwie dolnośląskim w latach 2005 - 2007 według działów PKD

Działy PKD 2004	Wyszczególnienie	2005	2006	2007	Inwestycje zakumulowane 2005-2007
		w tys. zł			
	Ogółem	7 647 241	9 845 000	11 453 890	28 946 131
10	Górnictwo węgla kamiennego i brunatnego(lignitu); wydobywanie torfu	124 798	146 479	157 948	429 225
11	Górnictwo ropy naftowej i gazu ziemnego, włączając działalność usługową	4 623	5 761	28 197	38 581
13	Górnictwo rud metali*	1 263 400	733 600	982 700	2 979 700
14	Pozostałe górnictwo	103 213	108 098	162 374	373 685
15	Produkcja artykułów spożywczych i napojów	200 424	297 646	211 729	709 799
16	Produkcja wyrobów tytoniowych	t. s.	t. s.	t. s.	t. s.
17	Włókiennictwo	103 359	163 883	66 726	333 968
18	Produkcja odzieży i wyrobów futrzarskich	8 910	7 521	8 377	24 808
19	Produkcja skór wyprawionych	26 880	18 669	40 717	86 266
20	Produkcja drewna i wyrobów z drewna oraz z korka (z wyłączeniem mebli), wyrobów ze słomy i materiałów używanych do wyplatania	16 693	11 704	26 718	55 115
21	Produkcja masy włóknistej, papieru oraz wyrobów z papieru	39 418	153 174	114 606	307 198

22	Działalność wydawnicza; poligrafia i reprodukcja zapisanych nośników informacji	20 113	19 637	9 044	48 794
23	Wytwarzanie koksu, produktów rafinacji	9 078	8 179	115 449	132 706
24	Produkcja wyrobów chemicznych	264 345	317 819	541 365	1 123 529
25	Produkcja wyrobów gumowych i z tworzyw sztucznych	203 753	259 888	492 576	956 217
26	Produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych	219 637	193 569	236 087	649 293
27	Produkcja metali	140 702	165 169	140 550	446 421
28	Produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń	227 176	236 242	254 866	718 284
29	Produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej niesklasyfikowana	481 912	796 801	547 233	1 825 946
30	Produkcja maszyn biurowych i komputerów	2 141	2 810	1 128	6 079
31	Produkcja maszyn i aparatury elektrycznej, gdzie indziej niesklasyfikowana	88 136	90 337	174 133	352 606
32	Produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych	5 865	918 566	894 359	1 818 790
33	Produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków	15 470	42 724	66 167	124 361
34	Produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep	1 176 581	517 969	864 848	2 559 398
35	Produkcja pozostałego sprzętu transportowego	21 844	34 573	43 729	100 146
36	Produkcja mebli	70 598	127 300	104 784	302 682
37	Przetwarzanie odpadów	38 243	39 923	33 910	112 076
40	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę	478 350	593 181	700 447	1 771 978
41	Pobór, uzdatnianie i rozprowadzanie wody	141 052	93 008	117 663	351 723
45	Budownictwo	130 688	218 386	244 443	593 517
50	Sprzedaż, obsługa i naprawa pojazdów samochodowych i motocykli; sprzedaż detaliczna paliw do pojazdów samochodowych	113 604	64 630	84 740	262 974
51	Handel hurtowy i komisowy, z wyłączeniem handlu pojazdami samochodowymi, motocyklami	224 315	258 546	516 119	998 980
52	Handel detaliczny, z wyłączeniem sprzedaży pojazdów samochodowych, motocykli; naprawa artykułów użytku osobistego i domowego	718 293	1 051 741	995 845	2 765 879

55	Hotele i restauracje	43 969	73 483	86 054	203 506
60	Transport lądowy; transport rurociągowy	506 025	584 818	731 536	1 822 379
61	Transport wodny	3 912	4 990	2 163	11 065
63	Działalność wspomagająca transport; działalność związana z turystyką	17 398	50 645	126 247	194 290
64	Poczta i telekomunikacja	138 733	211 857	195 547	546 137
65	Pośrednictwo finansowe, z wyłączeniem ubezpieczeń i funduszy emerytalno-rentowych	259 335	570 851	449 368	1 279 554
66	Ubezpieczenia oraz fundusze emerytalno-rentowe, bez gwarantowanej opieki społecznej	9 783	7 173	10 055	27 011
67	Działalność pomocnicza związana z pośrednictwem finansowym i ubezpieczeniami	14 717	14 163	41 826	70 706
70	Obsługa nieruchomości	259 826	246 622	312 990	819 438
71	Wynajem maszyn i urządzeń bez obsługi oraz wypożyczanie artykułów użytku osobistego i domowego	52 203	71 335	80 247	203 785
72	Informatyka	29 185	33 453	38 000	100 638
73	Działalność badawczo-rozwojowa	9 007	13 596	40 529	63 132
74	Działalność gospodarcza pozostała	95 749	72 384	115 748	283 881
85	Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	140 839	142 064	226 652	509 555

Uwagi: dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób, w przypadku górnictwa rud metali prezentowane dane dotyczą średniorocznego zatrudnienia w KGHM Polska Miedź S.A.

Źródło: dane Urzędu Statystycznego we Wrocławiu zagregowane na zlecenie Ageron Polska; raporty roczne KGHM Polska Miedź S.A.

W celu zidentyfikowania potencjału technologicznego poszczególnych branż zdecydowaliśmy się na zastosowanie klasyfikacji OECD dotyczącej poziomu techniki branż przemysłowych oraz opracowanej przez OECD wraz z Eurostat klasyfikacji branż usługowych pod względem poziomu techniki. Klasyfikacje te przedstawiamy poniżej w tab. 12. Nie obejmują one sekcji A (rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo), B (rybactwo), C (górnictwo i kopalnictwo), E (wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę) i F (budownictwo).

Tabela 12. Klasyfikacja branż przemysłowych i usługowych według poziomu techniki

Przemysł przetwórczy	
Wysoka technika (WT)	Produkcja wyrobów farmaceutycznych (PKD 244) Produkcja maszyn biurowych i komputerów (PKD 30) Produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i komunikacyjnych (PKD 32) Produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków (PKD 33) Produkcja statków powietrznych i kosmicznych (PKD 353)
Srednio-wysoka technika (MHT)	Produkcja wyrobów chemicznych, bez farmaceutycznych (PKD 24 bez 244) Produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej nie sklasyfikowana (PKD 29) Produkcja maszyn i aparatury elektrycznej, gdzie indziej nie sklasyfikowana (PKD 31) Produkcja pozostałego sprzętu transportowego, bez statków powietrznych i kosmicznych oraz statków i łodzi (PKD 34 i 35 bez 351 i 353)
Średnio-niska technika (MLT)	Produkcja koksu, produktów rafinacji ropy naftowej i paliw jądrowych (PKD 23) Produkcja wyrobów gumowych i z tworzyw sztucznych (PKD 25) Produkcja wyrobów z surowców niemetalicznych pozostałych (PKD 26) Produkcja metali (PKD 27) Produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyjątkiem maszyn i urządzeń (PKD 28) Produkcja i naprawa statków i łodzi (PKD 351)
Niska technika (LT)	Produkcja artykułów spożywczych, napojów i wyrobów tytoniowych (PKD 15-16) Włókiennictwo, produkcja odzieży, produkcja skór wyprawionych i wyrobów ze skór (PKD 17-19) Produkcja drewna i wyrobów z drewna (PKD 20) Produkcja masy celulozowej, papieru oraz wyrobów z papieru (PKD 21) Działalność wydawnicza, poligrafia i reprodukcja zapisanych nośników informacji (PKD 22) Produkcja mebli, działalność produkcyjna gdzie indziej nie sklasyfikowana, zagospodarowanie odpadów (PKD 36-37)
Usługi	
Usługi wysokiej techniki (HTS)	Poczta i telekomunikacja (PKD 64) Informatyka (PKD 72) Działalność badawczo-rozwojowa (PKD 73)

Pozostałe usługi oparte na wiedzy (KIS)	Transport wodny (PKD 61) Transport lotniczy (PKD 62) Pośrednictwo finansowe (PKD 65) Ubezpieczenia oraz fundusze emerytalno-rentowe, bez gwarantowanej prawnie opieki społecznej (PKD 66) Działalność pomocnicza związana z pośrednictwem finansowym i ubezpieczeniowym (PKD 67) Obsługa nieruchomości (PKD 70) Wynajem maszyn i urządzeń bez obsługi oraz wypożyczanie artykułów użytku osobistego i domowego (PKD 71) Działalność gospodarcza pozostała (PKD 74) Edukacja (PKD 80) Ochrona zdrowia i pomoc społeczna (PKD 85) Działalność związana z kulturą, rekreacją i sportem (PKD 92)
Pozostałe usługi (LKIS)	Pozostałe działy usług: PKD 50, 51, 52, 55, 60, 63, 75, 90, 91, 93, 95, 99

Źródło: *Przewidywane i rekomendowane kierunki proeksportowej restrukturyzacji polskiej gospodarki do 2012 r. w kontekście szans na dynamiczny wzrost eksportu netto towarów i usług o wysokiej wartości dodanej*, Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, Warszawa, listopad 2008 oraz *Nauka i Technika w 2007 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2009.

W dalszej części przedstawiamy charakterystykę poszczególnych gałęzi gospodarki Dolnego Śląska, z wyszczególnieniem działów według PKD, omawiając w każdym przypadku czynniki decydujące o potencjale rozwojowym danego sektora.

Górnictwo i kopalnictwo

Górnictwo i kopalnictwo stanowią istotny element gospodarki województwa dolnośląskiego, jak również są gałęzią gospodarki o istotnym wpływie na dolnośląski rynek pracy. Szczególnie istotny jest udział górnictwa rud metali (w szczególności rud miedzi) w liczbie pracujących ogółem w województwie – korzystając z danych publikowanych w raportach rocznych przez KGHM Polska Miedź S.A. możemy oszacować, że w branży tej pracuje około 4% ogółu pracujących w województwie dolnośląskim. W przypadku działów: górnictwo węgla kamiennego i brunatnego (lignitu); wydobywanie torfu (w ramach którego przede wszystkim działają na Dolnym Śląsku kopalnie węgla brunatnego) oraz pozostałe

górnictwo (przede wszystkim wydobycie granitu) udziały te są mniejsze i wynoszą w obu przypadkach około 0,9%.

Niewątpliwie górnictwo ma bardzo istotny udział w rynku pracy w powiatach, na których terenie zlokalizowane są kopalnie, jest więc to gałąź kluczowa z punktu widzenia lokalnych rynków pracy. Jednak z punktu widzenia potencjału rozwojowego branż należy stwierdzić, że nie jest on wysoki. Poziom zatrudnienia w KGHM Polska Miedź S.A. w roku 2007 w stosunku do roku 2003 pozostał niezmienny, liczba pracujących w górnictwie węgla kamiennego i brunatnego oraz wydobywaniu torfu znacząco spadła w tym samym okresie (o 22,6%), wzrosła jedynie liczba pracujących w górnictwie pozostałym, jednak wzrost ten był również poniżej średniego wzrostu w województwie dolnośląskim w latach 2003-2007 (8,2% w stosunku do 22,1% dla całego województwa).

Jeżeli chodzi o przychody netto ze sprzedaży w przypadku górnictwa węgla kamiennego i brunatnego (lignitu) oraz wydobywania torfu przychody te stopniowo spadały, natomiast rosły w przypadku działu „pozostałe górnictwo” – w granicach średniego wzrostu przychodów przedsiębiorstw w województwie. Wysoki wzrost przychodów odnotował KGHM Polska Miedź S.A., jednak wzrost ten był związany przede wszystkim ze znacznym wzrostem cen miedzi na rynkach światowych.

Górnictwo wytwarza produkty o niskim stopniu przetworzenia, stąd jest w dużym stopniu uzależnione od poziomu cen światowych, które cechuje duża zmienność i które decydują w bardzo istotny sposób o rentowności w branży, i choć jest to branża o dużym udziale w eksporcie województwa nie może być traktowana jako branża perspektywiczna. Nie będzie więc tworzyć w istotnym zakresie nowych miejsc pracy. Jednocześnie branża opiera się o zasoby wyczerpywalne, które, jak się przewiduje, w perspektywie 20-30 lat zaczną stopniowo ulegać wyczerpaniu (szczególnie w przypadku rudy miedzi), co może oznaczać stopniową likwidację przemysłu wydobywczego w województwie, w przypadku nie podjęcia decyzji o eksploatacji nowych złóż. W dłuższej perspektywie branża wejdzie więc w okres schyłkowy.

Przemysł wydobywczy może jednak stanowić dobrą bazę do rozwoju pokrewnych gałęzi przemysłu, o większym zaawansowaniu technologicznym, a zarazem o większym potencjale rozwoju, które w przyszłości mogą zastąpić przemysł wydobywczy.

Przetwórstwo przemysłowe

Jak wynika z wcześniejszej analizy, udział przemysłu w tworzeniu PKB województwa stopniowo rośnie, na co wpływ mają niewątpliwie liczne inwestycje w branżę przemysłu przetwórczego w ostatnich latach. Przetwórstwo przemysłowe jest jednak gałęzią niezwykle zróżnicowaną, a co za tym idzie zróżnicowane są również tendencje rozwojowe w poszczególnych branżach tego przemysłu. Stąd też analiza gałęzi przetwórstwa przemysłowego została przeprowadzona w podziale na poszczególne branże.

Sektor przetwórstwa artykułów spożywczych i napojów na terenie Dolnego Śląska posiadał w 2007 roku 3,08% udziału w liczbie pracujących w województwie, jednak dynamika liczby pracujących w tym sektorze systematycznie maleje. W latach 2003-2007 liczba pracujących zmalała o 15,5%, co przy średnim wzroście liczby pracujących w województwie na poziomie 22,1%, a zarazem dobrej ogólnej koniunkturze gospodarczej w tym okresie, oznacza silny spadek. Poza kilkoma dużymi przedsiębiorstwami działającymi w tym sektorze na terenie Dolnego Śląska większość firm z tej branży to firmy z sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Dynamika przychodów ze sprzedaży w branży w latach 2005-2007 była również ujemna, a spadek wyniósł 8,7%. Również udział branży w eksporcie województwa w 2006 r. był relatywnie niewielki i oscylował w granicach 1%. Z tego powodu dolnośląska branża spożywcza nie rokuje znaczącej poprawy sytuacji w kolejnych latach i nie można przewidywać wzrostu zapotrzebowania na pracowników z jej strony. Jeżeli chodzi o dział 16 – produkcję wyrobów tytoniowych, dział ten ma znikomy udział w liczbie pracujących – jedynie 110 osób – w związku z tym pominęliśmy go w analizie.

Przemysł lekki posiada długą tradycję na terenie województwa dolnośląskiego, szczególnie rozwinięta była na Dolnym Śląsku branża włókiennicza i produkcja odzieży i wyrobów futrzarskich, jednakże w ostatnich latach sektor generalnie przeżywa trudny okres. Zarówno włókiennictwo, jak i produkcja odzieży i wyrobów futrzarskich odnotowały w latach 2003-2007 jedne z największych spadków w liczbie pracujących w tych sektorach, odpowiednio o 9,3% i 29,0%. W związku z tymi spadkami relatywnie zmalał również udział przemysłu lekkiego w liczbie pracujących ogółem na terenie województwa dolnośląskiego. Ogólnie trudna sytuacja w tym sektorze i jego stosunkowo niska konkurencyjność, przede wszystkim w porównaniu z producentami azjatyckimi, nie pozwala na przewidywanie istotnego zwrotu sytuacji. Sektor należy zaliczyć do branży schyłkowych.

Jedynie dział 19 – produkcja skór wyprawionych, wykazywał w ostatnich latach przeciwną, wzrostową tendencję. Duży udział ma w tym dziale produkcja obuwia. W latach 2003-2007 dział ten odnotował wzrost liczby pracujących o 14,6%, i choć było to poniżej średniej ze wszystkich branż, wynik ten był znacząco lepszy od pozostałych działów przemysłu lekkiego. W roku 2007, w stosunku do 2005 roku, odnotował jednocześnie bardzo szybki wzrost przychodów ze sprzedaży – o 228,8%. Mimo to nie przewidujemy w tym sektorze kolejnych silnych wzrostów w produkcji, jako że sektor ten, jako sektor niskiej techniki, nie posiada dużego potencjału rozwojowego w zakresie produkcji. Ponadto nie odnotowano wysokich nakładów inwestycyjnych w tym dziale – w latach 2005-2007 skumulowane inwestycje wyniosły 86,3 mln zł. Działalność największego producenta obuwia z terenu Dolnego Śląska – grupy NG2 S.A. - koncentruje się przede wszystkim na handlu detalicznym, a produkcja obuwia jest jedynie elementem zdywersyfikowanej strategii całej grupy.

Sytuacja przemysłu drzewno-papierniczego wykazuje pewne zróżnicowanie w zależności od działu. Dział 20 – produkcja drewna i wyrobów z drewna oraz z korka (z wyłączeniem mebli), wyrobów ze słomy i materiałów używanych do wyplatania, choć odnotował w 2007 lekki wzrost liczby pracujących w stosunku do roku 2006, w okresie 2003-2007 dynamika tego sektora była ujemna. Z punktu widzenia przychodów ze sprzedaży dynamika w latach 2005-2007 była dodatnia, a wzrost był powyżej średniej z wszystkich działów - w granicach 64,2%. Niewielkie były natomiast nakłady inwestycyjne.

W przypadku działu 21 – produkcji masy włóknistej, papieru oraz wyrobów z papieru - dynamika wzrostu liczby pracujących w latach 2003-2007 była wysoka – na poziomie 51,7%, natomiast dynamika przychodów z sprzedaży w latach 2005-2007 – na poziomie 29,8%. Oba działy mają podobny, stosunkowo nieduży, około jednoprocentowy udział w produkcji sprzedanej całego przemysłu przetwórczego. Wydaje się, że w szczególności branża papiernicza ma szanse na stosunkowo zrównoważony rozwój w kolejnych latach, gorsza sytuacja może występować w przemyśle drzewnym. Nie przewidujemy jednak, żeby branże te osiągnęły wysokie tempo wzrostu, ze względu na fakt, że są to branże niskiej techniki, bez specjalnego potencjału eksportowego.

Sytuacja działu 22 – działalności wydawniczej, poligrafii i reprodukcji zapisanych nośników informacji, z punktu widzenia liczby pracujących jest zrównoważona – w latach 2003-2007 branża odnotowała lekki spadek liczby pracujących - o 96,9%. Przychody ze

sprzedaży odnotowały nieznaczny spadek – o 1,2% w roku 2007 w stosunku do roku 2005. Nie jest więc to sektor wyraźnie malejący, ale nie przejawia również tendencji do wzrostu. Nie posiada zarazem potencjału eksportowego.

Ze względu na znikome znaczenie dla dolnośląskiego rynku pominęliśmy w analizie przemysł koksowniczy, rafinacji ropy naftowej i paliw jądrowych (dział 23), jako że w 2007 roku pracowało w nim jedynie 473 osób i liczba ta wykazywała stałą tendencję spadkową.

Istotnym sektorem z punktu widzenia przeprowadzanej analizy jest sektor produkcji wyrobów chemicznych (dział 24), w ramach którego klasyfikowana jest m. in. produkcja podstawowych chemikaliów, produkcja farb i lakierów czy produkcja wyrobów farmaceutycznych. Branże te są reprezentowane w województwie przez silnych producentów, aczkolwiek łączny udział sektora w liczbie pracujących nie jest bardzo wysoki - sięga 1,89%. Dział 24 jest ogólnie klasyfikowany jako branża średniowysokiej techniki, natomiast grupa 244 – przemysł farmaceutyczny – do branż wysokiej techniki. Dynamika wzrostu liczby pracujących w sektorze w latach 2003-2007 osiągnęła poziom 16,7%, a więc nieco poniżej średniej. Jeżeli chodzi o przychody ze sprzedaży, w latach 2005-2007 wzrosły one o 6,8%. Interesujące są szczególnie stosunkowo wysokie nakłady inwestycyjne – w latach 2005-2007 przekroczyły one łącznie 1,1 mld zł i wykazywały tendencję rosnącą w poszczególnych latach. Biorąc również pod uwagę fakt, że branża ma potencjał eksportowy, choć do tej pory jeszcze w niewielkim stopniu wykorzystywany, wydaje się być branżą, która w najbliższym czasie może stosunkowo szybko się rozwijać i tworzyć nowe miejsca pracy. Dodatkowo widzimy szansę w stworzeniu na bazie tej branży klastrów grupujących branże pokrewne, do czego przyczynkiem może być stworzony na bazie zakładów chemicznych PCC Rokita Chemipark Technologiczny. Jednocześnie w branży tej można zaobserwować silny potencjał innowacyjny, na terenie Dolnego Śląska działa w tej branży m. in. firma 3M, uznawana za jeden z najbardziej innowacyjnych koncernów na świecie.

Produkcja wyrobów gumowych i z tworzyw sztucznych (dział 25 PKD) wykazywała w latach 2003-2007 bardzo wysoką dynamikę liczby pracujących osiągając w tym okresie wzrost o 84,9%. Branża ta posiada ponadto dosyć duży udział w liczbie pracujących ogółem w województwie dolnośląskim, na poziomie 2,66%. W latach 2005-2007 odnotowała ona również dynamikę przychodów ze sprzedaży powyżej średniej – wzrost na poziomie 42,8% oraz stosunkowo wysokie zakumulowane nakłady inwestycyjne – sięgające niemal 1 mld złotych. Wysokie wskaźniki branży w latach 2005-2007 były wynikiem inwestycji

związanych z produkcją na potrzeby przemysłu motoryzacyjnego, jak również przemysłu AGD i RTV.

Wydaje się, że w kolejnych latach inwestycje w tym sektorze będą się stopniowo zmniejszać, ze względu na fakt, iż rynek dolnośląski jest już w miarę nasycony poddostawcami dla przemysłu motoryzacyjnego, AGD czy RTV. Jednocześnie przy ogólnie słabszej koniunkturze gospodarczej, nowe inwestycje zostaną w pewnym stopniu ograniczone. Dlatego też wydaje nam się, że sektor będzie jeszcze rósł w najbliższych latach, ale w tempie zdecydowanie słabszym niż do tej pory, a więc nie będzie już kreował w szybkim tempie nowych miejsc pracy.

Dział 26 – produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych – zawiera w sobie m. in. takie grupy działalności jak: produkcja szkła i wyrobów ze szkła, produkcja ceramiki, wyrobów betonowych i gipsowych, czy cięcie, formowanie i wykańczanie kamienia. Jest to niewątpliwie branża silnie zakorzeniona na terenie Dolnego Śląska, w związku z eksploatacją złóż kamienia, czy choćby biorąc pod uwagę tradycję ceramiki bolesławieckiej. Branża posiadała również istotny udział w liczbie pracujących województwa – na poziomie 3,06% w roku 2007, jest również szczególnie istotna z punktu widzenia rynku pracy w niektórych powiatach regionu. Z punktu widzenia liczby pracujących w latach 2003-2007 odnotowano w branży lekki wzrost o 3,8%. Lepsza sytuacja wystąpiła pod kątem dynamiki przychodów ze sprzedaży – na przestrzeni lat 2005-2007 wzrosły one o 38,7%. Zakumulowane nakłady inwestycyjne w tym okresie wyniosły około 650 mln złotych. Branża nie posiada jednak specjalnego potencjału eksportowego – jest zorientowana w głównej mierze na konsumpcję krajową, jako branża średnioniskiej techniki nie ma również dużego potencjału innowacyjnego. Wydaje się, że w najbliższym czasie powinna kontynuować stosunkowo zrównoważony trend wzrostowy, ale nie będzie odnotowywała zdecydowanych wzrostów.

Produkcja metali charakteryzowała się według danych urzędu statystycznego stałą liczbą pracujących w okresie 2003-2007, wykazywała natomiast dynamiczny wzrost przychodów ze sprzedaży w latach 2005-2007, na poziomie 62,6%. Nakłady inwestycyjne nie były wysokie – w granicach 450 mln złotych. Branża ta jest aktualnie silnie związana z górnictwem miedzi, a co za tym idzie w dużej mierze uzależniona od kondycji branży wydobywczej. Jednocześnie ze względu na niewielki stopień przetworzenia produktu jest narażona na silne wahania koniunktury. Ponadto największa firma działająca w ramach tej

branży (poza KGHM Polska Miedź S.A., która jednakże jest klasyfikowana w całości w branży wydobywczej) – firma Hutmen S.A. – rozważa likwidację produkcji na terenie Dolnego Śląska, co może wpłynąć na istotny spadek liczby pracujących. Z tego powodu nie można przewidywać w aktualnych warunkach znaczącego wzrostu w tej branży.

Dział 28 – produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń – znajduje się w dobrej kondycji gospodarczej, do tej pory odnotowywała stały wzrost liczby pracujących, w latach 2003-2007 wzrost ten wyniósł 51,2%. W ramach wcześniejszej analizy pod kątem liczby pracujących zaliczyliśmy tę branżę do branż kluczowych z punktu widzenia udziału w rynku pracy, który wynosi 3,75% w skali całego województwa i wyraża się w liczbie 16817 osób. W przypadku przychodów ze sprzedaży w latach 2005-2007 odnotowano silny wzrost o 51,5%. Relatywnie mniejszy w stosunku do udziału w rynku pracy był jednak poziom zakumulowanych nakładów inwestycyjnych w latach 2005-2007, który wyniósł około 718 mln zł. Branża znajdowała się w trendzie wzrostowym niewątpliwie dzięki jej silnym powiązaniom z innymi branżami, które odnotowywały szybkie wzrosty w województwie – jak produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep czy produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej nie sklasyfikowana, dla których jest w dużej mierze poddostawcą. Z tego względu przewidujemy, że w najbliższych latach będzie się jeszcze rozwijać, jednakże ze względu na to, że jest to branża średnioniskiej techniki o ograniczonym potencjale eksportowym jej dynamika wzrostu będzie również ograniczona, podobnie jak w przypadku produkcji wyrobów gumowych i z tworzyw sztucznych.

Produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej nie sklasyfikowana (dział 29), znajduje się w czołówce jeżeli chodzi o liczbę pracujących na terenie województwa, w 2007 r. wykazując pod tym względem udział w wysokości 5,35%. Również dynamika wzrostu liczby pracujących w tym sektorze w latach 2003-2007 była wysoka – na poziomie 45,3%. Jeżeli chodzi o przychody ze sprzedaży – w latach 2005-2007 podwoiły się one z poziomu 4,2 mld zł do poziomu 8,4 mld zł.

Niewątpliwie dużą zasługę w tak szybkim wzroście sektora w ostatnich latach miały wysokie nakłady inwestycyjne w latach 2005-2007, które łącznie wyniosły ponad 1,8 mld zł. W ramach tego działu zainwestowały bowiem firmy zagraniczne z sektora AGD oraz poddostawcy dla sektora motoryzacyjnego. Niewątpliwie kryzys gospodarczy na przełomie 2008 i 2009 roku niekorzystnie wpłynął na kondycję branży, szczególnie w związku ze

spadkiem konsumpcji na rynkach europejskich, które są jej podstawowymi rynkami zbytu, wydaje się jednak, że po okresie spowolnienia, branża powinna wrócić na ścieżkę wzrostu, aczkolwiek będzie to wzrost generowany już głównie przez istniejące przedsiębiorstwa, nie będzie już silnego wzrostu generowanego napływem nowych inwestycji. Z tego powodu wydaje się, że nie będzie on już generował silnych wzrostów zapotrzebowania na pracę.

Kolejną branżą, o nieco podobnym profilu do produkcji maszyn i urządzeń jest produkcja maszyn i aparatury elektrycznej, gdzie indziej nie sklasyfikowana (dział 31). Sektor ten posiada mniejszy udział niż omówiony wcześniej dział 29 PKD – na poziomie 2,42% - ale prezentował w latach 2003-2007 podobnie wysoki wzrost liczby pracujących – w granicach 36,1%. W latach 2005-2007 odnotował również wzrost przychodów ze sprzedaży na średnim poziomie 38,5%. Nakłady inwestycyjne w tej branży wyniosły w latach 2005-2007 około 350 mln zł. Branża ta jest również częściowo związana zarówno sektorem motoryzacyjnym, jak i z sektorem AGD, będąc ich poddostawcą. I choć również została zidentyfikowana jako branża o potencjale eksportowym, wydaje się jednak, że jej potencjał rozwojowy nie jest aż tak wysoki jak działu 29, ze względu na mniejszy poziom nakładów inwestycyjnych i słabszą dynamikę wzrostu.

Branżą o najszybszym wzroście w ramach przetwórstwa przemysłowego była w ostatnich latach produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych (dział 32 PKD). W latach 2003-2007 liczba pracujących w tej branży wzrosła o 353%, choć w większej części wzrost ten pojawił się w ostatnim roku tego okresu - 2007 i w związku z licznymi kolejnymi inwestycjami w branży w roku 2008 był z pewnością kontynuowany. Wysoka dynamika wiąże się przede wszystkim z faktem, że branża ta została w ostatnich dwóch latach niemal zbudowana „od zera” na terenie województwa. Wiąże się to z inwestycjami w produkcję monitorów i ekranów LCD oraz całej gamy komponentów do tej produkcji. Nakłady inwestycyjne w branży w latach 2005-2007 wyniosły 1 818 790 tys. zł.

Ze względu na fakt, że branża jest jeszcze w fazie rozwoju, przewidujemy, że będzie w najbliższych latach nadal rosła, aby osiągnąć wyższy poziom produkcji, nawet pomimo światowej dekonunktury. Jednocześnie branża elektroniczna jest oparta na wysokiej technice, a w związku z tym posiada wyższy potencjał innowacyjny od branży motoryzacyjnej i produkcji sprzętu AGD. Dzięki temu ma szanse na utrzymanie długofalowego rozwoju na terenie województwa. Jednak warunkiem tego będzie włączenie branży w działania

prorozwojowe w województwie, nastawione na wspieranie innowacji i wysokich technologii w przemyśle.

Dział 33 PKD – produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków, na terenie województwa nie jest silnie rozwinięty. W roku 2007 pracowało w nim około 5000 osób, a dynamika wzrostu liczby pracujących w latach 2003-2007 była poniżej średniej, na poziomie 8%. Również dynamika przychodów ze sprzedaży na poziomie 18,3% w latach 2005-2007 była poniżej średniej. Nakłady inwestycyjne w latach 2005-2007 były stosunkowo niskie i wyniosły łącznie około 125 mln zł. Choć jest to sektor zaliczany do branż wysokiej techniki, o dużym potencjale rozwoju, na terenie Dolnego Śląska jak na razie nie jest na tyle rozwinięty, aby móc przewidywać jego znaczący wzrost w najbliższych latach.

Kolejna branża – produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep (dział 34), to branża, która w ostatnich latach rozwinęła się niezwykle szybko na terenie Dolnego Śląska. Choć wcześniej już istniały tradycje tej branży w regionie w postaci zakładów Jelcz, dopiero w ostatnich latach rozwinęła się ona znacząco. Na terenie Dolnego Śląska produkowane są zarówno całe pojazdy – przez takich producentów jak Volkswagen czy Volvo, jak i bardzo szeroka gama komponentów dla przemysłu motoryzacyjnego, w tym silników. Część z tej produkcji kwalifikowana jest w innych działach przemysłu.

W latach 2003-2007 liczba pracujących w ramach działu produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep wzrosła o 72,8%, osiągając łączny udział w liczbie pracujących w województwie na poziomie 4,68%. W okresie 2005-2007 dynamika przychodów sektora była również wysoka – na poziomie 47,1%. Jednocześnie sektor odnotował w tym okresie jeden z najwyższych poziomów nakładów inwestycyjnych – ponad 2,5 mld zł.

W kolejnych latach tempo inwestycji w sektorze motoryzacyjnym będzie już słabło, ze względu na to, że na terenie województwa utworzyła się już liczna siatka poddostawców, choć kilka większych inwestycji jest jeszcze w planie. Nie przewiduje się również dużych inwestycji w fabryki pojazdów gotowych w regionie, co do tej pory napędzało wzrost całej branży. Jednocześnie obecna dekonjunktura powoduje, że produkcja w 2009 r. spada, a jeśli w najbliższym czasie wróci do poziomu sprzed kryzysu, nie będzie odnotowywać już takich silnych wzrostów jak do tej pory, rozwijając się w tempie zdecydowanie wolniejszym. Dlatego też przewidujemy, że w najbliższych latach sektor nadal będzie odnotowywał wzrost,

ale już nie tak szybki jak w ostatnich latach. Równocześnie zmniejszy się tempo kreowania nowych miejsc pracy.

Produkcja pozostałego sprzętu transportowego – dział 35 – skoncentrowana jest na terenie Dolnego Śląska w ramach produkcji taboru kolejowego. Dwóch największych producentów z tego sektora – Bombardier we Wrocławiu i Greenbrier w Świdnicy – skoncentrowanych jest na produkcji eksportowej. W latach 2003-2007 sektor ten wykazał wzrost liczby pracujących o 11,2%, jednocześnie przychody ze sprzedaży wzrosły o 50,6% w latach 2005-2007. W sektorze pracuje około 3,5 tys. osób. Nakłady inwestycyjne nie były zbyt duże – w latach 2005-2007 wyniosły łącznie około 100 mln zł. Choć jest to sektor kwalifikowany jako sektor średniowysokiej techniki i o wysokim potencjale eksportowym, wydaje się że w najbliższych latach będzie się rozwijał na poziomie średnim, nie przewidujemy więc istotnych wzrostów w zapotrzebowaniu na pracę ze strony tej branży.

Ostatnim analizowanym sektorem w ramach przetwórstwa przemysłowego jest sektor meblarski. Sektor ten w ostatnich latach rósł w średnim tempie z punktu widzenia liczby pracujących – wzrost w latach 2003-2007 wyniósł 27%. Przychody ze sprzedaży w sektorze rosły natomiast nieco poniżej średniej – w latach 2005-2007 o 25,9%. Stosunkowo nieduże były nakłady inwestycyjne w sektorze – na poziomie 303 mln zł łącznie w latach 2005-2007.

Sektor meblarski jest sektorem zaliczanym do branż niskiej techniki, ze względu na niski stopień technologicznego zaawansowania produktu finalnego, a w związku z tym trudność w konkutowaniu na poziomie gospodarki globalnej. Biorąc pod uwagę, że sektor na terenie Dolnego Śląska jest silnie nastawiony na działalność eksportową, naszym zdaniem trudno będzie mu utrzymać wyraźne wzrosty w kolejnych latach.

Ze względu na niewielką stabilną liczbę pracujących w dziale 37 – przetwarzanie odpadów – pominęliśmy go w tej analizie.

Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę

W ramach sekcji E PKD pracuje około 3% ogółu pracujących w województwie, w większości w branży energetycznej, w mniejszym stopniu w przedsiębiorstwach wodociągowych. Liczba pracujących utrzymuje się w obu działach na w miarę równym poziomie na przestrzeni ostatnich lat, ze względu na brak inwestycji w postaci nowych

elektrowni. Inwestycje w energetykę odnawialną jak do tej pory są stosunkowo niewielkie i nie kreują wyraźniejszego wzrostu zapotrzebowania na pracowników. Jest to sektor niszowy, który w dłuższej perspektywie ma szansę się rozwinąć szybciej, szczególnie w przypadku zakładanego wsparcia ze strony samorządu regionalnego.

Istotnym impulsem do wzrostu zapotrzebowania na pracowników w tej branży byłyby decyzja o budowie nowej elektrowni na terenie Dolnego Śląska. Choć możliwość taka jest dyskutowana zarówno na szczeblu rządowym, jak i wśród koncernów energetycznych oraz w ramach KGHM Polska Miedź S.A., które mogłyby być potencjalnymi inwestorami, jak do tej pory nie zapadły w tej sprawie żadne konkretne decyzje, choć na podstawie analizy strategii KGHM Polska Miedź S.A. do 2018 roku można wnioskować, że w tym okresie wystąpi pewne zwiększone zapotrzebowanie na pracowników w branży energetycznej ze strony tego koncernu, w związku z planami częściowego uniezależnienia się spółki od zewnętrznych dostawców energii.

Budownictwo

Sektor budowlany jest jedną z branż o największym udziale w liczbie pracujących, w 2007 roku udział ten wyniósł 6,08%. W latach 2003-2007 liczba pracujących w branży budowlanej wzrosła o 15,7%, a w liczbach bezwzględnych o ok. 3,7 tys. osób. Jednocześnie w ostatnich latach odnotowano znaczący wzrost przychodów w branży budowlanej – o 74,2% w latach 2005-2007. Od 2007 roku koniunktura w budownictwie zaczęła się jednak pogarszać. Z ciągłego badania „Koniunktura w budownictwie” realizowanego przez Instytut Gospodarczy SGH wynika, że proces ten rozpoczął się na początku 2007 r. i trwa do tej pory, a przewidywania na najbliższy okres są nadal dosyć pesymistyczne.

Sytuacja w branży budowlanej pogorszyła się zdecydowanie ze względu na ograniczenie inwestycji w budownictwie mieszkaniowym. Lepsze są perspektywy w zakresie inwestycji infrastrukturalnych, które w istotnej części mają zapewnione finansowanie ze środków Unii Europejskiej. Pozytywnie na branżę będzie jednocześnie wpływać w najbliższych latach perspektywa Euro 2012. Mimo to, nie przewidujemy, żeby w najbliższych latach sektor z powrotem zaczął osiągać tak szybkie wzrosty, jakie miały miejsce w latach 2004-2006. Oceniamy, że branża będzie się rozwijać w średnim tempie, i choć pozostanie w

najbliższych latach branżą kluczową, ze względu na duży procentowy udział w rynku pracy, nie oceniamy jej jako branży strategicznej, która będzie się rozwijać w szybkim tempie.

Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego

Działy sekcji G wg PKD 2004 mają niewątpliwie istotne znaczenie dla dolnośląskiego rynku pracy. W dziale 52 – handel detaliczny w 2007 roku pracowało 7,16% ogółu pracujących w województwie, w dziale 51 – handel hurtowy i komisowy – udział ten wynosił 6,96%, natomiast w dziale 50 – sprzedaż, obsługa i naprawa pojazdów samochodowych i motocykli; sprzedaż detaliczna paliw do pojazdów samochodowych – 1,75%. Łącznie więc w handlu i naprawach pracuje około 16% ogółu pracujących w regionie.

W latach 2003-2007 przede wszystkim handel detaliczny odnotował szybki wzrost liczby pracujących – na poziomie 66,7%. Równocześnie sektor ten odnotował szybki wzrost przychodów ze sprzedaży na poziomie 44,9%. Należy jednak wziąć pod uwagę fakt, że dane statystyczne nie uwzględniają mikroprzedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 osób, a rozwój sektora dotyczył przede wszystkim dużych sieci handlowych, które stopniowo odbierają rynek handlowi tradycyjnemu. Autorzy raportu firmy PMR „Handel detaliczny artykułami spożywczymi w Polsce w 2008” szacują, że w latach 2009-2011 sektor będzie się rozwijał w tempie 6% rocznie i będzie to niższe tempo od dotychczasowego, związane między innymi ze zmniejszeniem tempa inwestycji w sektorze. Choć sektor niewątpliwie pozostanie kluczowym dla dolnośląskiego rynku pracy i przewidujemy jego stabilny rozwój w najbliższych latach, nie przewidujemy w nim kontynuacji wysokiego tempa wzrostu.

W przypadku handlu hurtowego wzrost liczby pracujących w ostatnich latach był wolniejszy – w granicach 35,7% w latach 2003-2007. Jednocześnie w latach 2005-2007 wzrost przychodów w sektorze osiągnął poziom w granicach średniej – 35,1%. Poziom nakładów inwestycyjnych w latach 2005-2007 osiągnął łącznie ok. 1 mld zł. W najbliższych latach przewidujemy, że trend wzrostowy w tym sektorze utrzyma się na nieco niższym, ale stabilnym poziomie. Nie przewidujemy jednak znaczących wzrostów zapotrzebowania na pracę w tym sektorze. Podobna sytuacja powinna nastąpić w dziale 50, który wykazywał podobną dynamikę wskaźników w ostatnich latach.

Turystyka i działalność uzdrowiskowa

W ramach działu 55 – hotele i restauracje – przeanalizowaliśmy szerzej branżę turystyczną wraz z działalnością uzdrowiskową. Ta ostatnia jest klasyfikowana w dziale 85 – ochrona zdrowia i pomoc społeczna.

Województwo dolnośląskie, ze względu na warunki naturalne - ukształtowanie geograficzne, źródła wód mineralnych i leczniczych, jak również ze względu na historię regionu, liczne zabytki architektoniczne i inne atrakcje turystyczne posiada bardzo silny potencjał do rozwoju turystyki, jak do tej pory wykorzystywany w ograniczonym stopniu. Pomimo istnienia na terenie województwa licznych uzdrowisk, bazowały one do tej pory przede wszystkim na finansowaniu z Narodowego Funduszu Zdrowia, co ograniczało znacząco ich rozwój. Liczba turystów w województwie znacząco rosła w ostatnich latach, wg Urzędu Statystycznego we Wrocławiu w latach 2000-2007 liczba korzystających z noclegów ogółem wzrosła o 33,4%, w tym liczba turystów zagranicznych wzrosła o 74,6%.

Wyniki branży hotele i restauracje wskazują na stosunkowo szybko rosnącą liczbę pracujących w sektorze – w latach 2003-2007 liczba ta wzrosła o 32,3%, jednocześnie przychody ze sprzedaży w latach 2005-2007 wzrosły o 44,7%. Stosunkowo niskie były jednak nakłady inwestycyjne – jedynie około 204 mln zł. W branży pracuje 2,84% ogółu liczby pracujących w województwie, jednak należy zaznaczyć, że dane te dotyczą podmiotów o liczbie pracujących powyżej 9 osób. Z turystyki utrzymuje się natomiast bardzo liczna grupa ludności pracującej w mikroprzedsiębiorstwach. Jednocześnie turystyka jest kluczową branżą z punktu widzenia rynku pracy w niektórych powiatach województwa zlokalizowanych na południu regionu.

Istnieje wiele czynników, które wskazują na to, że w najbliższych latach turystyka ma szansę na szybki rozwój na terenie województwa. Wydaje się, że został przerwany impas w zakresie prywatyzacji uzdrowisk i w niedalekiej przyszłości powinny one zostać dokapitalizowane, co umożliwi inwestycje w tej branży i przyciąganie nowych klientów, a zarazem powinno również wpłynąć na wzrost zapotrzebowania na pracowników. Z drugiej strony w ostatnim okresie obserwuje się coraz większy ruch inwestycyjny zarówno w branży hotelarskiej, jak i w zakresie budowy bazy narciarskiej, co oznacza uatrakcyjnienie oferty turystycznej i obserwowane przez inwestorów perspektywy wzrostu. Dodatkowym impulsem dla turystyki będzie organizacja Euro 2012.

Jednocześnie obserwuje się działania mające na celu uatrakcyjnienie dla turystów oferty nie tylko w powiatach tradycyjnie związanych z turystyką, jak choćby ponowne uruchomienie produkcji piwa w najstarszym browarze na terenie Polski w Lwówku Śląskim, działania lokalnych stowarzyszeń na rzecz rozwoju, jak chociażby w Bolesławcu, a zatem na obszarach o stosunkowo wysokim poziomie bezrobocia. Ponadto rozwój turystyki jest jednym z priorytetów Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku, stworzony został również osobny Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego do 2013 r., dzięki czemu turystyka powinna otrzymać dodatkowy impuls rozwojowy. Dlatego w naszej opinii w najbliższych latach stanie się branżą o szybkim tempie rozwoju na terenie województwa.

Transport, gospodarka magazynowa i łączność

W zakresie sekcji I istotne udziały w liczbie pracujących na terenie województwa dolnośląskiego posiadają: dział 60 – transport lądowy; transport rurociągowy, którego udział wynosi 3,47%, dział 63 – działalność wspomagająca transport; działalność związana z turystyką – z udziałem relatywnie mniejszym – na poziomie 0,48% oraz dział 64 – poczta i telekomunikacja – z udziałem na poziomie 1,94%. Pomijamy w analizie dział 61 – transport wodny, w którym pracuje jedynie 119 osób, oraz dział 62 – transport lotniczy, w którym w 2007 roku nie była zarejestrowana żadna firma o liczbie pracujących powyżej 9.

Dynamika wzrostu liczby pracujących w transporcie lądowym i rurociągowym wyniosła w latach 2003-2007 35,9%, a zatem powyżej średniej. Wolniej w ostatnim okresie rosły przychody ze sprzedaży w tej branży – na poziomie 12,6% w latach 2005-2007. Wyjątkowo wysokie były natomiast nakłady inwestycyjne, jako że wyniosły łącznie w latach 2005-2007 ponad 1,8 mld zł. Stosunkowo silnie branżę transportową dotknął kryzys finansowy, ze względu na ograniczenie produkcji i związane z tym ograniczenie zamówień na usługi transportowe. Choć w dłuższej perspektywie niewątpliwie branża transportowa skorzysta z dalszego rozwoju dolnośląskiej gospodarki, nie przewidujemy znaczącego przyspieszenia jej wzrostu w najbliższych latach. Poza tym, usługi transportowe jako nie oparte na wiedzy, są silnie uzależnione od wahań koniunktury i kosztów pracy. W naszej opinii sektor będzie kontynuować wzrost na średnim poziomie.

Dział 63 – działalność wspomagająca transport; działalność związana z turystyką odnotował w latach 2003-2007 wzrost liczby pracujących na poziomie 10,7%, a więc poniżej średniej, natomiast w latach 2005-2007 przychody ze sprzedaży wzrosły o 37,4%. Nieduże były nakłady inwestycyjne. Choć niewątpliwie rozwijać się będzie w najbliższych latach dosyć szybko działalność magazynowa i logistyczna, działalność ta nie kreuje jednak większych ilości nowych miejsc pracy.

W przypadku poczty i telekomunikacji dział ten odnotował spadek liczby pracujących w latach 2003-2007 o 13,5%, natomiast przychody ze sprzedaży rosły w latach 2005-2007 w tempie poniżej średniej – łącznie o 8,0%. W sektorze zrealizowano inwestycje o wartości około 550 mln zł. W naszej opinii sektor ten nie rokuje szybkich wzrostów w najbliższych latach.

Pośrednictwo finansowe

W sektorze pośrednictwa finansowego na terenie województwa dolnośląskiego łącznie pracowało w 2007 r. 25,3 tys. osób. Jest to więc sektor dosyć istotny z punktu widzenia całego dolnośląskiego rynku pracy, choć nie uwzględniany jest przez GUS w statystykach pracujących przedstawionych na początku rozdziału. Sekcja J - Pośrednictwo finansowe - uwzględnia trzy działy, z których największe znaczenie ma dział 65 – Pośrednictwo finansowe, z wyłączeniem ubezpieczeń i funduszy emerytalno-rentowych. Dział ten w latach 2005-2007 odnotował bardzo silny wzrost przychodów – na poziomie 462,6%. Jednocześnie odnotował wysokie nakłady inwestycyjne – na poziomie 1,3 mld zł.

Pomimo trudnej sytuacji w sektorze bankowym na świecie na przełomie roku 2008 i 2009 kondycja polskich banków nie pogorszyła się aż tak znacznie. Niewątpliwie zmniejszą się ich przychody, ale należy wziąć pod uwagę fakt, że w ostatnich latach wielkość przychodów w polskich bankach była wyjątkowo wysoka. Silniej odczuły skutki kryzysu instytucje finansowe silnie zaangażowane w rynek kredytowy. Choć niewątpliwie sytuacja w branży bankowej ograniczy zapotrzebowanie na nowych pracowników, w najbliższych latach przewidujemy wzrost branży, jednakże w niższym tempie niż do tej pory.

Obsługa nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej

Dział 70 – obsługa nieruchomości – wykazywał w latach 2003-2007 delikatną tendencję spadkową liczby pracujących – o 1,1%. Jednocześnie dynamika wzrostu przychodów w latach 2005-2007 była stosunkowo niska – na poziomie 3,8%. Branża odnotowała natomiast duży poziom nakładów inwestycyjnych – w latach 2005-2007 wyniosły one łącznie około 820 mln zł. Nie przewidujemy znaczącego wzrostu w tej branży w kolejnych latach, przede wszystkim ze względu na ogólne pogorszenie się koniunktury na rynku nieruchomości, po okresie bardzo intensywnych wzrostów.

W analizie pominęliśmy dział 71 – wynajem maszyn i urządzeń bez obsługi oraz wypożyczanie artykułów użytku osobistego i domowego, ze względu na niedużą liczbę osób pracujących w tym dziale – łącznie 735 w roku 2007.

Kolejny analizowany sektor jest niezwykle istotny z punktu widzenia rozwoju gospodarki województwa dolnośląskiego. Branża informatyczna (dział 72) rozwinęła się już na terenie Dolnego Śląska, gdzie działa kilka firm informatycznych o dużym udziale na polskim rynku. Choć w 2007 roku w dziale tym pracowało jedynie 0,75% ogółu pracujących województwa, w ostatnich latach wykazywał on stałe wzrosty tak w liczbie pracujących (65,1% w latach 2003-2007), jak i w wysokości przychodów ze sprzedaży (w latach 2005-2007 nastąpił wzrost o 42,3%). Nakłady inwestycyjne w tej branży nie były zbyt wysokie – w granicach 101 mln zł, należy jednak zauważyć, że informatyka to branża klasyfikowana jako branża usługowa wysokiej techniki, oparta w dużej mierze na wiedzy i kapitale ludzkim. Z tego punktu widzenia, jak również ze względu na to, że branża posiada duży potencjał eksportowy, zaklasyfikowaliśmy ją do branż strategicznych z punktu widzenia gospodarki Dolnego Śląska.

Działalność badawczo-rozwojowa, również klasyfikowana jako usługi wysokiej techniki, ma szansę w przyszłości odegrać istotną rolę w rozwoju województwa, jednak w aktualnej sytuacji generowane przez nią przychody są relatywnie niewielkie – na poziomie 86 mln w roku 2007 – i nie wykazują znaczącego wzrostu – w latach 2005-2007 wzrosły o 3,8%. Nakłady inwestycyjne w tej branży są też nieduże, choć w ostatnich latach stale rosły – od 9 mln zł w roku 2005 po 40,5 mln zł w roku 2007. Biorąc pod uwagę strategiczne założenia rozwoju województwa jest to branża, z którą wiązany jest przyszły rozwój regionu, w związku z tym należałoby ją uznać za branżę niszową o silnym potencjale rozwoju w

przyszłości. Jednocześnie należy zauważyć, że rozwój branży badawczo-rozwojowej na terenie województwa mógłby w istotny sposób wpłynąć na perspektywy dalszego rozwoju branż przemysłowych w regionie.

Ostatni analizowany sektor to dział 74 – działalność gospodarcza pozostała, który jest liderem z punktu widzenia liczby pracujących na terenie województwa. W ramach tego sektora klasyfikowane są różne rodzaje działalności związane z obsługą firm, w tym: usługi prawne, rachunkowo-księgowe, doradztwo, zarządzanie holdingami, działalność w zakresie architektury i inżynierii, badania i analizy techniczne, reklamę, rekrutację i udostępnianie pracowników, działalność detektywistyczną i ochroniarską, sprzątanie i czyszczenie obiektów. W latach 2003-2007 sektor odnotował wzrost na poziomie 22,2%, co w liczbach bezwzględnych oznaczało wzrost o ponad 10 tys. osób. Jednocześnie stale wzrastają przychody ze sprzedaży w tej branży – w latach 2005-2007 wzrosły o 29,5%. Ze względu na fakt, że jest to branża usługowa w dużej mierze oparta na wiedzy, poziom nakładów inwestycyjnych był stosunkowo nieduży – łącznie na poziomie 284 mln zł w latach 2005-2007.

W ostatnich latach w sektorze tym pojawiły się inwestycje zagraniczne w centra usług dla biznesu (tzw. BPO – business proces outsourcing), które na zasadach oddziału firmy zagranicznej lub na zasadzie firmy zewnętrznej realizują dla firm scentralizowane usługi finansowo-księgowe, zarządzania kadrą, informatyczne, inne usługi administracyjne, jak również działalność badawczo-rozwojową. Na terenie Dolnego Śląska, we Wrocławiu, tego typu inwestycje zrealizowały już takie firmy o charakterze globalnym jak HP, UPS, Google czy Credit Suisse. Jest to niewątpliwie działalność o bardzo wysokim potencjale rozwojowym w najbliższych latach, zwiększająca udział usług w eksporcie województwa. W raporcie biura badawczo-analitycznego DiS z października 2008 roku wskazuje się, że do roku 2010 centra usług dla biznesu powinny zatrudniać w Polsce około 70 tysięcy osób przy poziomie zatrudnienia na poziomie 17 tysięcy w roku 2007.

Warto też zwrócić uwagę na fakt, że dział 74 obejmuje również tzw. sektory kreatywne, takie jak reklama czy architektura, które wskazywane są w wielu opracowaniach jako sektory o silnym potencjale rozwoju.

4.6. Identyfikacja branż strategicznych dla rozwoju Dolnego Śląska - wnioski

Na podstawie przeprowadzonych wcześniej analiz statystycznych, analizy potencjału poszczególnych branż w kontekście ich zaawansowania technologicznego i wynikającej z niego konkurencyjności oraz analizy założeń strategicznych polityki regionalnej na najbliższe lata, dokonaliśmy identyfikacji branż strategicznych dla rozwoju Dolnego Śląska, rozumianych jako branże o największym potencjale wzrostu w najbliższych latach na terenie województwa dolnośląskiego, a w konsekwencji tych, które będą wykazywać najszybciej rosnące zapotrzebowanie na pracowników.

Województwo dolnośląskie odnotowało w ostatnich latach niezwykle silny napływ inwestycji skoncentrowanych przede wszystkim w ramach trzech gałęzi przemysłowych: motoryzacji, produkcji AGD oraz produkcji RTV. Silnie rozwinął się jednocześnie w ramach tych gałęzi sektor poddostawców. Inwestycje te, o charakterze zdecydowanie proeksportowym, skoncentrowały się w szczególności na takich działach PKD jak: produkcja pojazdów samochodowych, przyczep i naczep (PKD 34), produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej nie sklasyfikowana (PKD 29), produkcja maszyn i aparatury elektrycznej, gdzie indziej nie sklasyfikowana (PKD 31) oraz produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych (PKD 32). Z tego powodu w działach PKD, w których klasyfikowane są przedsiębiorstwa z tych gałęzi, odnotowywano najwyższe wskaźniki dynamiki liczby pracujących.

Należy zwrócić uwagę na fakt, iż pogarszająca się koniunktura ogólnoswiatowa zdecydowanie niekorzystnie wpłynęła na kondycję tych branż, ze względu na ich uzależnienie od eksportu i poziomu konsumpcji na rynkach europejskich, który odnotował istotne spadki w ostatnim okresie. O ile trudno jest prognozować w tej chwili, kiedy i w jakim stopniu sektory te wrócą na ścieżkę wzrostu, należy zwrócić uwagę na kilka głównych tendencji, które zarysowały się w ostatnich miesiącach:

- wszystkie trzy główne eksportowe gałęzie przemysłu Dolnego Śląska wyhamowały produkcję i zrealizowały lub zapowiedziały częściowe zwolnienia
- w niektórych przypadkach po zwolnieniu części załogi, w krótkim okresie zdecydowano się na ponowne zatrudnienie części osób, w związku z poprawą sytuacji

- na fali kryzysu zrezygnowano z części planowanych już wcześniej inwestycji w regionie lub z zatrudnienia dodatkowych osób w działających już fabrykach
- z drugiej strony inne zaplanowane inwestycje są realizowane zgodnie z wcześniejszymi planami
- ograniczając produkcję na poziomie ogólnoeuropejskim niektóre przedsiębiorstwa zdecydowały się zamknąć produkcję w Europie Zachodniej i przenieść ją do Polski, w tym na Dolny Śląsk

Biorąc pod uwagę powyższe uwarunkowania prawdopodobnym wydaje się scenariusz, według którego po okresowym obniżeniu poziomu zatrudnienia w tych trzech istotnych gałęziach eksportowych Dolnego Śląska, powinno ono w dużej mierze wrócić do poprzedniego poziomu. W związku z pogorszeniem się koniunktury światowej przewidujemy jednak, że tempo dalszych inwestycji we wspomnianych branżach obniży się. Nie jest to zarazem tendencja wynikająca tylko i wyłącznie z kryzysu gospodarczego, ale również wynika ona z pewnego już nasycenia regionu inwestycjami w tych gałęziach, jak i wśród poddostawców. Jednocześnie produkcja w już istniejących zakładach powoli osiąga poziom docelowy, ograniczony dodatkowo w związku z kryzysem gospodarczym. W tej sytuacji można przewidywać dalszy wzrost tych gałęzi przemysłu i zatrudnienia w przeciągu najbliższych lat, ale na poziomie średnim, bez wyraźnego przyspieszenia, jakie obserwowaliśmy do tej pory. Dlatego też, branże związane z motoryzacją i produkcją AGD uznaliśmy za istotne dla sytuacji na rynku pracy, ale nie przyszłościowo strategiczne z punktu widzenia regionu.

Wyjątek w tej sytuacji zrobiliśmy dla branży produkcji sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych (PKD 32), ze względu na jej relatywnie najwyższy poziom techniki i potencjał innowacyjności. Ponadto inwestycje związane z tą branżą rozpoczęły się stosunkowo najpóźniej, co pozwala przypuszczać, że w najbliższych latach może to skutkować dodatkowymi inwestycjami w tej branży.

Wydaje się, że z pozostałych branż przemysłowych przez nas analizowanych największy potencjał rozwoju w najbliższych latach ma ponadto produkcja wyrobów chemicznych (PKD 24), która to branża jest obecna na terenie województwa dolnośląskiego, a wartość eksportu wyrobów przemysłu chemicznego z terenu województwa rośnie. Z tego względu branża chemiczna wydaje się posiadać jeszcze dotąd niewykorzystany potencjał rozwoju.

Ponadto najwyższy potencjał rozwojowy upatrujemy w branżach usługowych. O ile przewidujemy wzrost w najbliższych latach w większości branż usługowych na terenie województwa, na potrzeby zidentyfikowania branż strategicznych należało zidentyfikować branże, w których ten rozwój będzie najszybszy, a co za tym idzie w branżach tych najszybciej będzie rosła liczba pracujących. Szczególnie wysoko pod tym względem oceniamy szanse rozwoju dwóch działów PKB, jakimi są: informatyka (72) i działalność gospodarcza pozostała (74). Tę ostatnią branżę zidentyfikowaliśmy dodatkowo już wcześniej jako branżę kluczową z punktu widzenia aktualnej sytuacji na dolnośląskim rynku pracy.

Ostatnią branżą, jaką proponujemy włączyć do katalogu branż strategicznych dla rozwoju Dolnego Śląska jest branża turystyczna wraz z działalnością uzdrowiskową. Branża turystyczna jest klasyfikowana wg PKD 2004 jako dział 55 – Hotele i restauracje, podczas gdy działalność uzdrowiskowa jest klasyfikowana jako szpitalnictwo – pod kodem 8511Z, w dziale 85 – Ochrona zdrowia i pomoc społeczna. Co istotne, poza przewidywanym szybkim rozwojem tej branży ogólnie na poziomie województwa dolnośląskiego, branża ta powinna się rozwijać szybko w powiatach o aktualnie wysokiej stopie bezrobocia. Szczególnie w tej sytuacji należy zatem przygotować system edukacyjny w taki sposób, by rozwijające się przedsiębiorstwa w tej branży miały możliwość znalezienia pracowników o odpowiednich kwalifikacjach w określonych powiatach i podregionach województwa. Branża turystyczna jest zarazem jedną z branż priorytetowych, na których rozwój kładzie nacisk Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku.

W ramach analizy poszczególnych branż zidentyfikowaliśmy również potencjalne branże niszowe, które mogą w przyszłości odegrać istotną rolę w rozwoju województwa. Do branż tych należy zaliczyć: energetykę odnawialną i działalność badawczo-rozwojową. Należy zauważyć, że obie te branże jak na razie są na etapie wczesnego rozwoju, posiadają wysoki potencjał, ale też nie będą generować w najbliższym czasie dużych ilościowo strumieni popytu na pracę. Mimo to w dłuższej perspektywie niewątpliwie mają szansę być coraz bardziej istotnymi z punktu widzenia rynku pracy sektorami.

Należy w tym miejscu podkreślić, że wybór branż strategicznych i niszowych uwzględnia poza innymi czynnikami również umieszczenie wyżej wymienionych sektorów w planach strategicznych województwa dotyczących wsparcia rozwojowego. Wierzymy, że realizacja tych planów ma szansę w istotny sposób przyczynić się do wzrostu tempa rozwoju w poszczególnych wybranych branżach.

Trzecia grupa branż, które zidentyfikowaliśmy w ramach przedstawionej analizy to branże schyłkowe, a zatem te, które nie rokują dalszego rozwoju na terenie województwa i w najbliższym czasie ich znaczenie będzie coraz bardziej spadać. Przyczynkiem do tej analizy była analiza branż o najniższej dynamice liczby pracujących w ostatnich latach. Po głębszej analizie poszczególnych działów, zdecydowaliśmy się na umieszczenie na liście branż schyłkowych dwóch działów wg PKD związanych z przemysłem lekkim - produkcja odzieży i wyrobów futrzarskich (18) oraz włókiennictwo (17). W tych dwóch działach perspektywy poprawy sytuacji i konkurencyjności na rynku globalnym są najniższe, a co za tym idzie możemy przewidywać, że sektory te w najbliższych latach będą odnotowywały dalsze spadki liczby pracujących.

Ostateczna lista branż strategicznych, jakie proponujemy poddać głębszej analizie na dalszym etapie przeprowadzanego badania „Prognoza zapotrzebowania gospodarki regionu na siłę roboczą w układzie sektorowo-branżowym i kwalifikacyjno-zawodowym w województwie dolnośląskim” prezentuje się następująco:

- produkcja wyrobów chemicznych (PKD 24)
- produkcja sprzętu i urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych (PKD 32)
- hotele i restauracje (PKD 55) wraz z działalnością uzdrowiskową
- informatyka (PKD 72)
- działalność gospodarcza pozostała (PKD 74)

Lista branż niszowych zidentyfikowanych na tym etapie analizy:

- energetyka odnawialna (w ramach PKD 40)
- działalność badawczo-rozwojowa (PKD 73)

Lista branż schyłkowych zidentyfikowanych na tym etapie analizy:

- włókiennictwo (PKD 17)
- produkcja odzieży i wyrobów futrzarskich (PKD 18)

Aneks I

Wskaźniki brane pod uwagę przy analizie potencjału rozwoju poszczególnych branż w województwie dolnośląskim

Działy PKD 2004	Wyszczególnienie	Dynamika liczby pracujących 2003-2007	Dynamika przychodów ze sprzedaży 2003-2007	Nakłady inwestycyjne zakumulowane 2005-2007	Poziom techniki
	OGÓLEM	122,1	139,9	28 946 131	
10	GÓRNICTWO WĘGLA KAMIENNEGO I BRUNATNEGO(LIGNITU); WYDOBYWANIE TORFU	77,4	96,0	429 225	-
11	GÓRNICTWO ROPY NAFTOWEJ I GAZU ZIEMNEGO, WŁĄCZAJĄC DZIAŁALNOŚĆ USŁUGOWĄ	t. s.	b. d.	38 581	-
13	GÓRNICTWO RUD METALI	100,0*	t. s.	t. s.	-
14	POZOSTAŁE GÓRNICTWO	108,2	137,2	373 685	-
15	PRODUKCJA ARTYKUŁÓW SPOŻYWCZYCH I NAPOJÓW	84,5	91,3	709 799	LT
16	PRODUKCJA WYROBÓW TYTONIOWYCH	104,8	505,0	t. s.	LT
17	WŁÓKIENICTWO	90,3	96,8	333 968	LT
18	PRODUKCJA ODZIEŻY I WYROBÓW FUTRZARSKICH	71,0	86,0	24 808	LT
19	PRODUKCJA SKÓR WYPRAWIONYCH	114,6	328,8	86 266	LT
20	PRODUKCJA DREWNA I WYROBÓW Z DREWNA ORAZ Z KORKA (Z WYŁACZENIEM MEBLI), WYROBÓW ZE SŁOMY I MATERIAŁÓW UŻYWANYCH DO WYPLATANIA	95,1	164,2	55 115	LT
21	PRODUKCJA MASY WŁÓKNISTEJ, PAPIERU ORAZ WYROBÓW Z PAPIERU	151,7	129,8	307 198	LT
22	DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA; POLIGRAFIA I REPRODUKCJA ZAPISANYCH NOŚNIKÓW INFORMACJI	96,9	98,8	48 794	LT

23	WYTWARZANIE KOKSU, PRODUKTÓW RAFINACJI ROPY NAFTOWEJ I PALIW JĄDROWYCH	92,6	103,2	132 706	MLT
24	PRODUKCJA WYROBÓW CHEMICZNYCH	116,7	106,8	1 123 529	HT/MHT
25	PRODUKCJA WYROBÓW GUMOWYCH I Z TWORZYW SZTUCZNYCH	184,9	142,8	956 217	MLT
26	PRODUKCJA WYROBÓW Z POZOSTAŁYCH SUROWCÓW NIEMETALICZNYCH	103,8	138,7	649 293	MLT
27	PRODUKCJA METALI	101,9	162,6	446 421	MLT
28	PRODUKCJA METALOWYCH WYROBÓW GOTOWYCH, Z WYŁĄCZENIEM MASZYN I URZĄDZEŃ	151,2	151,5	718 284	MLT
29	PRODUKCJA MASZYN I URZĄDZEŃ, GDZIE INDZIEJ NIESKLASYFIKOWANA	145,3	200,5	1 825 946	MHT
30	PRODUKCJA MASZYN BIUROWYCH I KOMPUTERÓW	417,7	2272,9	6 079	HT
31	PRODUKCJA MASZYN I APARATURY ELEKTRYCZNEJ, GDZIE INDZIEJ NIESKLASYFIKOWANA	136,1	138,5	352 606	MHT
32	PRODUKCJA SPRZĘTU I URZĄDZEŃ RADIOWYCH, TELEWIZYJNYCH I TELEKOMUNIKACYJNYCH	453,0	1504,1	1 818 790	HT
33	PRODUKCJA INSTRUMENTÓW MEDYCZNYCH, PRECYZYJNYCH I OPTYCZNYCH, ZEGARÓW I ZEGARKÓW	108,0	118,3	124 361	HT
34	PRODUKCJA POJAZDÓW SAMOCHODOWYCH, PRZYCZEP I NACZEP	172,8	147,1	2 559 398	MHT
35	PRODUKCJA POZOSTAŁEGO SPRZĘTU TRANSPORTOWEGO	111,2	150,8	100 146	MHT

36	PRODUKCJA MEBLI	127,0	125,9	302 682	LT
37	PRZETWARZANIE ODPADÓW	88,9	136,1	112 076	LT
40	WYTWARZANIE I ZAOPATRYWANIE W ENERGIĘ ELEKTRYCZNĄ, GAZ, PARĘ WODNĄ I GORĄCĄ WODĘ	104,0	116,2	1 771 978	-
41	POBÓR, UZDATNIANIE I ROZPROWADZANIE WODY	99,5	115,0	351 723	-
45	BUDOWNICTWO	115,7	174,2	593 517	-
50	SPRZEDAŻ, OBSŁUGA I NAPRAWA POJAZDÓW SAMOCHODOWYCH I MOTOCYKLI; SPRZEDAŻ DETALICZNA PALIW DO POJAZDÓW SAMOCHODOWYCH	125,2	136,0	262 974	LKIS
51	HANDEL HURTOWY I KOMISOWY, Z WYŁĄCZENIEM HANDLU POJAZDAMI SAMOCHODOWYMI, MOTOCYKLAMI	135,7	135,1	998 980	LKIS
52	HANDEL DETALICZNY, Z WYŁĄCZENIEM SPRZEDAŻY POJAZDÓW SAMOCHODOWYCH, MOTOCYKLI; NAPRAWA ARTYKUŁÓW UŻYTKU OSOBISTEGO I DOMOWEGO	166,7	144,9	2 765 879	LKIS
55	HOTELE I RESTAURACJE	132,3	144,7	203 506	LKIS
60	TRANSPORT LĄDOWY; TRANSPORT RUROCIĄGOWY	135,9	112,6	1 822 379	LKIS
61	TRANSPORT WODNY	101,7	184,7	11 065	KIS
63	DZIAŁALNOŚĆ WSPOMAGAJĄCA TRANSPORT; DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z TURYSTYKĄ	110,7	137,4	194 290	LKIS
64	POCZTA I TELEKOMUNIKACJA	86,5	108,0	546 137	HTS
65	POŚREDNICTWO FINANSOWE, Z WYŁĄCZENIEM UBEZPIECZEŃ I FUNDUSZÓW EMERYTALNO- RENTOWYCH	b. d.	562,6	1 279 554	KIS

66	UBEZPIECZENIA ORAZ FUNDUSZE EMERYTALNO-RENTOWE, BEZ GWARANTOWANEJ OPIEKI SPOŁECZNEJ	b. d.	b. d.	27 011	KIS
67	DZIAŁALNOŚĆ POMOCNICZA ZWIĄZANA Z POŚREDNICTWEM FINANSOWYM I UBEZPIECZENIAMI	b. d.	59,0	70 706	KIS
70	OBSŁUGA NIERUCHOMOŚCI	98,9	103,8	819 438	KIS
71	WYNAJEM MASZYN I URZĄDZEŃ BEZ OBSŁUGI ORAZ WYPOŻYCZANIE ARTYKUŁÓW UŻYTKU OSOBISTEGO I DOMOWEGO	149,4	121,6	203 785	KIS
72	INFORMATYKA	165,1	142,3	100 638	HTS
73	DZIAŁALNOŚĆ BADAWCZO-ROZWOJOWA	b. d.	103,8	63 132	HTS
74	DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA POZOSTAŁA	122,2	129,5	283 881	KIS
85	OCHRONA ZDROWIA I POMOC SPOŁECZNA	b. d.	136,0	509 555	KIS

Uwagi: dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób, w przypadku górnictwa rud metali prezentowane dane dotyczą średniorocznego zatrudnienia w KGHM Polska Miedź S.A.

t. s. – tajemnica statystyczna

b. d. – brak danych

Źródło: dane Urzędu Statystycznego we Wrocławiu zagregowane na zlecenie Ageron Polska; raporty roczne KGHM Polska Miedź S.A.